

ODNOS PREMA PROSTORU

WWW.PROSTOR.CG.YU

PROMOVISANJE EVROPSKIH STANDARDA

ESDP **Evropska perspektiva** **održivog razvoja**

Ka uravnoteženom i
održivom razvoju
teritorije Evropske unije

Dogovorena na neformalnom Savjetu ministara odgovornih za
prostorno planiranje u Potsdamu, maj 1999.

Objavila Evropska komisija

Fond za evropske integracije
Projekat finansira Evropska unija preko
Evropske agencije za rekonstrukciju i u saradnji sa
Evropskim pokretom u Srbiji

EXPEDITO
Centar za održivi prostorni razvoj
Kotor i Crna Gora
www.expeditio.org

ESDP¹

Evropska perspektiva održivog razvoja

Ka uravnoteženom i održivom razvoju teritorije Evropske unije

(1) Ministri odgovorni za prostorno planiranje u državama članicama Evropske unije i članice Evropske komisije odgovorne za regionalnu politiku istakli su u Potsdamu da završetak političke rasprave o Evropskoj perspektivi održivog razvoja (ESDP) predstavlja važan korak naprijed ka evropskoj integraciji.

(2) Usvajanjem ESDP-a, države članice i Komisija postigle su dogovor o zajedničkim ciljevima i konceptima budućeg razvoja teritorije Evropske unije.

(3) Cilj politika prostornog razvoja je da doprinesu uravnoteženom i održivom razvoju teritorije Evropske unije. Po mišljenju ministara, važno je da se tri osnovna cilja evropske politike ostvare jednako u svim regijama Evropske unije. Ti osnovni ciljevi su:

- ekonomska i socijalna kohezija;
- očuvanje i upravljanje prirodnim resursima i kulturnim nasljeđem;

- uravnoteženija konkurentnost evropske teritorije.

ESDP je pogodan politički okvir za sektorske politike Zajednice i država članica, sa prostornim uticajima, kao i za regionalne i lokalne vlasti, čiji je cilj postizanje uravnoteženog i održivog razvoja evropske teritorije.

(4) U interesima tješnje evropske integracije, ministri smatraju da je neophodna saradnja na regionalnom razvoju među državama članicama, kao i između njihovih regija i lokalnih vlasti. U budućnosti, regionalne i lokalne vlasti moraće saradivati izvan svojih nacionalnih granica. ESDP je pogodan dokument za podsticanje saradnje, uz istovremeno poštovanje principa supsidijarnosti.

(5) Svi učesnici su saglasni da ESDP ne predviđa nove obaveze na nivou Zajednice. Ona će služiti kao politički okvir državama članicama, njihovim regijama i lokalnim vlastima i Evropskoj komisiji u njihovim pojedinačnim sferama odgovornosti.

Izvod iz konačnih zaključaka sa zatvaranja neformalnog Savjeta ministara EU odgovornih za prostorno planiranje, tokom predsjedavanja Njemačke

Potsdam, 10 – 11. maj 1999.

Sadržaj

Dio A

Postizanje uravnoteženog i održivog razvoja teritorije EU: Doprinos politike prostornog razvoja

		9
1	Prostorni pristup na evropskom nivou	11
1.1	“Teritorija”: nova dimenzija evropske politike	11
1.2	Dispariteti prostornog razvoja	12
1.3	Osnovni ciljevi ESDP-a	14
1.4	Položaj ESDP-a	15
1.5	ESDP kao proces	16
2	Utjecaj politika Zajednice na teritoriju EU	17
2.1	Rastući značaj politika EU koje imaju prostorni uticaj	17
2.2	Politike EU koje imaju prostorni uticaj	18
2.2.1	Politika konkurencije Zajednice	18
2.2.2	Transevropske mreže (TEN)	18
2.2.3	Strukturni fondovi	20
2.2.4	Zajednička poljoprivredna politika	21
2.2.5	Ekološka politika	22
2.2.6	Politika istraživanja i tehnološkog razvoja (RTD)	22
2.2.7	Kreditne aktivnosti Evropske investicione banke	23
2.3	Za bolju prostornu povezanost politika Zajednice	23
3	Ciljevi i opcije politike za teritoriju EU	24
3.1	Prostorna orijentacija politika	24
3.2	Policentrični prostorni razvoj i novi odnos urbana-ruralna sredina	25
3.2.1	Policentrični i uravnoteženi prostorni razvoj EU	25
3.2.2	Dinamični, privlačni i konkurentni gradovi i urbanizovane regije	27
3.2.3	Domaći razvoj, raznovrsne i produktivne ruralne oblasti	29
3.2.4	Partnerstvo između urbanih i ruralnih sredina	31
3.3	Paritet pristupa infrastrukturi i znanju	32
3.3.1	Integrirani pristup poboljšanim transportnim vezama i pristup znanju	32
3.3.2	Model policentričnog razvoja: osnova bolje dostupnosti	33
3.3.3	Efikasna i održiva upotreba infrastrukture	35
3.3.4	Širenje inovacija i znanja	36
3.4	Racionalno upravljanje prirodnim i kulturnim nasljeđem	37
3.4.1	Priroda i kulturno nasljeđe kao razvojni potencijal	37
3.4.2	Očuvanje i razvoj prirodnog nasljeđa	38
3.4.3	Upravljanje vodenim resursima – poseban izazov održivog razvoja	40
3.4.4	Kreativno upravljanje kulturnim pejzažima	41
3.4.5	Kreativno upravljanje kulturnim nasljeđem	42

4	Primjena ESDP-a	43
4.1	Ka integrisanom prostronom razvoju	43
4.2	Primjena ESDP-a na nivou Zajednice	45
4.3	Transnacionalna saradnja između država članica	47
4.4	Prekogranična i međuregionalna saradnja	51
4.5	Primjena ESDP-a u državama članicama	53
4.6	Značaj ESDP-a za pan-evropsku i međunarodnu saradnju	54
5	Proširenje EU: dodatni izazov za evropsku politiku prostornog razvoja	55
5.1	Nova teritorija za ESDP	55
5.2	Glavne osobine prostornog razvoja u pridruženim državama	56
5.2.1	Stanovništvo	56
5.2.2	Ekonomija	56
5.2.3	Transport	57
5.2.4	Životna sredina	57
5.2.5	Zaključci	58
5.3	Specifični zadaci evropske politike prostornog razvoja u budućim državama članicama	58
5.4	Prostorni uticaj proširenja na regije EU	59
5.5	Ciljevi i opcije politike ESDP-a u svjetlu proširenja EU	60
5.6	Principi integracije zadataka proširenja u evropski prostorni razvoj i planiranje	60

Dio B

	Teritorija EU: trendovi, mogućnosti i izazovi	63
1	Uslovi i trendovi prostornog razvoja u EU	65
1.1	Geografske karakteristike EU	65
1.2	Demografski trendovi	67
1.3	Ekonomski trendovi	70
1.4	Ekološki trendovi	73
2	Pitanja prostornog razvoja od evropskog značaja	75
2.1	Trendovi promjene u evropskom urbanom sistemu	75
2.1.1	Pojava urbanih mreža	75
2.1.2	Promjene urbanih ekonomskih mogućnosti	76
2.1.3	Kontinuirano širenje gradova	76
2.1.4	Porast socijalnog raslojavanja u gradovima	77
2.1.5	Poboljšanje kvaliteta urbanog okruženja	77

2.2	Promjena uloge i funkcije ruralnih oblasti	77
2.2.1	Porast međuzavisnosti urbanih i ruralnih oblasti	77
2.2.2	Različiti pravci razvoja ruralnih oblasti	78
2.2.3	Promjene u poljoprivredi i šumarstvu – posljedice po ekonomiju upotrebe zemljišta	78
2.3	Transport i umrežavanje	80
2.3.1	Granični i integracioni problemi mreža	80
2.3.2	Povećan protok saobraćaja i zakrčenost	80
2.3.3	Neadekvatna dostupnost u EU	82
2.3.4	Koncentracija i razvojni koridori	82
2.3.5	Dispariteti u širenju inovacija i znanja	83
2.4	Prirodno i kulturno nasljeđe	84
2.4.1	Gubitak biološke raznovrsnosti i prirodnih područja	84
2.4.2	Ugroženost vodenih resursa	85
2.4.3	Rastuća ugroženost kulturnih pejzaža	87
2.4.4	Rastuća ugroženost kulturnog nasljeđa	87
3	Odabrani programi i vizije integrisanog prostornog razvoja	88
3.1	Programi EU koji imaju prostorni uticaj	88
3.2	INTERREG II C programi	89
3.3	Pilot akcije transnacionalnog prostornog razvoja prema članu 10 ERDF-a	90
3.4	Prostorne vizije	91
4	Osnovni podaci o pridruženim državama i državama članicama	92

Dio A

**Postizanje uravnoteženog
i održivog razvoja teritorije EU:
Doprinos politike prostornog razvoja**

1 Prostorni pristup na evropskom nivou

1.1 “Teritorija”: nova dimenzija evropske politike

(1) Izrazita teritorijalna karakteristika Evropske unije (EU) je njena kulturna raznovrsnost, skoncentrisana na malom prostoru. Ona je razlikuje od ostalih velikih ekonomskih zona svijeta, kao što su SAD, Japan i MERCOSUR². Tu raznovrsnost – potencijalno jedan od najvažnijih razvojnih faktora EU – potrebno je očuvati uprkos evropskoj integraciji. Zbog toga, politike prostornog razvoja ne smiju vršiti ujednačavanje lokalnih i regionalnih identiteta u EU jer oni obogaćuju kvalitet života njenih građana.

(2) Od stupanja na snagu Evropske ekonomske i monetarne unije (EMU) /European Economic and Monetary Union/, evropska integracija je ostvarila značajan napredak³. Sa porastom ekonomske i socijalne integracije, unutrašnje granice sve više gube razdvajajući karakter, a između gradova i regija država članica uspostavljaju se intenzivniji odnosi i međuzavisnosti. To znači da efekti regionalnih, nacionalnih ili projekata Zajednice u jednoj državi mogu značajno uticati na prostornu strukturu ostalih država članica. Prilikom implementacije politike Zajednice u budućnosti, moraće se posvetiti veća pažnja prostornim faktorima, i to u početnoj fazi, jer kasnije neće biti moguće nadoknaditi regionalne disparitete produktivnosti naknadnim prilagođavanjem kursa razmjene. U tom pogledu, prostorno planiranje može pomoći da ne dođe do povećanja regionalnih dispariteta.

(3) Razvojni projekti u različitim državama članicama na najbolji način se dopunjuju ukoliko su usmjereni ka zajedničkim ciljevima prostornog razvoja. Zbog toga, nacionalne politike prostornog razvoja u državama članicama i sektorske politike EU zahtijevaju jasne, prostorno orijentisane smjernice razvoja. One su sadržane u **Evropskoj perspektivi prostornog razvoja (ESDP)**, koju su sastavile države članice u saradnji sa Evropskom komisijom..

(4) Konkurencija na Jedinstvenom evropskom tržištu

jedna je od pokretačkih snaga prostornog razvoja EU koja će biti još više intenzivirana kroz EMU. U samim regijama, gradovi i lokalne vlasti već saraduju u različitim oblastima, i međusobno se takmiče za ekonomske djelatnosti, poslove i infrastrukturu. Međutim, trenutno, svi evropski regioni ne polaze sa iste tačke, što otežava jačanje ekonomske i socijalne kohezije EU. Zbog toga je važno postepeno doprinosti prostornoj ravnoteži koja treba da obezbijedi ravnomjerniju geografsku raspodjelu razvoja širom teritorije EU (radi postizanja kohezije).

(5) Imajući u vidu ozbiljne probleme na tržištima rada u većini regija EU, politika prostornog razvoja treba da podrži cilj stvaranja novih i održivih radnih mjesta za građane EU. Oni će moći preuzeti punu odgovornost za svoj život i na pozitivan način doživjeti prednosti evropske integracije u svojim regijama tek ako postoje uravnotežena regionalna tržišta rada.

(6) Na dugoročne trendove prostornog razvoja EU prvenstveno utiču tri faktora:

- progresivna ekonomska integracija i prateća povećana saradnja između država članica;
- rastući značaj lokalnih i regionalnih zajednica i njihove uloge u prostornom razvoju; i
- predviđeno proširenje EU i uspostavljanje tješnjih odnosa sa susjednim zemljama.

Ova tri razvojna faktora treba posmatrati u okviru globalnog ekonomskog i tehnološkog razvoja, kao i opštih demografskih, socijalnih i ekoloških trendova. Ukoliko se upotrijebe na pravi način, oni će obezbijediti okvir za veću koheziju evropske teritorije.

(7) Pitanja prostornog razvoja EU u budućnosti moći će se rješavati samo kroz saradnju različitih vladinih i administrativnih nivoa. Prateći evropsku integraciju, uspostavljaju se tješnji odnosi na svim nivoima: između samih regija i između regija i nacionalnih i evropskih vlasti. Gradovi i regije sve više zavise kako od globalnih trendova, tako i od odluka na nivou Zajednice. Evropska integracija može doprinijeti prostornom razvoju podsticanjem učešća gradova i regija.

(8) ESDP stvara mogućnost za širenje vidika izvan uskih mjera sektorske politike, i za koncentrisanje na ukupnu situaciju evropske teritorije i takođe uzima u obzir razvojne mogućnosti koje se pojavljuju za pojedinačne regije. Novi oblici saradnje koje ESDP predlaže, treba, u budućnosti, da doprinesu zajedničkom sprovođenju sektorskih politika – koje su do sada implementirane nezavisno jedna od druge – kada se one odnose na istu teritoriju. Zajednica takođe zahtijeva aktivnu saradnju gradova i regija, kako bi ostvarili ciljeve EU na način koji poštuje njene građane. Na taj način ostvaruje se princip supsidijarnosti, koji predstavlja osnovu Ugovora o Evropskoj uniji (Treaty on EU).

1.2 Dispariteti prostornog razvoja

(9) Sa više od 370 miliona stanovnika koji naseljavaju površinu od 3,2 miliona km² i sa godišnjim bruto domaćim proizvodom (BDP) /Gross Domestic Product/ od 6,8 biliona ECU-a, EU je jedna od najvećih i ekonomski najjačih regija na svijetu⁴.

(10) Ipak, EU pokazuje ozbiljnu ekonomsku neujednačenost, što otežava ostvarivanje regionalno uravnoteženog i održivog prostornog razvoja. Neujednačena distribucija ekonomskih potencijala

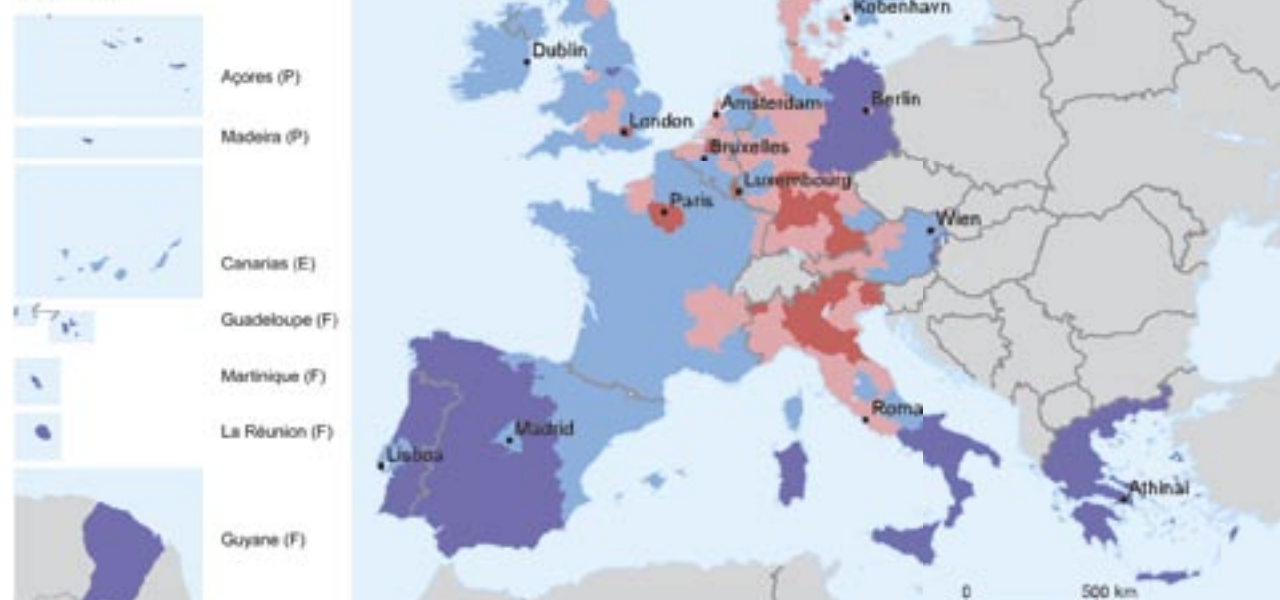
Mapa 1: Bruto domaći proizvod

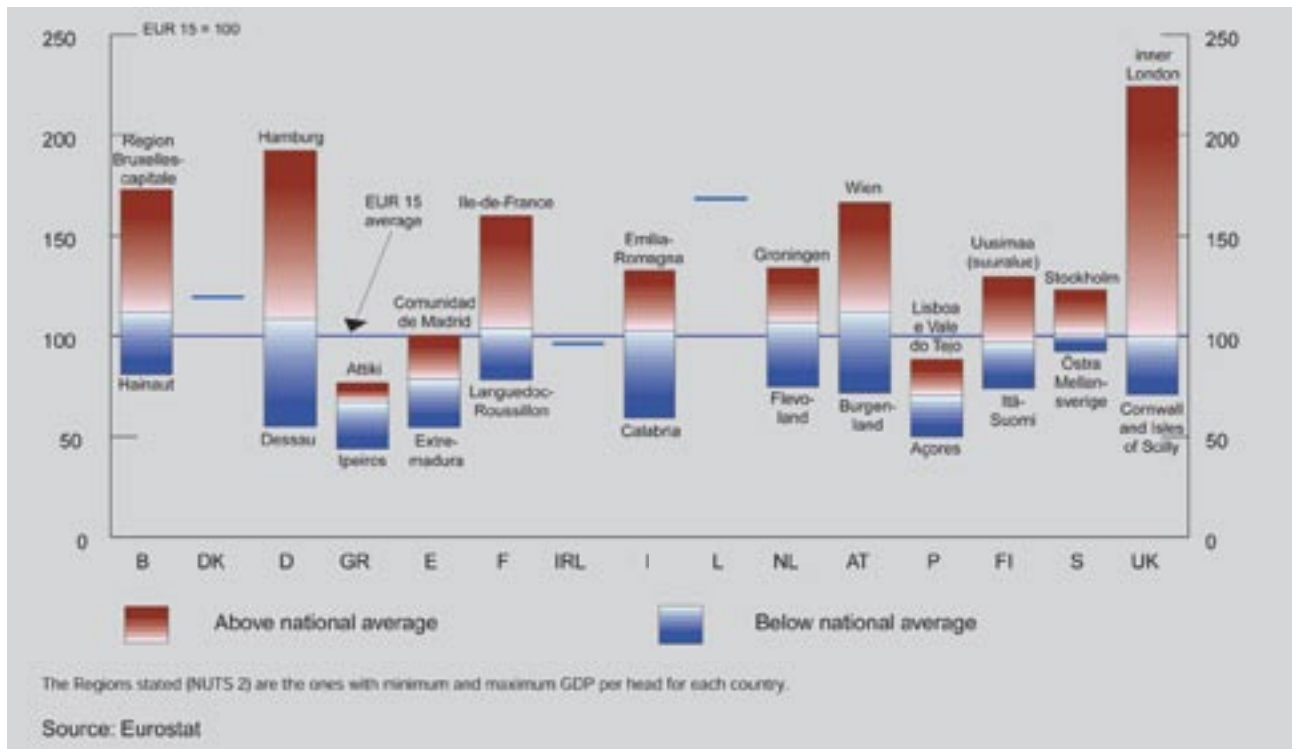
GDP by PPS Per Capita 1995
Index: EUR 15 = 100

NUTS 2

Source: Eurostat

Dijagram 1: Regionalni dispariteti BDP-a po glavi stanovnika (PPS) u državama članicama, 1996.

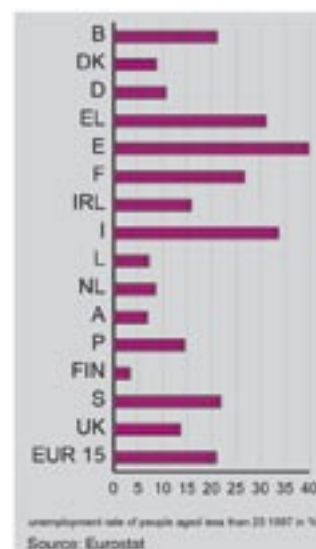
prikazana je na Mapi 1. Centralna oblast EU, uključujući metropole London, Pariz, Milano, Minhen i Hamburg, ima 40% stanovnika EU, učestvuje sa 50% u BDP-u Evropske unije i pokriva 20% teritorije EU⁵. Međutim, duž južne granice EU – od Portugalije do juga Španije, juga Italije i Grčke - kao i u oblasti Länder u Njemačkoj, BDP po glavi stanovnika iznosi samo oko 50% do 65% prosjeka EU. U nekim regijama sjeverne periferije EU – npr. sjeverna Finska i sjever Ujedinjenog Kraljevstva- ekonomska situacija nije mnogo bolja; prekomorske regije u većini slučajeva imaju BDP po glavi stanovnika niži od 50% prosjeka EU⁶. ESDP može doprinijeti ostvarivanju, na srednji rok, prostorno uravnoteženijeg razvoja.

(11) Između 1986. i 1996. 25 regija⁷ EU sa najnižim BDP-om po glavi stanovnika samo djelimično su uspjele da smanje svoju relativnu zaostalost. Nivo njihovog BDP-a po glavi stanovnika porastao je sa 52% prosjeka EU 1986. na 59% 1996. Godine 1986. BDP po glavi stanovnika u 25 najrazvijenijih regija bio je 2,7 puta veći u odnosu na 25 najsiromašnijih regija; deset godina kasnije, BDP po glavi stanovnika bio je 2,4 puta veći u razvijenim regijama. Sa ovako sporim ekonomskim sustizanjem, dispariteti u okviru EU ostaju i dalje veliki. Prema proračunima Evropske komisije (DG XVI), 1996. godine dispariteti između država

SAD-a bili su za 50% manji od dispariteta između uporednih regionalnih jedinica EU⁸.

(12) Prema tome, dok se razlike u ekonomskoj moći između “razvijenih” i “siromašnih” regija postepeno smanjuju, dolazi do porasta regionalnih dispariteta u većini država članica. To se dešava zato što urbani centri sa relativno jakom ekonomskom moći u četiri kohezivne zemlje (Grčka, Španija, Portugalija i Irska)

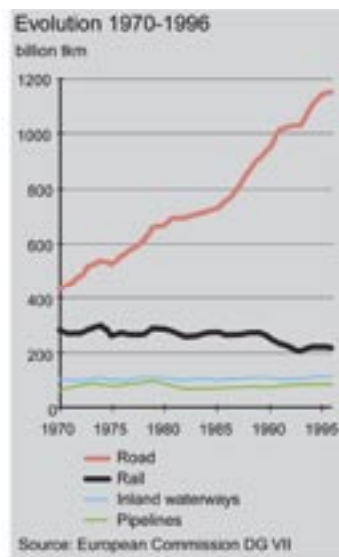
Dijagram 2: Nezaposlenost mladih

često imaju veće stope rasta od siromašnijih, uglavnom ruralnih regija, u istim državama članicama. Osim toga, u “razvijenijim” državama članicama često postoje dispariteti između nekada razvijenih regija čija industrija je u opadanju i pokazuju relativno nisku ekonomsku dinamiku, i regija sa stabilnim ekonomskim rastom (vidjeti Dijagram 1).

(13) ESDP polazi od pretpostavke da sam

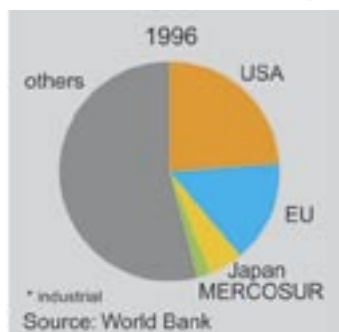
Dijagram 3: Prevoz robe

razvoj ili približavanje osnovnih ekonomskih pokazatelja nije dovoljno za razvoj uravnotežene i održive ekonomske i prostorne strukture EU. Ekonomski razvoj mora obuhvatiti širu populaciju kroz porast zapošljavanja. Jedan od najvažnijih izazova EU je borba protiv visoke stope nezaposlenosti. Nakon maksimalnog iznosa od 18,5 miliona nezaposlenih (1994), broj nezaposlenih smanjio se na 16,5 miliona do kraja 1998. Ali to još uvijek iznosi skoro 10% radno sposobne populacije. Nezaposlenost dovodi do ozbiljnog poremećaja života pojedinaca i, uopšteno, do smanjenja vrijednosti stručne spreme i gubitka proizvodne vrijednosti i potencijala cijele EU. 50% nezaposlenih lica imaju taj status više od jedne godine. Nezaposlenost mladih u EU prelazi 20% i pokazuje značajne disparitete među državama članicama (vidjeti Dijagram 2).

(14) Sve veća ekonomska integracija unutar EU i porast unutrašnje trgovine između država članica EU vode do stalnog povećanja putničkog i robnog prevoza. Naročito je porastao obim drumskog prevoza robe, što dovodi do regionalnog opterećenja naselja i transportne infrastrukture (vidjeti Dijagram 3).

Dijagram 4: Emisija* CO₂

(15) Porast obima saobraćaja i neefikasna organizacija strukture naselja čine da EU, pored ostalih velikih industrijskih zemalja i regija, ima veliki udio u svjetskoj emisiji CO₂ (vidjeti Dijagram 4). Veliki izazov za politiku pro-

stornog razvoja biće da doprinese ciljevima smanjenja emisije štetnih gasova u globalni ekološki sistem, koje je EU najavila na međunarodnim konferencijama koje su se bavile životnom sredinom i klimom.

(16) Prirodno i kulturno nasljeđe EU ugrožavaju procesi ekonomske i socijalne modernizacije. Evropski kulturni pejzaži, gradovi, kao i raznovrsni prirodni i istorijski spomenici predstavljaju dio evropskog nasljeđa. Briga o tom nasljeđu mora biti važan zadatak savremene arhitekture, urbanističkog i pejzažnog planiranja u svim regijama EU.

1.3 Osnovni ciljevi ESDP-a

(17) Uzimajući u obzir postojeće regionalne disparitete razvoja i – u nekim slučajevima još uvijek protivrječne prostorne uticaje politika Zajednice - svi zaduženi za prostorni razvoj moraju razumjeti političke smjernice prostornog razvoja. Evropska perspektiva prostornog razvoja zasniva se na cilju EU da postigne uravnotežen i održiv razvoj, naročito putem jačanja ekonomske i socijalne kohezije⁹. Prema definiciji sadržanoj u Brantlenskom izvještaju Ujedinjenih nacija /United Nations Brundtland Report¹⁰, održivi razvoj ne podrazumijeva samo ekološki zdrav ekonomski razvoj, koji čuva postojeće resurse za buduće generacije, već obuhvata i uravnotežen prostorni razvoj. To posebno znači usaglašavanje socijalnih i ekonomskih zahtjeva prostornog razvoja neke oblast sa

Dijagram 5: Trougao ciljeva: uravnotežen i održiv prostorni razvoj

njenim ekološkim i kulturnim funkcijama, doprinoseći tako održivom, i u većoj razmjeri, uravnoteženom teritorijalnom razvoju. Čuvajući regionalnu raznolikost, EU će, na takav način, iz Ekonomske unije postepeno prerasti u Ekološku i socijalnu uniju (vidjeti Dijagram 5).

(18) To se ogleda u trouglu ciljeva koji povezuje tri sljedeća osnovna cilja evropske politike:

- ekonomska i socijalna kohezija;
- očuvanje prirodnih resursa i kulturnog nasljeđa; i
- uravnoteženija konkurentnost evropske teritorije.

Radi postizanja uravnoteženijeg prostornog razvoja, treba težiti ovim ciljevima, istovremeno u svim regijama EU, i uzeti u obzir njihovo uzajamno dejstvo.

(19) Politike prostornog razvoja promovišu održivi razvoj EU kroz uravnoteženu prostornu strukturu. Još 1994, ministri odgovorni za prostorno planiranje usvojili su tri političke smjernice prostornog razvoja EU¹¹:

- razvoj uravnoteženog i policentričnog urbanog sistema i novog odnosa urbana-ruralna sredina;
- obezbjeđenje jednakog pristupa infrastrukturi i znanju; i
- održivi razvoj, racionalno upravljanje i zaštita prirodnog i kulturnog nasljeđa.

Evropske institucije i vlada i administrativne vlasti na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou treba da teže ostvarenju ciljeva sadržanih u ESDP-u.

(20) Jačanje strukturno slabijih oblasti EU i poboljšanje, van nacionalnih granica, životnih i radnih uslova u oblastima koje se nalaze na različitim nivoima razvoja, predstavljaju veliki izazov. Potrebno je usaglasiti ciljeve razvoja, ravnoteže i zaštite. Politika usmjerena samo na ravnotežu dovela bi do slabljenja ekonomski razvijenijih regija, povećavajući, istovremeno, zavisnosti manje razvijenih regija. Sam razvoj bi doveo do povećanja regionalnih dispariteta. S druge strane, pretjerano naglašavanje zaštite ili očuvanja prostornih struktura nosi rizik stagnacije koji bi mogao usporiti trendove modernizacije. Isticanje ciljeva i njihove

međuzavisnosti u skladu sa lokalnim stanjem jedini je mogući način postizanja uravnoteženog i održivog razvoja EU.

(21) ESDP sadrži viziju buduće teritorije EU. Svojim ciljevima i smjericama ona pruža donosiocima odluka u državnom i privatnom sektoru opšti izvor preporuka za akcije koje imaju prostorni uticaj. Izvan toga, ona treba da bude pozitivan signal za široko učešće građana u političkoj raspravi o odlukama na evropskom nivou i njihovom uticaju na gradove i regije EU.

1.4 Položaj ESDP-a

(22) Usvajanjem ESDP-a, države članice, u saradnji sa Evropskom komisijom, potvrdile su svoju odlučnost da, slijedeći evropsku integraciju, očuvaju raznolikost i postignu regionalno uravnoteženiji i održivi razvoj EU. Ovakvu poziciju podržavaju Evropski parlament /European Parliament, Komitet regija /Committee of the Regions i Ekonomski i socijalni komitet /Economic and Social Committee. Kao zakonski neobavezujući dokument, ESDP predstavlja politički okvir za bolju saradnju između sektorskih politika Zajednice, sa značajnim prostornim uticajima između država članica, njihovih regija i gradova. Ona je, prema tome, dosljedna političkim principima usvojenim 1994, a koji glase:

- prostorni razvoj može, na odlučujući način, doprinijeti ostvarivanju cilja ekonomske i socijalne kohezije;
- postojeće nadležnosti institucija zaduženih za politike Zajednice ostaju nepromijenjene. ESDP može doprinijeti sprovođenju politika Zajednice koje imaju teritorijalni uticaj, neograničavajući odgovorne institucije u vršenju svojih dužnosti;
- glavni cilj je postizanje održivog i uravnoteženog razvoja;
- ESDP će biti pripremljena poštujući postojeće institucije i biće neobavezujuća za države članice;
- poštovaće princip supsidijarnosti;
- svaka zemlja će je primjenjivati u zavisnosti u kojoj mjeri želi uzeti u obzir aspekte evropskog prostornog razvoja u svojim nacionalnim politikama¹².

1.5 ESDP kao proces

(23) ESDP je rezultat intenzivnih razgovora o prostornom razvoju EU između samih država članica i država članica i Evropske komisije. Belgijsko predsjedništvo predložilo je izradu ESDP-a¹³. Ministri odgovorni za prostorno planiranje dogovorili su se na Krflu¹⁴ o okviru i početnim opcijama politike prostornog razvoja EU. Osnovni principi (koncepti) prostornog razvoja za razvoj naselja usvojeni su na Ministarskom sastanku u Lajpcigu¹⁵. Tokom kasnijeg francuskog¹⁶, španskog¹⁷ i italijanskog¹⁸ predsjedanja EU razrađeni su važni scenariji i analize odgovarajuće procjene prostornog razvoja. Od irskog predsjedanja, osnažen je potencijal Troika-e za pokretanje zajedničkog djelovanja u okviru Odbora za prostorni razvoj /Committee on Spatial Development, kako bi se obezbijedila neprekidnost njegovog rada¹⁹. Holandsko predsjedništvo predstavilo je prvi nacrt ESDP-a, nakon čega je uslijedila opsežna rasprava širom Evrope²⁰. Predsjedništva Luksemburga²¹ i Ujedinjenog Kraljevstva²² stavila su naglasak na sprovođenje ili primjenu ESDP-a. Pored toga, tokom austrijskog predsjedavanja, intenziviran je dijalog sa pridruženim državama²³.

(24) Kroz konsultacije na nacionalnom i evropskom nivou postignuto je široko učešće institucija i grupa odgovornih za prostorni razvoj. Na osnovu **Prvog zvaničnog nacrta ESDP-a/ First Official Draft of the ESDP** (Dokument iz Nordvika/ jun 1997), u petnaest država članica održane su opsežne konsultacije, u kojima su učestvovala centralne vlade, regije i socijalne grupe. Pored toga, Evropska komisija održala je niz javnih seminara, zajedno sa državama članicama, o ključnim pitanjima ESDP-a.

Mišljenja Evropskih institucija Evropski parlament/ European Parliament²⁴, Komitet regija /Committee of the Regions²⁵, Ekonomski i socijalni komitet/Economic and Social Committee²⁶ i međuservisne konsultacije Evropske komisije takođe su dali značajan doprinos ESDP-u. ESDP je, prema tome, rezultat procesa javne rasprave koja se odvijala širom Evrope.

(25) Politički ciljevi i opcije, predloženi u ESDP-u, imaju za cilj usmjeravanje prostornog razvoja prostorne strukture petnaest država članica. Razmatranje tekućih prostornih uslova u ranoj fazi, i odgovarajuća procjena uticaja koje sektorske odluke u planiranju mogu imati na razvoj gradova i regija su trajan proces. Poput ostalih dokumenata, planova i programa usmjerenih ka daljoj promociji prostornog razvoja, Evropska perspektiva prostornog razvoja mora, prema tome, periodično biti revidirana. Proširenje EU i drugi politički događaji (na primjer, intenziviranje dijaloga sa zemljama koje se graniče sa Sredozemljem), imaće veliki uticaj na budući prostorni razvoj Evrope. Prilikom revizije ESDP-a, glavni fokus vjerovatno će biti stavljen na proširenje EU i pitanja prostornog razvoja vezana za to proširenje.

(26) Prilikom primjene ESDP-a, države članice moraju tijesno sarađivati jedna sa drugom, kao i sa Evropskom komisijom. Provođenje ciljeva i opcija sadržanih u Poglavlju 3 u konkretne političke akcije odvijace se postepeno. Polazni predlozi za primjenu ESDP-a od strane različitih aktera na različitim nivoima dati su u Poglavlju 4. Neke mjere i projekti moći će se provoditi odmah nakon usvajanja ESDP-a. Ostale opcije i predlozi zahtijevaju dalju raspravu i doradu na evropskom nivou. One naročito obuhvataju razmjenu iskustva i nadgledanje i procjenu prostornih razvoja. Nakon usvajanja ESDP-a, moraće se nastaviti rasprava o budućoj orijentaciji politike prostornog razvoja u Evropi, u okviru Odbora za prostorno planiranje.

2 Uticaj politika Zajednice na teritoriju EU

2.1 Rastući značaj politika EU koje imaju prostorni uticaj

(27) Uzastopni Ugovori (Jedinstveni evropski akt /Single European Act, Ugovori iz Maastrichta i Amsterdama /Maastricht and Amsterdam Treaties), doveli su do teritorijalno važnih sektorskih politika EU koje imaju snažniji uticaj na razradu i sprovođenje nacionalnih i regionalnih politika prostornog razvoja, a samim tim, i na prostorni razvoj EU. U tom kontekstu, "prostorni uticaj" ili "od regionalnog značaja" znači da mjere Zajednice utiču na izmjenu prostorne strukture i potencijala u ekonomiji i društvu, i, na taj način, mijenjaju obrasce korišćenja zemljišta i pejzaže. Pored toga, ove mjere mogu uticati na konkurentnu poziciju ili prostorni značaj nekog grada ili regije u okviru evropskog ekonomskog sistema i obrasca naselja.

(28) Najznačajnija poglavlja ugovora koja obezbjeđuju Evropskoj komisiji osnovu za djelovanje u oblasti prostornog razvoja EU su:

- Politika konkurencije Zajednice/ Community Competition Policy;
- Transevropske mreže (TEN)/ Trans-European Networks;
- Strukturni fondovi /Structural Funds;
- Zajednička poljoprivredna politika (CAP)/Common Agricultural Policy;
- Ekološka politika /Environment Policy;
- Politika istraživanja, tehnologije i razvoja (RTD)/ Research, Technology and Development;
- Kreditne aktivnosti Evropske investicione banke/ European Investment Bank.

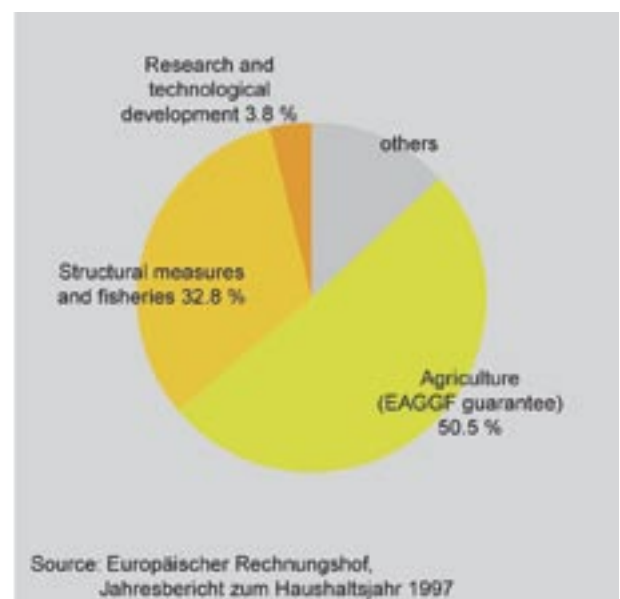
(29) Posebana važnost pridaje se strukturnim fondovima, transevropskim mrežama i politici zaštite životne sredine jer oni imaju najdirektniji uticaj na razvojne aktivnosti unutar evropskih regija. Koncepti prostornog razvoja sadržani u Ugovoru o Evropskoj uniji/ Treaty on European Union, od 7 februara 1992, postavili su (naročito) cilj kohezije, kao i cilj povećanja nadležnosti, posebno transevropskih mreža (član 129b Ugovora

o EZ), cilj ekonomske i socijalne kohezije (član 130 Ugovora o EZ) i zaštite životne sredine (član 130 r-t Ugovora o EZ). Ugovor iz Amsterdama /Amsterdam Treaty, zaključen 2. oktobra 1997, ističe harmoničan, uravnotežen i održivi razvoj kao jedan od osnovnih ciljeva Evropske zajednice. Promocija socijalne i teritorijalne kohezije spada u zadatke Zajednice i država članica, u okviru njihovih pojedinačnih nadležnosti. Član 2 Ugovora iz Amsterdama ističe zaštitu životne sredine i poboljšanje njenog kvaliteta kao zadatke Zajednice.

(30) Zajednička poljoprivredna politika (CAP) i Strukturni i kohezioni fondovi/Structural and Cohesion Funds predstavljaju, sa finansijske tačke gledišta, najvažnije političke mjere EU (vidjeti Dijagram 6). Godine 1997, za ove dvije oblasti izdvojeno je 83% od 80,2 milijardi ECU-a budžeta EU.²⁷

(31) U većini slučajeva, ciljevi politika EU – onako kako su definisani u Ugovorima – nemaju prostorni karakter. Ipak, oni imaju značajan uticaj na teritoriju EU. Prostorni uticaj zavisi od specifične metode intervencije – bilo da je finansijske (npr. podrška dohotka, regionalne i horizontalne strukturne mjere, sektorske mjere, kao što je finansiranje istraživačkih programa),

Dijagram 6: Budžet EU za 1997.

zakonodavne (npr. pravila konkurencije, liberalizacija tržišta, zakonodavstvo u oblasti zaštite životne sredine, tržišni instrumenti) ili planerske (npr. Transevropske transportne i energetske mreže) prirode. Direktive EU u oblasti planiranja, kao što je direktiva za osnivanje povezane biološke mreže, ima uticaj na korišćenje zemljišta. Pored toga, veliki broj politika Zajednice direktno utiču na ponašanje ekonomskih aktera. Osim toga, njihove aktivnosti djelimično određuju tržišne sile, na koje, sa svoje strane, utiče jedinstveno tržište /Single Market. S obzirom na raznovrsnost metoda intervencije koje politike Zajednice koriste, teško je procijeniti prostorni uticaj. ESDP može biti polazna osnova te procjene.

2.2 Politike EU koje imaju prostorni uticaj

2.2.1 Politika konkurencije Zajednice

(32) Politika konkurencije je glavni činilac integracije pojedinačnih nacionalnih tržišta u zajedničko evropsko tržište. Na nivou Zajednice utvrđen je niz pravila. Ona služe kako bi se izbjegli monopol i zloupotreba od strane tržišno dominantnih preduzeća, kontrolisalo spajanje i preuzimanje preduzeća i obezbijedio okvir za državnu pomoć.

(33) Mjere konkurencije imaju uticaj na geografsku distribuciju ekonomskih aktivnosti i na obrascе trgovine širom EU. Na primjer, liberalizacija tržišta može povećati konkurenciju između gradova i regija, često u korist oblasti sa boljim položajem.

(34) Politika Komisije prepoznaje potrebu za intervencijom u cilju ostvarivanja ravnoteže između konkurencije i ciljeva opšteg interesa. Na primjer, liberalizaciju tržišta telekoma i pošte prate odredbe koje obezbjeđuju osnovne univerzalne usluge u svim regijama.

(35) Politika državne pomoći Zajednice ima izrazitu prostornu dimenziju. Iako se zasniva na principu da

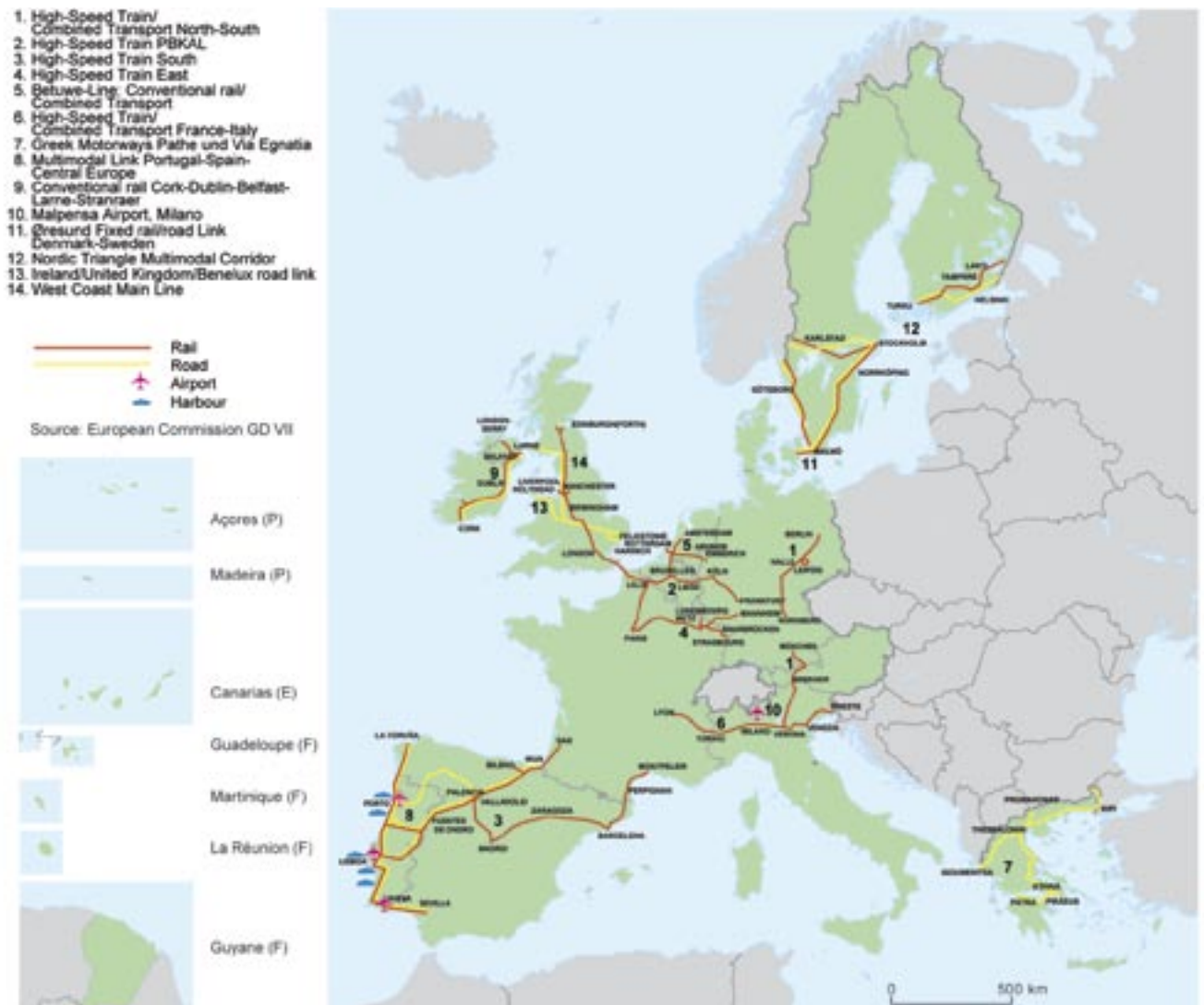
državna pomoć, u suštini, nije saglasna sa zajedničkim tržištem, ona ipak prihvata opravdanost određenih kategorija pomoći u izuzetnim prilikama. Jedna od takvih kategorija je državna pomoć koja potpomaže ekonomski razvoj ili preorijentisanje regija kojima se pomaže. U cilju poboljšanja povezanosti politike državne pomoći i cilja ekonomske i socijalne kohezije, Komisija, posljednjih godina, nastoji usmjeriti državnu pomoć u nerazvijenije regije i održati različit intenzitet pomoći regijama kako bi omogućila onim slabije razvijenim da nadoknade svoje strukturne nedostatke.

2.2.2 Transevropske mreže (TEN)

(36) Ugovorom o EU, Zajednica je obavezna da doprinese organizaciji i razvoju Transevropskih mreža (TENs) u oblastima transporta, telekomunikacija i infrastrukture za snabdijevanje energijom. Ovaj zadatak treba, naročito, da služi komunitarnim ciljevima neometanog funkcionisanja jedinstvenog tržišta i jačanja ekonomske i socijalne kohezije. U cilju ostvarenja tog zadatka, potrebno je povećati povezanost nacionalnih mreža, i poboljšati pristup mrežama, i to putem povezivanja ostrvskih, zatvorenih i perifernih oblasti sa centralnim oblastima.

(37) TEN-transportne mjere su najvažnije za politiku prostornog razvoja, kao i u finansijskom pogledu. One su usredsređene na dobro funkcionisanje i održivost transportnog sistema. Koncepti razvoja mreža sadržani su u smjernicama Zajednice. Oni obuhvataju različite mreže transportne infrastrukture, sisteme upravljanja saobraćajem, i sisteme za pozicioniranje i navigaciju. Na TEN-transportne mjere odlazi više od 80% ukupnog TEN budžeta. Veliki dio ulaganja u TEN transport (oko 25% 1996/97) trenutno je skoncentrisan na brze željezničke linije, koje često povezuju glavne gradske oblasti (vidjeti Mapu 2). Gradovi smješteni blizu stanica brzih transportnih linija, kao i oni do sada relativno slabo povezani, imaće najviše koristi od ovih ulaganja. Pored toga, u područjima gdje postoji veliki obim drumskog saobraćaja na duge relacije, brze linije bi mogle podstaći prebacivanje velikog dijela tog saobraćaja na željeznice, pomažući, na

Mapa 2: 14 prioritarnih projekata u okviru Transevropske transportne mreže

taj način, smanjenje zakrčenosti puteva i poboljšanje kvaliteta životne sredine. Zaista, povećanje obima saobraćaja, naročito u putnim i vazdušnim mrežama, šteti konkurentnosti nekih centralnih područja EU. Postaje sve jasnije da porast saobraćaja nije moguće više regulisati samo proširenjem putne infrastrukture. Politika prostornog razvoja i mjere urbanog razvoja treba da odigraju značajnu ulogu u vršenju uticaja na ponašanje lokalne ekonomije i stanovništva da bi se poboljšali uslovi za prelazak sa drumskog na ekološki neškodljive vidove saobraćaja, lokalni javni prevoz, upotrebu bicikala ili pješačenje. Takođe su potrebne raznovrsne inicijative u oblasti saobraćaja na duge relacije, povećavajući naročito prelazak na željeznički, unutrašnji vodeni i obalski i pomorski saobraćaj.

(38) Moderna telekomunikaciona tehnologija i usluge pružaju mogućnost za podržavanje razvoja rural-

nih ili nepristupačnih regija. One mogu pomoći u prevazilaženju prostornih ograničenja i poboljšanju životnih uslova, kao i lokalnih uslova za ekonomsku djelatnost, posredstvom rada putem TV-a, učenja na daljinu i telešopinga. Promocija novih inovativnih telekomunikacionih usluga i sredstava jedan je od ciljeva transevropskih mreža, za koje se vjeruje da će imati uticaj na prostorni razvoj. Početni znaci liberalizacije, međutim, pokazuju da konkurencija i komercijalna upotreba usmjeravaju investicije ka područjima velike potražnje, jer izgleda da najviše obećavaju. Udaljenijim regijama sa neznatnim tržišnim potencijalom prijeti opasnost daljeg propadanja. Inicijative Zajednice kreirane su tako da obezbijede dostupnost univerzalnih usluga po pristupačnim cijenama, kako bi se zaustavio taj trend. Međutim, dostupnost informacionih i komunikacionih tehnologija sama po sebi nije dovoljna za ostvarivanje pozitivnog regionalnog

razvoja. Ostali preduslovi obuhvataju, na primjer, stepen obrazovanja i obučenosti, ili povećanje svijesti građana o potencijalima informacionog društva. I pored znatnog napretka tokom posljednjih godina, još uvijek postoje prostorne razlike u oblasti telekomunikacija između regija u središnjim državama članicama i kohezionih država, kao i unutar samih država članica.

(39) TEN mjere u energetsom sektoru utiču na prostornu organizaciju kroz dva glavna mehanizma: proizvodnja i prenos energije utiču na upotrebu zemljišta, dok distribucija energije i tehnologije njene potrošnje utiču na organizaciju teritorije preko uslovljavanja promjene ponašanja potrošača. Što se tiče transevropskih mreža za električnu energiju i gas, postavljanje vodova ili izgradnja elektrana, na primjer, imaju presudan uticaj na lokalno planiranje. To može izazvati teškoće vezane za složene procedure dobijanja odobrenja, različita tehnička i ekološka ograničenja i prihvatanje od strane stanovništva. Osim toga, mreže za snabdijevanje gasom zahtijevaju značajne lokalne skladišne kapacitete, obično u podzemnim skladišnim postrojenjima čija lokacija mora biti u skladu sa geološkim kriterijumima, što ograničava raspoložive opcije za prostorni razvoj. Izuzetno obećavajuće, iz perspektive prostornog razvoja, su obnovljive energije (one čine, u prosjeku, 6% ukupne potrošnje energije EU). S jedne strane, one doprinose smanjenju uticaja energetskeg sektora na životnu sredinu. S druge strane, podržavaju decentralizaciju elektrosistema i lokalno primjenjiva rješenja, manje ili više nezavisna od distributivne mreže, jačajući na taj način fleksibilnost sistema i ekonomično elektro-snabdijevanje udaljenih područja.

2.2.3 Strukturni fondovi

(40) Strukturni fondovi – i naročito Evropski fond za regionalni razvoj (ERDF) /European Regional Development Fund – slijede cilj ekonomske i socijalne kohezije (izmjerene tradicionalnim makroekonomskim pokazateljima). Prvi izvještaj o ekonomskoj i socijalnoj koheziji iznio je zaključak da dispariteti između država

članica pokazuju tendenciju smanjenja, ali da, u isto vrijeme, raste regionalna koncentracija ekonomskih aktivnosti. To je povezano sa nedostatkom mehanizama prostorne usklađenosti. Oni bi mogli značajno doprinijeti uravnoteženijoj raspodjeli ekonomskih aktivnosti. Iz tog razloga, pored tradicionalnih subvencija, prostorne tipologije se sve više koriste kao okvir intervencija Fondova (na primjer, urbane oblasti).

(41) Približno 30-40% subvencija iz regionalnog fonda u područjima obuhvaćenim Ciljem 1²⁸ dodjeljuje se urbanim oblastima. Mjere u područjima obuhvaćenim Ciljem 2²⁹ često su urbane prirode u mnogim državama članicama. Od međusektorskih mjera se očekuje da suzbiju koncentraciju socijalnih problema, oštećenje životne sredine, kriminal i propadanje ekonomije u izvjesnim urbanim oblastima. Međutim, urbani problemi ne mogu se rješavati izolovano. Umjesto toga, potrebne su mjere koje posmatraju urbane centre kao djelove šire (regionalne) teritorije. Potrebno je dalje razvijati ovaj integrisani pristup u sljedećoj fazi strukturnih intervencija.

(42) Programski zasnovan sistem strukturnih fondova pruža mogućnost za donošenje integrisanih planova razvoja. Na taj način mogu se bolje valorizovati mogućnosti politike prostornog razvoja. Daljem jačanju integrisanog pristupa doprinosi princip partnerstva, koji mobilise, u skladu sa nacionalnih propisima i tekućom praksom, sve relevantne regionalne učesnike u procesu donošenja odluka. Time se poboljšava usklađenost direktnih promotivnih mjera i neodgovarajućih projekata.

(43) Obalska područja prepoznata su kao područja koja zaslužuju posebnu pažnju, jer su, dijelom, izložena intenzivnim pritiscima i sukobima konkurentskih korisnika zemljišta. Integracija Finansijskih instrumenata za upravljanje ribarstvom (FIGG)/Financial Instrument for Fishery Guidance u Strukturne fondove i dodatna prikladnost Zavisnih područja ribarstva (FDAs)/Fishery Dependent Areas za finansiranje od strane regionalnog fonda, označavaju osnovnu evoluciju iz sektorske politike u integrisanu politiku za obalska

područja. Danas, više od 50 % finansijskih resursa na raspolaganju FIG-u posvećeni su strukturalnim mjerama u kohezionim zemljama. Pored toga, inicijativa Zajednice pod nazivom PESCA aktivno doprinosi preusmjeravanju ljudi i preduzeća iz Zavisnih oblasti ribarstva (FDAs) ka novim aktivnostima i obogaćivanju strukture FDAs-a (restrukturiranjem luka u primorska područja gdje se odvijaju raznovrsne aktivnosti, povezivanjem ribarstva ili morske privrede sa turizmom, itd.).

(44) Inicijative Zajednice takođe doprinose ciljevi-ma strukturne politike. Sa tačke gledišta prostornog razvoja, inicijativa Zajednice pod nazivom INTERREG predstavlja najvažniju mjeru strukturalnih fondova, jer obezbjeđuje integrisani pristup prostornom razvoju. Prioritet nije dat pojedinačnim sektorima, kao što su brodogradnja, rudarstvo ili tekstilna industrija, već odnosu između faktora koji utiču na teritorijalnu organizaciju u integrisanom razvojnom pristupu u pograničnim regijama i većim transnacionalnim područjima koja međusobno saraduju.

2.2.4 Zajednička poljoprivredna politika

(45) Zajedničku poljoprivrednu politiku (CAP) prvenstveno donosi sektor po sektor u cilju unapređivanja produktivnosti poljoprivrede. Nakon reformi provedenih 1992, finansijska pomoć je dodjeljivana u zamjenu za poljoprivredno zemljište, što je imalo za rezultat da je između 1993. i 1994. odvojeno oko 6 miliona hektara poljoprivrednog zemljišta. Ova inicijativa je naročito doprinijela poljoprivrednim prihodima u područjima EU koje su i ranije intenzivno obrađivana, jer su plaćeni iznosi bili u nivou rekordnih zarada. Područja koja nisu tako intenzivno obrađivana bila su u nepovoljnijem položaju dovodeći do povećanja raskoraka razvijenosti između pojedinačnih poljoprivrednih regija.

(46) Studije o prostornom uticaju CAP-a na prihode, tržište rada, infrastrukturu i prirodne resurse otkrivaju blizak i specifičan odnos između poljoprivrede i sela. U tom pogledu, CAP određuje razvoj mnogih ruralnih

oblasti. Njen uticaj varira u velikoj mjeri od regije do regije, u zavisnosti od specifičnih ekoloških, kulturnih, i socio-ekonomskih uslova i djelimično od vrsta proizvodnje i organizacije tržišta.

(47) Intenziviranje, koncentracija i specijalizacija poljoprivredne proizvodnje takođe imaju negativne uticaje na prostorni razvoj: na primjer, jednolični pejzaži, napuštanje tradicionalnih metoda upravljanja, korišćenje velikih površina močvarnog zemljišta, tresetišta i prirodnih divljih pašnjaka, zagađenje podzemnih voda putem povećane upotrebe pesticida i đubriva, i smanjenje biološke raznovrsnosti. Već skoro dvije decenije čine se naponi da se poljoprivredna politika integriše u širi ekonomski i socijalni kontekst ruralnih oblasti. Iskustvo pokazuje da proširenje poljoprivrede na aktivnosti kao što su razvoj i prodaja proizvoda visokog kvaliteta na tržištu, poljoprivredni turizam i investicioni projekti vezani za okolinu, koji su do sada bili marginalni, mogu otvoriti nove izgledne mogućnosti.

(48) Glavni dio reforme iz 1992. odnosio se na ekološki aspekt poljoprivrede. Mnogi primjeri pokazuju da su programi usmjereni na smanjenje intenziteta uzgajanja životinja i povećanje upotrebe ekološki neškodljivih poljoprivrednih metoda popravili ekološku situaciju i donijeli finansijsku korist. Međutim, ovakvi programi čine samo 3% budžeta CAP-a. Trenutno, samo 1% teritorije obrađuje se na ekološki način; od toga 75% dobija pomoć EU.

(49) Sljedeći razlog zašto je bolja usklađenost različitih oblasti politike neophodna za razvoj ruralnih oblasti jeste taj što će proširenje EU i nastavak razgovora o svjetskoj trgovini vjerovatno dovesti do veće konkurencije na globalnim tržištima, povećavajući na taj način pritisak da se intenzivira proizvodnja u određenim regijama. To bi moglo imati velike negativne posljedice na okolinu. S druge strane, poljoprivredna djelatnost u ekonomski nerazvijenim ruralnim oblastima i dalje će biti izložena ekonomskom pritisku, povećavajući tako potrebu za boljim strategijama prostornog razvoja (uključujući upravljanje životnom sredinom).

2.2.5 Ekološka politika

(50) Ugovor iz Amsterdama dalje je naglasio značaj ekoloških pitanja i potrebu da se zahtjevi za zaštitu životne sredine integrišu u sprovođenje politika i aktivnosti Zajednice, posvećujući posebnu pažnju promociji održivog razvoja.

(51) Zadaci ekološke politike Zajednice sadrže odredbe koje posebno naglašavaju veze sa prostornim razvojem i, naročito, upotrebom zemljišta. Na primjer, proglašavanje zaštićenih oblasti širom EU ima za cilj podsticanje složenog sistema biotopa koji funkcioniše pod nazivom "Natura 2000". Ovaj sistem sastoji se od staništa za zaštitu ptica i vrsta koje treba zaštititi, vodeći računa o socio-ekonomskim i regionalnim zahtjevima, čiji je cilj očuvanje određenih vrsta prirodnih područja i specifičnih raznovrsnosti, kao i obnavljanje fonda flore i faune. Direktiva EZ o nitratima /EC Nitrate Directive³⁰ ima za cilj smanjenje postojećeg zagađenja nitratima poljoprivrednog zemljišta i spečavanje daljeg zagađenja podzemnih voda.

(52) Mnoge druge aktivnosti Zajednice imaju indirektni uticaj na korišćenje zemljišta i prostorni razvoj, kao što su: Direktiva 85/337/EEC (Evropske ekonomske zajednice), koja propisuje sprovođenje i objavljivanje studija ekoloških uticaja velikih projekata; definicija drugih direktiva koje utvrđuju standarde kvaliteta za područja bliska prirodnom okruženju; i propisi čiji je cilj smanjenje emisije štetnih gasova.

(53) Osim toga, Komisija je 1996. pokrenula Probni program integrisanog upravljanja primorskim područjem (ICZM) koji promovise održivo upravljanje kroz saradnju i integrisano planiranje, uključujući sve relevantne učesnike na odgovarajućem geografskom nivou. Ovaj program predstavlja prvi pokušaj na nivou Zajednice da se slijedi integrisani teritorijalni pristup i definišu preporuke za evropsku strategiju integrisanog upravljanja primorskim područjem³¹.

(54) Tokom godina, ekološka politika Zajednice posvećuje sve veću pažnju razvoju urbanih oblasti

donoseći zakonske propise o otpadu i tretiranju vode, buci i zagađenju vazduha. Na primjer, nacionalni zakoni i metode planiranja upotrebe zemljišta često sadrže odredbe o ograničenju buke, utičući tako na razvoj novih infrastruktura. Slično tome, ograničenja koncentracije zagađivača vazduha mogu imati direktne uticaje na urbani razvoj i industrijska područja.

(55) Zahtjevi ekološke politike postaju važan faktor prilikom osnivanja ili promjene mjesta preduzeća. Odredbe Zajednice mogu imati, za određene države članice, dublje značenje, kako sa ekološke tako i sa ekonomske tačke gledišta.

2.2.6 Politika istraživanja i tehnološkog razvoja (RTD)

(56) Organizovana oko višegodišnjeg Okvirnog programa /Framework Programme, sastavljenog iz različitih RTD i probnih programa, RTD politika Zajednice promovise saradnju sa i između preduzeća, istraživačkih centara i univerziteta u cilju jačanja naučnih i tehnoloških osnova industrije i njene konkurentnosti na svjetskoj sceni. Ona takođe ima za cilj saradnju sa trećim zemljama i međunarodnim organizacijama, širenje i primjenu rezultata RTD politike i stimulisanje usavršavanja i razmjene istraživača unutar Zajednice.

(57) Projekti se biraju bez obzira na regionalne kriterijume, a regionalna raspodjela sredstava zavisi od geografske rasprostranjenosti vrhunskih istraživačkih i tehnoloških institucija u gradovima i regijama unutar EU. Ipak, bilo bi prerano iz ovoga zaključiti da politika Zajednice u pogledu RTD-a zanemaruje slabije razvijene regije i da se usredsređuje samo na visokorazvijene regije sa jakim ekonomijama, u kojima se može naći većina institucija koje primaju pomoć. Na primjer, tokom posljednjih 15 godina, osnovan je i finansiran izuzetno veliki broj institucija u nerazvijenijim regijama Unije. Osim toga, inicijative za usavršavanje i razmjenu istraživača u nerazvijenim regijama pružaju veće mogućnosti saradnje sa regijama koje imaju različite istraživačke centre. Pored toga, specifični

projekti petog Okvirnog programa koncentrišu se na istraživanje u oblastima koje su važne za prostorni razvoj, kao što su “grad sjutrašnjice i kulturno nasljeđe”, “održivo upravljanje poljoprivredom, ribarstvom i šumarstvom, uključujući “integrisani razvoj ruralnih oblasti”, ili “održivo upravljanje i kvalitet vode” – da pomenemo samo neke od njih.

(58) Nova struktura petog Okvirnog programa bolje će potpomoći razvoj i sprovođenje različitih politika Zajednice, uključujući i one koje imaju izrazitu teritorijalnu dimenziju. Strukturno slabije regije mogu, takođe, biti ciljna grupa politike istraživanja, tehnologije i razvoja Zajednice. Iskustvo pokazuje (kao na primjer u Škotskoj ili oblasti Länder u Njemačkoj) da čak i ekonomski slabe regije mogu privući istraživačke i tehnološke centre i “zadržati ih tamo”. Ipak, to zahtijeva tijesnu saradnju između lokalnih, regionalnih i nacionalnih aktera, zajedno sa ciljnim regionalnim/gradskim tržišnim inicijativama. ESDP ovdje može poslužiti kao okvir za odgovarajuću saradnju.

2.2.7 Kreditne aktivnosti Evropske investicione banke

(59) Posljednjih godina, Zajednica sve više pokreće programe strukturne promocije izvan svog budžeta, i to davanjem kredita posredstvom različitih institucija EZ. Evropska investiciona banka (EIB) /European Investment Bank u tome igra ključnu ulogu. Sa istim iznosom sredstava, krediti mogu pokriti veći broj ciljnih grupa nego grantovi. S obzirom da krediti imaju veći “podsticajni uticaj”, moguće je promovisati veći broj investicionih projekata. Doprinosi od strane korisnika kredita u obliku plaćanja kamata i otplate kredita takođe povećavaju njegovu efikasnost u pogledu ekonomske politike. Konačno, krediti se mogu koristiti za dugoročne, naročito infrastrukturne, projekte. Finansiranje ovih projekata putem kredita ima finansijsku korist rasta unutar šire ekonomije što se može upotrijebiti za plaćanje kamate ili otplatu kredita u obliku većih poreskih prihoda. Glavni cilj EIB je promocija izgradnje infrastrukture i povećanja investicija u nerazvijenijim regijama EU. Iz tog razloga,

kreditni mogu na značajan način doprinijeti vođenju budućeg proširenja EU na istok, kroz modernizaciju prostorne strukture. Niskokamatni krediti EIB u okviru Zajednice iznosili su 84 milijarde ECU-a u periodu od 1991. do 1995, što čini oko 90% iznosa ukupno odobrenih kredita.

2.3 Za bolju prostornu povezanost politika Zajednice

(60) Iako većina politika Zajednice nemaju neposredan prostorni karakter, one se oslanjaju na izvjestan broj prostornih koncepata, koji se mogu podijeliti na sljedeći način:

- **Određivanje granica područja kvalifikovanih za primanje finansijske pomoći i utvrđivanje stopa pomoći**

Ova područja određuju intervencije prostornih strukturnih politika kao i mogućnost nacionalne finansijske pomoći u regionalne svrhe; kao što su, na primjer, kvalifikovana područja pod regionalnim fondom.

- **Poboljšanje infrastrukture**

Neke politike Zajednice intervenišu finansiranjem infrastrukture koje vrše direktan uticaj na teritoriju. To je slučaj, na primjer, sa Transevropskim mrežama, naročito u sektorima transporta i energije, kako u aspektima njihove linearne (npr. autoputevi, električni vodovi) tako i infrastrukture vezane za položaj (npr. centri za transport robe, elektrane).

- **Upotreba prostornih kategorija**

Izvjestan broj politika Zajednice koriste prostorne kategorije, na primjer, u sprovođenju zakonskih propisa iz oblasti zaštite životne sredine (npr. područja izabrana radi zaštite određenih staništa i vrsta flore i faune u okviru mreže Natura 2000), prilikom dodjele specifične pomoći (npr. planinske regije čiju poljoprivredu takođe potpomažu specifične direktive; i ostrva prema Članu 130a Ugovora iz Amsterdama), ili za definisanje određenih stavki Petog okvirnog programa za istraživanje, tehnologiju i razvoj.

- **Razvoj funkcionalnih sadejstava**

Neke politike Zajednice uzimaju u obzir prostorne elemente u cilju uspostavljanja funkcionalnih međuzavisnosti i isticanja sadejstava. Tako, istraživanje u oblasti transporta razmatra uzajamno dejstvo korišćenja teritorije i potražnje saobraćaja ili zahtjeva održive mobilnosti u pogledu izbora vidova transporta. Regionalna politika nastoji promovisati regionalne inovativne strategije u skladu sa lokalnim potrebama; energetska politika bavi se upotrebom solarne energije u skladu sa ciljevima urbanizma.

- **Integrirani pristupi prostornog razvoja**

Pored toga što priznaju funkcionalna međudejstva i sadejstava koja mogu nastati kao njihov rezultat, neke aktivnosti Zajednice usmjerne su na razvijanje integriranih i multisektorskih pristupa sa snažnom prostornom dimenzijom. Ovo važi za inicijativu Zajednice za Transnacionalnu saradnju u oblasti prostornog razvoja (INTERREG II C); politiku integriranog prostornog razvoja ruralnih oblasti (LEADER); i Probni program integriranog upravljanja primorskim područjem (ICZM)/ Demonstration Programme on Integrated Coastal Zone Management. Međutim, ovi ambiciozni integrirani razvojni pristupi još uvijek su dosta rijetki.

(61) Lokalne zajednice i regije u različitoj mjeri osjećaju koristi djelovanja regionalno značajnih politika koje sprovodi EU kao i države članice u skladu sa obavezujućim propisima Zajednice.

Prostorni uticaji politika Zajednice ne dopunjuju se automatski, u skladu sa uravnoteženijim regionalnim razvojem. Niti se one automatski podudaraju sa razvojnim konceptima regija i gradova. Bez procesa uzajamnog usaglašavanja, one mogu nenamjerno pogoršati disparitete regionalnog razvoja ukoliko se usmjere samo na specifične sektorske ciljeve.

(62) Države članice i Komisija posmatraju ESDP kao instrument koji može pomoći da se poboljša usklađenost politika Zajednice. Ažurnije razmatranje ciljeva i opcija politike prilikom formulacije i procjene sektorskih politika Zajednice imaće pozitivan uticaj na razvoj lokalnih entiteta i regija. Ukoliko su, sa druge strane, lokalne i regionalne vlasti svjesne prostornih uticaja odluka na nivou EU vezanih za sektorsku politiku, moći će bolje odgovoriti na njih.

(63) Zbog toga je neophodno na vrijeme razmotriti regionalno različite uticaje sektorskih politika EU. Ostvarivanje ciljeva prostornog razvoja unutar EU ne zavisi samo od količine raspoloživih finansijskih sredstava, već i od stepena rane saradnje prostorno važnih sektorskih politika. U tom pogledu, neophodno je razviti mehanizme za jačanje saradnje unutar sektora Evropske komisije, kako bi se obezbijedila prostorna povezanosti intervencija. Osim toga, Komisija mora sprovesti sistematsko istraživanje i procjenu prostornih uticaja tekućih politika EU.

3 Ciljevi i opcije politike za teritoriju EU

3.1 Prostorna orijentacija politika

(64) Usljed razvojnih dispariteta i načina na koji politike Zajednice utiču na pojedinačne regije, lokalne zajednice i regije EU ne pretvaraju se automatski u regionalno uravnoteženu teritoriju, po osnivanju EMU. Zato je važnije prihvatiti prostorno izdiferencirane mjere i mogućnosti koje pruža evropska inte-

gracija radi postizanja održivog i, time, teritorijalno uravnoteženog razvoja EU.

(65) U tu svrhu, sve uključene vlasti i vladine agencije mogu razmotriti ciljeve i opcije politike prostornog razvoja iznijete u narednim poglavljima. Uključivanje ovih ciljeva i opcija u prostorno značajne sektorske politike na komunitarnom, nacionalnim, regionalnim i lokalnim nivoima, može obezbijediti, pored spovođenja sektor-

skih ciljeva, razmatranje smjernica prostornog razvoja teritorije EU u ranoj fazi političkog procesa.

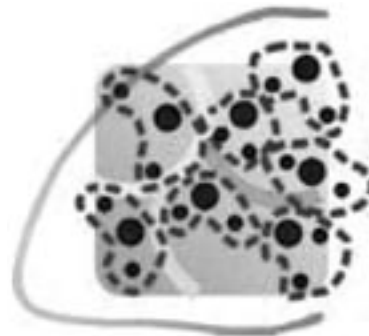
Te smjernice prostornog razvoja su:

- Razvoj policentričnog i uravnoteženog urbanog sistema i jačanje partnerstva između urbanih i ruralnih oblasti. To podrazumijeva prevazilaženje zastarjelog dualizma između grada i sela.
- Promocija integrisanih transportnih i komunikacionih koncepata, koji potpomažu policentrični razvoj teritorije EU i predstavljaju važan preduslov integracije evropskih gradova i regija u EMU. Jednakost pristupa infrastrukturi i znanju treba ostvarivati postepeno. U tu svrhu moraju se pronaći regionalno prilagođena rješenja.
- Razvoj i očuvanje prirodnog i kulturnog nasljeđa kroz racionalno upravljanje. Ono doprinosi očuvanju i produbljivanju regionalnih identiteta, i održavanju prirodne i kulturne raznovrsnosti regija i gradova EU u eri globalizacije.

(66) Razrađeni su specifični ciljevi i opcije politike za svaku od ove tri smjernice prostornog razvoja. Oni ne važe u istoj mjeri u svim područjima EU. Da bi se ostvario uravnotežen i održiv razvoj, treba ih tumačiti u skladu sa ekonomskim, socijalnim i ekološkim uslovima određenog područja.

3.2 Policentrični prostorni razvoj i novi odnos urbana-ruralna sredina

3.2.1 Policentrični i uravnoteženi prostorni razvoj EU

(67) Ranijim proširenjima, i izgledima za buduća proširenja, EU je dostigla veličinu i reznovrsnost koje zahtijevaju strategiju prostornog razvoja. Da bi se postigao regionalno uravnotežen razvoj, treba težiti konceptu policentričnog razvoja, jer EU postaje potpuno integrisana u globalnu ekonomiju. Primjena ovog koncepta može pomoći da se izbjegne buduća prekomjerna ekonomska i demografska koncentracija u centralnoj oblasti EU. Ekonomski potencijal svih regija EU može se iskoristiti jedino kroz dalji razvoj policentrične evropske strukture naselja. Veća konkurentnost EU na globalnom nivou zahtijeva jaču integraciju evropskih regija u globalnu ekonomiju. U tom kontekstu primorski karakter EU pruža povoljne uslove za lokaciju. Stvaranje i proširenje nekoliko dinamičnih integracionih zona globalne ekonomije obezbjeđuje važan instrument za ubrzanje ekonomskog rasta i stvaranje novih radnih mjesta u EU, naročito u regijama koje se trenutno smatraju strukturno slabim (Područja tekućih regionalnih fondova iz Ciljeva 1 i 6).

(68) Trenutno, postoji samo jedna izrazito veća geografska zona globalne ekonomske integracije: centralna oblast EU, potpuno ograničen metropolama

London, Pariz, Milano, Minhen i Hamburg. Ova zona pruža snažne globalne ekonomske funkcije i usluge, koje obezbjeđuju visoku stopu prihoda i dobro razvijenu infrastrukturu. Pored toga, postoje neka izolovana ostrva koja ostvaruju značajan rast (npr. Barselona, Øresund regija), gdje BDP još uvijek nije dovoljno veliki da bi mogao značajnije izmijeniti trenutni neuravnoteženi prostorni razvoj, u skladu sa osnovnim ciljevima ESDP-a. Ekonomsko-geografski položaj EU razlikuje se, na primjer, od SAD-a, koje imaju nekoliko istaknutih zona ekonomske integracije na globalnom nivou: zapadna obala (Kalifornija), istočna obala, jugozapad (Teksas), srednji zapad.

(69) Trenutni prostorni trendovi u EU pokazuju dalju koncentraciju aktivnosti, naročito visokokvalitetnih i globalnih funkcija u centralnim oblastima EU i u nekoliko metropola. Što se tiče proširenja EU, dalja koncentracija prostornog razvoja u samo jednoj globalno istaknutoj, dinamičnoj integracionoj zoni neće dovesti do smanjenja dispariteta između centralnog dijela i sve veće periferije. Zbog toga je neophodna nova strategija prostornog razvoja.

(70) Ranije političke mjere koje su uticale na prostorni razvoj imale su za cilj poboljšanje veza između periferije i centralnog područja EU, kroz projekte u oblasti infrastrukture. Međutim, od politike se sada očekuje da obezbijedi novu perspektivu za periferne oblasti kroz policentričnije uređenje teritorije EU. Stvaranje nekoliko dinamičnih zona globalne ekonomske integracije, raspoređenih širom teritorije EU, koje se sastoje od mreže međunarodno dostupnih regija metropola i njihovog neposrednog zaleđa (gradovi i ruralne oblasti različite veličine), imaće glavnu ulogu u unapređenju prostorne ravnoteže Evrope. Takođe, u regijama metropola i gradova smještenih van centralne oblasti EU treba više razmotriti globalne i visokokvalitetne usluge.

(71) Perspektiva prostornog razvoja ograničena na policentrični razvoj pojedinačnih regija metropola nije saglasna sa tradicijom očuvanja urbane i ruralne raznovrsnosti EU. Iz tog razloga, njen cilj mora biti

policentrična struktura naselja širom teritorije EU, sa stepenovanim rangiranjem gradova. To je osnovni preduslov uravnoteženog i održivog razvoja lokalnih entiteta i regija i za ostvarivanje stvarne prostorne prednosti EU u odnosu na druge velike ekonomske regije u svijetu.

(72) Prema tome, prostorno efikasne političke odluke i investicije, uključujući finansiranje iz strukturnih fondova, naročito u područjima iz Cilja 1, moraju biti orijentisane ka modelu policentričnog razvoja. Da bi odgovarajuće političke mjere obezbijedile visokoefikasnu infrastrukturu na transnacionalnom, nacionalnom i regionalnom nivou, moraju pomagati i dopunjavati razvoj pojedinačnih dinamičnih zona integracije.

(73) U cilju jačanja uravnotežene strukture naselja, potrebno je pronaći metode i procedure koje će omogućiti gradovima i regijama da se dopunjuju i saraduju. Mogućnosti za to su raznovrsne i u izvjesnoj mjeri su se pokazale uspješnim. Kao kod mreža gradova na regionalnom nivou, potreba za upotpunjavanjem saradnje odnosi se takođe na mreže gradova na međuregionalnom, transnacionalnom ili čak nivou EU. Ciljevi i primijenjena rješenja variraju u zavisnosti o lokalne ili regionalne situacije.

(74) Promocija komplementarnosti između gradova i regija znači istovremeno stvaranje prednosti i prevazilaženje ekonomske konkurencije između njih. Međutim, komplementarnost ne treba da se koncentriše samo na ekonomsku konkurenciju, već da se proširi na urbane funkcije, kao što su kultura, obrazovanje i znanje, i socijalna infrastruktura. Politika mora podsticati efikasnu saradnju između gradova, zasnovanu na zajedničkim interesima i predlozima svih učesnika. Prema tome, preduslov su dobrovoljna saradnja i jednaka prava partnera.

(75) Gradovi su u stanju sve veće funkcionalne međuzavisnosti sa svojim ruralnim okruženjem. Ova međuzavisnost zahtijeva dobrovoljnu saradnju lokalnih vlasti izvan administrativnih granica, kako

bi cijela regija ojačala u pogledu konkurentnosti. Svi partneri koji učestvuju imaju koristi od toga. Moguća područja saradnje su lokalni transport, upravljanje otpadom i određivanje zajedničkih stambenih ili industrijskih područja. Kooperativne prekogranične mreže gradova mogu obezbijediti uslove za prevazilaženje razvojnih nedostataka u pograničnim područjima.

(76) Stvaranje mreža manjih gradova u slabije naseljenim i ekonomski nerazvijenijim regijama takođe je važno. U ovim područjima, saradnja između urbanih centara radi razvoja funkcionalne komplementarnosti može biti jedina mogućnost za stvaranje održivih tržišta i očuvanje ekonomskih institucija i usluga koje gradovi ne bi mogli sami ostvariti.

(77) Gradovi na relativnoj udaljenosti treba da saraduju putem mreža čiji je cilj rješavanje zajedničkih problema. Pored razmjene iskustva, treba takođe ostvarivati zajedničke ciljeve i sprovoditi zajedničke projekte. Primjeri saradnje obuhvataju upravljanje lokalnim saobraćajem, urbanizam, saradnju između univerziteta i istraživačkih centara, upravljanje kulturnim nasljeđem i istorijskim centrima gradova, i uključivanje novih doseljenika u urbano društvo.

(78) Saradnja između gradova i regija preko spoljašnjih granica EU pruža izuzetnu mogućnost jačanja političkih i ekonomskih odnosa sa susjednim regijama u sjevernoj, centralnoj i istočnoj Evropi i Sredozemlju. Ona takođe promovise saradnju na strateški važnim infrastrukturnim i ekološkim projektima.

(79) Opcije politike

1. Jačanje nekoliko većih zona globalne ekonomske integracije u EU, koje posjeduju visokokvalitetne, globalne funkcije i usluge, uključujući periferne oblasti, putem transnacionalnih strategija prostornog razvoja.
2. Jačanje policentričnog i uravnoteženijeg sistema regija metropola, grupa gradova i mreža gradova kroz tješnju saradnju strukturne politike i politike

Transevropskih mreža (TENs) i poboljšanje veza između međunarodnih/ nacionalnih i regionalnih/ lokalnih transportnih mreža.

3. Promocija integrisanih strategija prostornog razvoja grupa gradova u pojedinačnim državama članicama, u okviru transnacionalne i prekogranične saradnje, uključujući odgovarajuće ruralne oblasti i njihove veće i manje gradove.

4. Jačanje saradnje na određenim temama iz oblasti prostornog razvoja kroz prekogranične i transnacionalne mreže.

5. Promovisanje saradnje na regionalnom, prekograničnom i transnacionalnom nivou; sa gradovima u državama sjeverne, centralne i istočne Evrope i sredozemne regije; jačanje veza sjever-jug u centralnoj i istočnoj Evropi.

3.2.2 Dinamični, privlačni i konkurentni gradovi i urbanizovane regije

(80) Regije EU mogu biti konkurentne i time doprinijeti smanjenju nezaposlenosti u gradovima, naročito onim izvan globalnih zona integracije i regija metropola, samo pod uslovom da imaju dovoljno ekonomskog potencijala. Tu naročito spadaju takozvani "gradovi kapije", koji obezbjeđuju pristup teritoriji EU (velike pomorske luke, interkontinentalni aerodromi, gradovi u kojima se održavaju trgovački sajmovi i izložbe, kulturni centri); i manji i veći gradovi koji su aktivni regionalni centri koji revitalizuju ruralne regije u opadanju. "Gradovi kapije" takođe obuhvataju regije metropola smještene na periferiji, koje mogu koristiti specifične prednosti, kao što su niska cijena radne snage ili specijalne veze sa ekonomskim centrima izvan Evrope i susjednim državama ne-članicama.

(81) Mnogi manje dinamični gradovi EU imaju relativno usku ekonomsku osnovu kojom dominira jedan ekonomski sektor, čije propadanje ima negativan uticaj na cijelu regionalnu ekonomiju. Konkurentnost ovih gradova zavisi, prema tome, od politike proširenja njihove ekonomske osnove. Budući izgledi obližnjih ruralnih oblasti takođe se zasnivaju na konkurentnim

gradovima. Materijalno i socijalno dobrostanje u gradovima je, stoga, važan faktor socijalnog, ekološkog i ekonomskog razvoja. Razvojne politike koje treba da ostvare ove ciljeve u velikoj mjeri zavise od lokalnih uslova. Sljedećih pet aspekata su posebno važni za održivi razvoj gradova:

- kontrola fizičkog širenja gradova;
- mješavina funkcija i socijalnih grupa (što naročito važi za velike gradove u kojima sve većem broju stanovnika prijete opasnost od isključenja iz urbanog društva);
- racionalno i ekonomično upravljanje urbanim ekosistemima (naročito vodom, energijom i otpadom);
- bolja dostupnost uz pomoć različitih vidova transporta koji ne samo da su efikasni već i ekološki neškodljivi; i
- očuvanje i razvoj prirodnog i kulturnog nasljeđa.

(82) Održivi urbani razvoj pruža mnogobrojne mogućnosti za "globalno razmišljanje i lokalno djelovanje". Konferencije Ujedinjenih nacija u Rijiju i Istanbulu (Habitat II) stimulisale su globalne mjere koje treba sprovesti na nacionalnim i lokalnim nivoima. Politike Zajednice i sve države članice moraju uzeti u razmatranje ovo pitanje. Opcije politike navedene u ovom poglavlju, koje se odnose na Agendu 21/Agenda 21³² i Agendu o staništima /Habitat Agenda³³, najbolje se mogu sprovesti uz pomoć multisektorske, integrisane strategije urbanog razvoja.

(83) Strategije i instrumenti koji pomažu u ostvarivanju održivog urbanog razvoja snažno zavise od lokalnih, regionalnih i nacionalnih polaznih uslova gradova u državama članicama. Razmjena pozitivnih postupaka održive urbane politike, koju su države članice pokrenule, pruža zanimljiv pristup primjeni opcija politike ESDP-a³⁴. Evropska komisija takođe je predstavila, u svom akcionom okviru, ciljeve politike i predložila mjere za urbane oblasti koje su saglasne sa ciljevima politike urbanog razvoja sadržanim u ESDP-u³⁵.

(84) Države članice i regionalne vlasti moraju težiti konceptu "čvrsto povezanog grada" (grad kratkih razdaljina) kako bi bolje kontrolisale dalje širenje gradova. To obuhvata, na primjer, minimalno širenje u okviru pažljive politike određivanja položaja i naseljavanja, kao u predgrađima i mnogim primorskim područjima. Kontrola širenja gradova moguća je jedino u regionalnom kontekstu. U tu svrhu potrebno je intenzivirati saradnju između grada i sela i pronaći nove načine usaglašavanja interesa na partnerskoj osnovi.

(85) Budućnost gradova EU zavisi od smanjenja rastućeg siromaštva, socijalne isključenosti i zaustavljanja gubitka određenih urbanih funkcija. Potrebno je promovisati obnovu zaostalih područja i napuštenog industrijskog zemljišta, kao i uravnoteženo obezbjeđivanje jeftinog, visokokvalitetnog stambenog prostora u urbanim oblastima. Integracija urbanih funkcija grada pružiće svim građanima odgovarajući pristup osnovnim uslugama i kapacitetima, otvorenim prostorima, opštem i profesionalnom obrazovanju i zdravstvenoj zaštiti. Tu spadaju očuvanje i stvaranje malih zasađenih oblasti unutar gradskih zelenih površina, koje imaju kako ekološke tako i važne socijalne funkcije.

(86) Racionalno upravljanje urbanim ekosistemima ima veliki značaj. Mora se težiti integrisanom pristupu sa zatvorenim ciklusima prirodnih resursa, energije i otpada u cilju smanjenja opterećivanja životne sredine. Kroz ovaj pristup moguće je ograničiti proizvodnju otpada kao i potrošnju prirodnih resursa (posebno u slučaju neobnovljivih ili resursa koji se sporo obnavljaju). Takođe je moguće smanjiti zagađenje vazduha, zemlje i vode. Proširenje prirodnih područja unutar gradova, očuvanje biološke raznovrsnosti i zajedničkih energo sistema za domaćinstva i industriju primjeri su mjera koje spadaju u racionalnu ekološku politiku.

(87) Dostupnost gradova ima važan uticaj na kvalitet života, životnu sredinu i ekonomski uspjeh. Prostorna

politika za određivanje položaja koja je podudarna sa upotrebom zemljišta i planiranjem transporta treba da promoviše tu dostupnost. Cilj treba da bude smanjenje širenja gradova i usvajanje integrisanog pristupa planiranju transporta. Time bi se smanjila zavisnost od privatnih automobila i promovisali drugi vidovi mobilnosti (javni prevoz, upotreba bicikala).

(88) Opcije politike

6. Širenje strateške uloge regija metropola i "gradova kapija", posvećujući posebnu pažnju razvoju perifernih regija EU.

7. Poboljšanje ekonomske osnove, ekološke i servisne infrastrukture gradova, naročito u ekonomski nerazvijenijim regijama, kako bi se povećala njihova privlačnost za investicije.

8. Promocija strategije proširenja ekonomije u gradovima koji previše zavise samo od jedne grane ekonomije, i podrške ekonomskog razvoja gradova u nerazvijenijim regijama.

9. Promocija integrisanih strategija urbanog razvoja koje uzimaju u obzir socijalnu i funkcionalnu raznovrsnost. Posebnu pažnju treba posvetiti borbi protiv socijalne isključenosti i recikliranju i/ili restrukturiranju nedovoljno iskorišćenih ili zapuštenih urbanih mjesta ili područja.

10. Promocija racionalnog upravljanja urbanim ekosistemima.

11. Promocija bolje dostupnosti u gradovima i regijama metropola kroz odgovarajuću politiku za određivanje položaja i planiranje upotrebe zemljišta, što će podstaći miješanje urbanih funkcija i upotrebu javnog prevoza.

12. Potpomaganje efikasnih metoda smanjenja nekontrolisanog širenja gradova; smanjenje pretjeranog pritiska naseljavanja, naročito u primorskim regijama.

3.2.3 Domaći razvoj, raznovrsne i produktivne ruralne oblasti

(89) Ruralne oblasti u EU karakteriše raznovrsnost i domaći razvoj. To su složene ekonomske, prirodne i kulturne lokacije koje se ne mogu okarakterisati jednodimenzionalnim kriterijumima kao što su gustina naseljenosti, poljoprivredni i prirodni resursi. Neke ruralne oblasti su uspješno sprovele strukturne promjene. To se može pripisati faktorima položaja, kao što su povoljna mjesta ili niska primanja, i sve više faktorima kao što su kvalitet prirodnog i kulturnog nasljeđa: postojanje mreža i partnerstava; demokratsko donošenje odluka; i podjednako važno, inicijativa i posvećenost lokalnih političara i ostalih socijalnih aktera. Uspjeh mnogih ruralnih regija u EU pokazuje da aktivnosti u ruralnim područjima nisu, same po sebi, prepreka dinamičnom ekonomskom razvoju i povećanju zaposlenja. Postoje ruralne regije koje su razvile relativno dobru konkurentnu poziciju u poljoprivredi ili turizmu.

(90) Međutim, neke od ruralnih oblasti još uvijek nisu uspjele da ostvare strukturnu promjenu i imaju znatne ekonomske probleme, i to često zbog svog perifernog položaja. Pored velikog procenta nezaposlenosti u poljoprivredi, uzroci strukturnih slabosti ovih područja mogu biti i izuzetno niska gustina naseljenosti; nepristupačnost; nepovoljna klima; loša infrastruktura; nedostatak strukturnog razvoja; zastarjele industrijske strukture i zastarjeli uslovi poljoprivredne proizvodnje. Ruralne oblasti koje trpe nove pritiske, usljed, na primjer, ekonomskog rasta i širenje susjednih metropola i gradova, kao i oblasti pogođene opadanjem poljoprivrede, moraće se takođe suočiti sa velikim izazovima.

(91) U prošlosti, uređivači politike posmatrali su ruralne regije kao homogene oblasti sa istim preprekama i mogućnostima za razvoj. Ovakav način posmatranja više se ne uklapa u realnost EU. Zajedničke osobine ruralnih oblasti sada su niska stopa naseljenosti i visok procenat korišćenja poljoprivrednog zemljišta. Međutim, one se veoma razlikuju po načinu ostvarivanja razvoja i izgledima za razvoj. Raznovrsnost ruralnog razvoja EU jasno pokazuje da strategije prostornog razvoja moraju početi od razmatranja lokalnih i regionalnih uslova, osobina i zahtjeva.

(92) Novi podsticaj može se očekivati od preispitivanja odnosa između grada i sela. Ono mora preventivno biti zasnovano na integrisanom tretiranju gradova i sela od strane ESDP-a kao funkcionalnih, prostornih entiteta sa različitim odnosima i međuzavisnostima. Oštro razdvajanje gradova i sela unutar neke regije u većini slučajeva zanemaruje činjenicu da samo regije mogu formirati tržišta rada, informacija i komunikacija. Regija je, prema tome, pogodan nivo za akciju i implementaciju. Ona je također pogodan nivo za analizu mnogih pitanja vezanih za prostorni razvoj.

(93) U policentričnim urbanim sistemima mali i srednji gradovi i njihove međuzavisnosti čine važna čvorišta i veze, naročito za ruralne regije. U "problematičnim" ruralnim regijama samo ovi gradovi mogu obezbijediti infrastrukturu i usluge potrebne za ekonomske aktivnosti u regiji i olakšati pristup većim tržištima rada. Stoga je, prilikom pripreme integrisanih strategija ruralnog razvoja, potrebno posvetiti posebnu pažnju gradovima u ruralnim oblastima.

(94) Usljed ekonomskog rasta ruralne oblasti danas trpe veliki broj negativnih ekoloških uticaja. Tu spadaju snažan pritisak na nerazvijena područja blizu gradova da zadovolje rastuću potražnju za primarnim i sekundarnim smještajem; negativni uticaji novih rekreativnih aktivnosti; i zagađenje zemlje, vazduha i vode usljed obrade i odlaganja otpada. Masovni turizam negativno utiče na privlačnost područja sa lijepim pejzažima, kao što su planinske i primorske

regije. Intenzivna poljoprivreda također može dovesti do zagađenja zemlje i razaranja kulturnih pejzaža. Ovi negativni uticaji mogu se otkloniti samo uz pomoć adekvatnog regionalnog planiranja i odgovarajućih ekoloških i poljoprivrednih politika za ponovno uspostavljanje bioraznolikosti, smanjenje zagađenosti zemlje; i proširenje i obogaćenje poljoprivredne upotrebe.

(95) U područjima sa nepovoljnom proizvodnom strukturom poljoprivreda se također mora suočiti sa izazovom međunarodne konkurencije. Moguća rješenja obuhvataju razvoj visokokvalitetnih poljoprivrednih proizvoda, kroz odgovarajuće strategije njihove prodaje na tržištu i ponovno otkrivanje multifunkcionalnosti poljoprivrede, tj. raznovrsnih mogućnosti zarađivanja za život putem poljoprivrednih aktivnosti (npr. seoski turizam, generatori na pogon vjetra). Socijalna vrijednost očuvanja ekološkog, prirodnog i kulturnog nasljeđa sve više raste i pruža veliki broj mogućnosti za zapošljavanje u poljoprivredi. Stvaranje odgovarajućih mogućnosti za obrazovanje i usavršavanje može pomoći u iznalaženju izvora prihoda kao dopunu poljoprivrednoj proizvodnji ili umjesto nje.

(96) Strukturno slaba područja EU, stoga, zahtijevaju posebnu pažnju. U ovim područjima treba poduzeti mjere u cilju proširenja ruralne ekonomije kako bi se izbjegla zavisnost od pojedinačnih struktura, i stvorile mogućnosti zapošljavanja orijentisane ka budućnosti. Mali i srednji gradovi u ovim regijama predstavljaju čvorišta za razvoj industrije i uslužnih aktivnosti, istraživanje i tehnologiju, turizam i rekreaciju. Proces unutrašnjeg proširenja ruralne ekonomije stvara izvanregionalne veze i mreže; kontakte sa novim tržištima i preduzećima, i pristup informacijama i znanju.

(97) U ruralnim oblastima EU postoji znatan potencijal za obnovljivu energiju: solarna energija; energija vjetra; hidroelektrična i energija plime i oseke; energija iz biomasa; i čak iz urbanog otpada u blizini gradova (proizvodnja metana). To otvara zanimljive

mogućnosti za proširenje ekonomije i ekološki neškodljivu proizvodnju energije. Ovaj potencijal bi trebalo aktivirati radi efikasne upotrebe resursa. Sljedeći korak trebalo bi biti dostavljanje viška energije u veće energetske mreže.

(98) Ključ održivog razvoja ruralnih regiona leži u razvoju nezavisne perspektive i otkrivanju domaćih potencijala i razmjeni iskustva sa drugim regijama, a ne u kopiranju razvojnih perspektiva drugih regija EU. Strategije politike moraju takođe uzeti u obzir raznovrsnost i opasnosti razvojnih mogućnosti. One moraju obezbijediti sredstva za aktivnosti ruralnih oblasti. To će omogućiti regionalnim i lokalnim akterima da odgovore na probleme na fleksibilan način.

(99) Opcije politike

13. Promocija raznovrsnih razvojnih strategija, koje uzimaju u obzir domaće potencijale u ruralnim oblastima i doprinose ostvarivanju domaćeg razvoja (uključujući promociju multifunkcionalnosti poljoprivrede). Potpomaganje ruralnih oblasti kroz obrazovanje, obuku i stvaranje novih radnih mjesta van poljoprivrede.

14. Jačanje malih i srednjih gradova u ruralnim oblastima kao centara regionalnog razvoja i promocija njihovog umrežavanja.

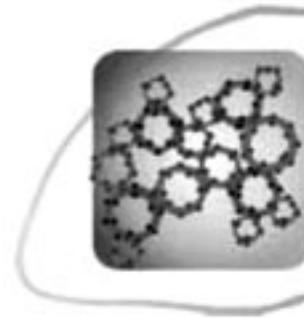
15. Obezbeđivanje održive poljoprivrede, primjena ekoloških mjera i obogaćivanje korišćenja poljoprivrednog zemljišta.

16. Promocija i podrška saradnje i razmjene informacija između ruralnih oblasti.

17. Iskorišćavanje potencijala za obnovljivu energiju u urbanim i ruralnim oblastima, uzimajući u obzir lokalne i regionalne uslove, naročito kulturno i prirodno nasljeđe.

18. Iskorišćavanje razvojnih potencijala ekološkog turizma.

3.2.4 Partnerstvo između urbanih i ruralnih sredina

(100) Mnoge lokalne probleme danas nije moguće riješiti bez integrisanog načina posmatranja gradova i sela, jer oni sve više postaju regionalni problemi. Svrishodno partnerstvo ogleda se u saradnji i usklađivanju. Međutim, da bi saradnja prerasla u dugoročno uspješno partnerstvo, treba ostvariti nekoliko preduslova:

- jednakost i nezavisnost partnera;
- dobrovoljno učešće u partnerstvu;
- razmatranje različitih administrativnih uslova; i
- zajedničku odgovornost i zajedničku korist.

(101) Partnerstva između gradova i sela imaju nekoliko prostornih dimenzija: regionalnu, nadregionalnu, međuregionalnu i transnacionalnu perspektivu. Regionalna perspektiva obuhvata partnerstvo između gradova svih veličina i ruralnih oblasti koje ih okružuju. Ovde, naročito, gradovi i sela moraju koristiti isti integrisani pristup, s obzirom da čine regiju i da su zajednički odgovorni za njen dalji razvoj. Gradovi u ruralnim regijama takođe imaju važnu funkciju pokretača regionalnog ekonomskog razvoja. U slabo naseljenim ruralnim oblastima jedino gradovi mogu pružiti određene standarde infrastrukture i usluga i privući ekonomske aktivnosti. U ovim područjima gradovi su naročito važni za očuvanje strukture naselja i kulturnih pejzaža.

(102) Nadregionalna perspektiva odnosi se na opsežnu podjelu funkcija između urbanih i regija metropola, s jedne strane, i ruralnih regija, s druge. U

principu zasnovan na partnerstvu, ovaj pristup takođe teži ostvarivanju ravnoteže između različitih interesa na većem nivou, gdje su uzeti u obzir kako ekonomski i ekološki interesi tako i socijalni aspekti.

(103) U slučaju međuregionalnih i transnacionalnih dimenzija dominiraju razmjena iskustva i "učenje od drugih". Ovdje nije cilj nalaženje ravnoteže između interesa na osnovu partnerstva, već vrednovanje i prenošenje iskustva stečenog u saradnji između gradova i sela na specifičnim projektima ili inicijativama.

(104) Partnerstvo znači dijeljenje troškova i dobiti, na primjer, obezbjeđivanje visokokvalitetnih i skupih infrastrukturnih postrojenja ili područja za vodosnabdijevanje gradskog stanovništva. Novi oblici partnerstva nude mogućnost preispitivanja razmjene usluga između gradova i sela radi perspektive održivog prostornog razvoja, u cilju stvaranja regionalne "servisne baze" za razmjenu usluga lokalne vlasti.

(105) Pored partnerstva između administracija, partnerske mreže između preduzeća u gradovima i ruralnim oblastima igraju važnu ulogu u regionalnoj ekonomiji. Treba iskoristiti potencijana sadejstva i uspostaviti procese učenja, u cilju pružanja znanja i informacija preduzećima koja se nalaze na kraćoj udaljenosti.

(106) Opcije politike

19. Pružanje osnovnih usluga i javnog prevoza u malim i srednjim gradovima u ruralnim oblastima, naročito onim u opadanju.

20. Promocija saradnje između gradova i sela u cilju jačanja funkcionalnih regija.

21. Integriranje ruralnih oblasti koje okružuju velike gradove u strategije prostornog razvoja ruralnih regija, u cilju efikasnijeg planiranja upotrebe zemljišta, vodeći računa naročito o kvalitetu života u urbanim okruženjima.

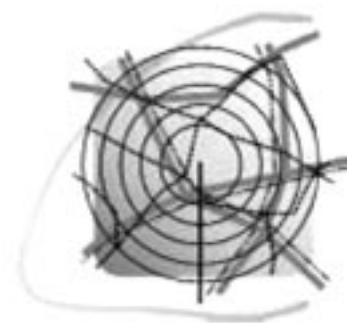
22. Promocija i podrška partnerske saradnje između malih i srednjih gradova na nacionalnom i

transnacionalnom nivou kroz zajedničke projekte i razmjenu iskustva.

23. Promocija mreža između malih i srednjih preduzeća u gradovima i ruralnim oblastima.

3.3 Paritet pristupa infrastrukturi i znanju

3.3.1 Integrisani pristup poboljšanim transportnim vezama i pristup znanju

(107) Urbani centri i metropole moraju biti efikasno povezani jedni sa drugima, sa svojim neposrednim zaleđem i svjetskom ekonomijom. Efikasan transport i adekvatan pristup telekomunikacijama glavni su preduslovi za jačanje konkurentne pozicije perifernih i nerazvijenijih regija, a samim tim, i socijalne i ekonomske kohezije EU. Transportne i telekomunikacione mogućnosti predstavljaju važne faktore u promociji policentričnog razvoja. Efikasni transportni i telekomunikacioni sistemi i usluge imaju ključnu ulogu u jačanju ekonomske privlačnosti različitih metopola i regionalnih centara.

(108) Mobilnost ljudi, robe i informacija u EU karakterišu koncentracija i polarizacija kretanja. Sve veća konkurencija na tržištima transporta i telekomunikacija može intenzivirati ovaj razvoj. Politika mora obezbijediti svim regijama, uključujući ostrva i periferne regije, jednak pristup infrastrukturi, u cilju promocije socijalne i ekonomske, a time i prostorne kohezije Zajednice. Ona takođe mora osigurati da visokokvalitetna infrastruktura, na primjer brze/visokokapacitetne željezničke linije

ili autoputevi, ne dovedu do odlivanja resursa iz strukturno slabijih i perifernih regija (“efekat pumpe”); ili da se regije ne prelaze bez povezivanja (“efekat tunela”). Politika prostornog razvoja mora težiti izgradnji visokokvalitetne transportne infrastrukture dopunjene sekundarnim mrežama kako bi proizvele pozitivne rezultate u regijama.

(109) S druge strane, koncentracija transportnih usluga u centralnoj oblasti EU i njihovi zakrčeni koridori smanjuju funkcionalnu efikasnost i povećavaju ugroženost životne sredine u nekim oblastima. U cilju smanjenja opterećenja saobraćaja veoma su važna integrisana intermodalna rješenja koja podrazumijevaju prelazak na ekološki neškodljive transportne sisteme i efikasnije korišćenje postojećih infrastrukture. Na dugi rok, to će zahtijevati bolje usaglašavanje transportnih operatora. Obuhvatne strategije integrisanog prostornog razvoja moraju to uzeti u obzir. U budućnosti, procjena teritorijalnog uticaja mora biti osnovni preduslov svih velikih projekata u oblasti transporta.

(110) Ovi problemi ne mogu se riješiti samo izgradnjom nove infrastrukture, koliko god ona bila važna za sve regije. Transportne i telekomunikacione strukture same po sebi nisu dovoljan preduslov regionalnog razvoja. Potrebne su prateće mjere u ostalim oblastima politike, kao što su regionalna strukturna politika ili promocija obrazovanja i usavršavanja, da bi se unaprijedile prednosti regija zasnovane na njihovom položaju. To posebno važi za strukturno slabe regije.

3.3.2 Model policentričnog razvoja: osnova bolje dostupnosti

(111) Buduće proširenje Transevropskih mreža (TENs) treba da bude zasnovano na modelu policentričnog razvoja. To posebno znači obezbjeđivanje unutrašnjeg razvoja globalno važnih ekonomskih integracionih zona i olakšavanje njihove integracije u globalnu ekonomiju. Pored toga, više pažnje treba posvetiti regijama čiji je pristup otežan geografskim preprekama, naročito ostrva i udaljene oblasti. Prostorne razlike u EU ne mogu se smanjiti bez značajnog poboljšanja transportne infrastrukture i usluga prema i unutar regija gdje nedostatak pristupa transportnoj i komunikacionoj infrastrukturi ograničava ekonomski razvoj. Značajno poboljšanje infrastrukture i dostupnosti zahtijeva mnogo više od obezbjeđivanja nedostajućih veza u Transevropskim mrežama (TENs).

(112) Prioriteti, prilikom dopunjavanja mreže, treba da uključe dopunske mjere za jačanje međuregionalnog povezivanja i razvoja. Efikasnost i gustina ovih sekundarnih mreža biće od presudne važnosti za integraciju regionalnih i urbanih ekonomija i njihovu konkurentnost. One naročito služe za jačanje manjih i srednjih gradova i njihove funkcije u ostvarivanju ukupnog regionalnog razvoja.

(113) Postoji rizik da se investiranje u sekundarne mreže i njihova integracija u TENs mreže neće moći sprovesti na vrijeme, ili neće moći uopšte sprovesti, ukoliko se da prioritet dovršavanju mreža većeg ranga. Da bi se izbjeglo relativno pogoršanje kvaliteta usluga u područjima EU koja nisu direktno integrisana u Transevropske mreže, ne treba posmatrati proširenje sekundarnih mreža kao manje važno. Tu, takođe, spada modernizacija regionalnih transportnih službi. Pri tom, upotrebu transportnih sredstava treba prilagoditi specifičnim lokalnim i regionalnim uslovima (tradicionalna željeznička mreža, autobusi, regionalni aerodromi, itd.). Pored toga, sekundarne mreže mogu doprinijeti regulisanju protoka saobraćaja u TENs mrežama i iskorištavanju potencijala potrebnog za veze velikih razmjera. U tom pogledu, vremenski raspored povezivanja sekundarnih mreža sa Transevropskim mrežama može biti od presudne važnosti za njihov razvoj.

(114) Pored EU dimenzije, treba takođe uzeti u obzir interkontinentalnu dimenziju transportnih mreža. Tekuće strukture interkontinentalne dostupnosti EU karakterišu, s jedne strane, regionalne razlike u standardima transportnih mreža i tačaka ukrštanja (luke, aerodromi), i, s druge, politika avio i brodskih kompanija koja pokazuje tendenciju favorizovanja – obično iz ekonomskih razloga - određenih interkontinentalnih tačaka ukrštanja u centralnoj oblasti EU. Sa prostorne tačke gledišta, integracija regija u interkontinentalne mreže do sada nije bila uravnotežena. Međutim, uzrok tome nije samo neravnomjerna rasprostranjenost tačaka ukrštanja interkontinentalnog saobraćaja, već i nivo usluga na različitim raskrsnicama. Zato je, u interesu postizanje uravnoteženog razvoja, važno smanjiti disparitete ne samo transportne infrastrukture, već i nivoa usluga i cijena, jer će privatni sektor imati sve važniju ulogu za interkontinentalni transport u procesu razvoja tačaka ukrštanja i mreža sa različitim nivoima usluga.

(115) Postizanje ravnoteže u vazdušnom saobraćaju i uspostavljanje evropske mreže velikih pomorskih luka, uključujući regionalne podsisteme luka, u interesu je svih regija. Od toga će imati koristiti kako tačke ukrštanja u centralnoj oblasti EU, koja u nekim slučajevima trpi sve veći pritisak, tako i periferne oblasti koje zahtijevaju dalju promociju svog ekonomskog potencijala. Takođe je veoma važna osnovna promocija povezivanja interkontinentalnih tačaka ukrštanja i njihovog zaleđa posredstvom željezničkog i unutrašnjeg vodenog transporta ukoliko želimo da ostvarimo cilj održivog transportnog sistema. U sprezi sa politikom usmjerenom ka postizanju efikasne integracije svih regija, transnacionalne perspektive prostornog razvoja mogu značajno doprinijeti razvoju infrastrukture pomorskih luka i aerodroma.

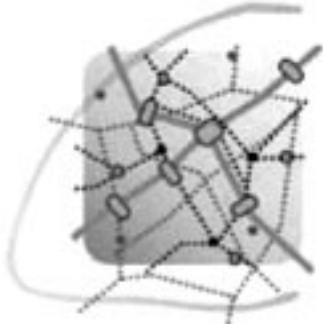
(116) Telekomunikacione mreže mogu igrati važnu ulogu u prevazilaženju nedostataka uslovljenih udaljenošću ili slabom naseljenošću perifernih regija. Relativno mala tržišta u regijama sa niskom stopom naseljenosti i veliki troškovi telekomunikacione infrastrukture mogu dovesti do nižih tehničkih

standarda i većih tarifa, dovodeći ta područja u nepovoljan konkurentski položaj. U mnogim sferama (tele-rad, obrazovni kursevi na daljinu, tele-medicina, itd.) pružanje visokokvalitetnih usluga po pristupačnim cijenama je ključni faktor regionalnog razvoja. Ipak, primjena modernih tehnologija ne zavisi samo od dostupnosti savremene infrastrukture, opreme ili usluga i mogućnosti njihove kupovine, već i od stepena razvijenosti svake regije. Prema tome, treba posvetiti naročitu pažnju mjerama koje stimulišu potražnju, razvoj primjenjivog znanja, i jačanje svijesti o mogućnostima, kako bi se stimulisala ulaganja. Preduslov svih infrastrukturnih projekata mora biti rana procjena mogućih prostornih uticaja i usaglašavanje komunalnih komunitarnih, nacionalnih i regionalnih ili lokalnih mjera.

(117) Opcije politike

24. Jačanje sekundarnih transportnih mreža i njihovih veza sa TENs mrežama, uključujući razvoj efikasnih regionalnih sistema javnog transporta.
25. Promocija prostorno uravnoteženijeg pristupa interkontinentalnom transportu EU putem odgovarajuće rasprostranjenosti pomorskih luka i aerodroma (globalni prolazi), povećanja nivoa njihovih usluga i poboljšanja njihove povezanosti sa zaleđem.
26. Poboljšanje transportne povezanosti perifernih i krajnjih perifernih regija, kako sa EU tako i sa susjednim trećim zemljama, uzimajući u obzir vazdušni saobraćaj i dalji razvoj odgovarajućih infrastrukturnih kapaciteta.
27. Poboljšanje pristupa i upotrebe telekomunikacionih sredstava i utvrđivanje tarifa u skladu sa pružanjem "univerzalnih usluga" u slabo naseljenim oblastima.
28. Poboljšanje saradnje između transportnih politika na nacionalnom, regionalnom i nivou EU.
29. Uvođenje studije teritorijalnog uticaja kao instrumenta za procjenu prostornog uticaja velikih infrastukturalnih projekata (naročito u transportnom sektoru).

3.3.3 Efikasna i održiva upotreba infrastrukture

(118) Tekući rast putničkog i robnog prometa (naročito u drumskom i vazdušnom saobraćaju) ima sve veći negativan uticaj na životnu sredinu i efikasnost transportnih sistema. pristupi za rasterećenje ovih sistema mogu se pronaći kroz odgovarajuću politiku prostornog razvoja, koja utiče na lokaciju mogućnosti zapošljavanja stanovništva i, samim tim, na zahtjeve za mobilnošću i izbor vidova transporta. Efikasnija upotreba postojeće infrastukture može se postići jačanjem ekološki neškodljivih transportnih sistema i promocijom intermodalnih transportnih lanaca. Međutim, ovi ciljevi moraju biti ostvareni bez negativnih posljedica po konkurentnost EU kao cjeline i njenih regija. Integracija transporta i detaljno planiranje korišćenja zemljišta mogu biti naročito efikasni u velikim urbanim regijama, gdje zavisnost stanovništva od upotrebe automobila može biti u velikoj mjeri smanjena. Potrebna je politika koja daje prednost upotrebi javnog transporta u velikim gradovima i njihovom zaleđu, i u gusto naseljenim regijama.

(119) U centralnoj oblasti EU i drugim gusto naseljenim područjima duž velikih koridora i obala, saobraćaj – naročito drumski – je dostigao takve razmjere da je potrebno hitno uvođenje mjera za smanjenje deficita dostupnosti i ekoloških uticaja. Zbog toga, treba sve više preduzimati mjere koje jačaju ekološki prihvatljivije vidove transporta. One obuhvataju, na primjer, uvođenje putarine ili internalizaciju spoljašnjih troškova drumskog saobraćaja, u kombinaciji sa

odgovarajućom lokalnom politikom. Izbor mjera mora biti usklađen sa uslovima. Ipak, drumski putnički i robni promet i dalje će biti od velikog značaja, naročito za povezivanje perifernih ili slabo naseljenih regija.

(120) Jačanje ekološki neškodljivih vidova zahtijeva intermodalni pristup i usklađeno upravljanje transportnom infrastrukturom. Njihova efikasnija i održivija upotreba zahtijeva veću upotrebu željeznice i, za prevoz robe, vodenih puteva (pomorska, obalna i plovdba unutrašnjim vodenim putevima). Pored povećanja efikasnosti ovih mreža, neophodan je razvoj odgovarajućih intermodalnih veza – to jest veliki brojačaka za prenos i pretovar. Potencijal željezničkog saobraćaja može se u potpunosti iskoristiti samo uz opsežnu modernizaciju. Ona podrazumijeva stvaranje kako međuoperativnosti pojedinačnih sistema, tako i poboljšanje logistike. U gušće naseljenim evropskim regijama, brzi željeznički saobraćaj može zamijeniti avio-saobraćaj na relacijama do 800 km udaljenosti. U slabo naseljenim perifernim regijama, naročito ostrvskim položajima, prioritet treba dati regionalnom avio-saobraćaju, uključujući letove na kraće relacije. Uopšteno govoreći, u područjima sa nepovoljnijim uslovima treba tražiti specifična rješenja.

(121) Vlasti odgovorne za luke, aerodrome, željeznički transport i glavne puteve i operatori različitih mreža moraju uskladiti svoje politike i aktivnosti putem integrisanih intermodalnih strategija. Treba istražiti moguća sadejstva transportnih sistema. Rješenja se mogu naći i u zajedničkoj upotrebi postojeće infrastrukture kako bi se u što većoj mjeri izbjeglo gomilanje kapaciteta. Dvije susjedne luke, na primjer, mogu koristiti istu željeznicu, ili aerodrom može opsluživati prekogranično zaleđe.

(122) Sljedeća važna stavka koju treba razmotriti je saradnja između nacionalnih, regionalnih i lokalnih transportnih politika. Neophodne su efikasne veze između mreža na različitim nivoima. Regionalne inicijative mogu pomoći nacionalnim institucijama i operatorima mreža da poboljšaju korišćenje kapaciteta i planiranje, uzimajući u obzir lokalne zahtjeve.

(123) Telekomunikacione, informacione i komunikacione tehnologije su važni dopunski instrumenti regionalne integracije. I zato ih ne možemo posmatrati kao zamjenu za razvoj transporta. Naglasak mora biti na usklađivanju odluka u oblastima transporta i telekomunikacija. Regionalno planiranje i planiranje transporta moraju biti jače povezani.

(124) Opcije politike

30. Veća usklađenost politike prostornog razvoja i planiranja upotrebe zemljišta sa planiranjem u oblastima transporta i telekomunikacija.

31. Pобољшanje usluga javnog prevoza i obezbjeđenje minimalnog nivoa usluga u malim, srednjim i velikim gradovima.

32. Smanjenje negativnih uticaja u područjima koja trpe veliki pritisak na saobraćaj putem jačanja ekološki neškodljivih saobraćajnih sredstava, uvođenja putarine i internalizacije spoljašnjih troškova.

33. Promocija međusobnog povezivanja intermodalnih raskrsnica za robni promet, naročito za transport na evropskim koridorima, posebno u pomorskoj i riječnoj plovidbi.

34. Usklađeno i integrisano planiranje i upravljanje infrastrukturom u cilju izbjegavanja neefikasnih investicija (na primjer suvišan paralelni razvoj transportne infrastrukture) i obezbjeđivanje najefikasnije upotrebe postojeće transportne infrastrukture.

3.3.4 Širenje inovacija i znanja

(125) Pristup znanju podjednako je važan za konkurentnost EU kao i pristup infrastrukturi.

Regionalno međuzavisna tržišta rada i položaj proizvodnje i usluga zahtijevaju dinamične inovativne sisteme; efikasan prenos tehnologije; i institucije za obučavanje radne snage. Uprkos napretku tokom zadnjih decenija, koji je stvorio klimu za nove tehnologije i obezbijedio bolje mogućnosti za obuku i usavršavanje, pristup znanju i kapaciteti za inovaciju još uvijek su prostorno neuravnoteženi. Treba takođe podići nivo svijesti ljudi o mogućnostima koje se nude. Vlasti (na svim nivoima) moraju osigurati bolju povezanost obrazovanja i istraživanja i zahtjeva regionalnih ekonomskih struktura. One takođe moraju obezbijediti podizanje opšteg nivoa obrazovanja.

(126) Budući ekonomski razvoj vjerovatno će dati prednost razmjeni nematerijalnih usluga. Radna mjesta zahtijevaju sve veću stručnu spremu. Povećanje produktivnosti i rast zaposlenosti sve više zavise od širenja novih i boljih proizvoda i procesa. Preduzeća sposobna da kombinuju inovacije sa novim oblicima organizacije i kvalifikovanijom radnom snagom imaju više izgleda da ostvare bolji položaj na tržištu na dugi rok.

(127) U tom pogledu, neophodan je pristup odgovarajućoj ponudi visokokvalitetne obuke i istraživačkim centrima. U cilju uspostavljanja direktne veze između preduzeća u nerazvijenijim područjima i istraživačkih centara i kapaciteta za obuku veoma je važno zauzimanje visokokvalifikovanih i dobro obučanih posrednika. Tehnički servisni centri, gdje bi inovacije bile predstavljene i testirane od strane lokalnih preduzeća, bili bi od koristi. Pored toga, treba unaprijediti veze između lokalnih preduzeća, s jedne strane, i tehnoloških centara, univerziteta, savjetnika za upravljanje, itd., s druge, u cilju razvoja dopunskih vještina.

(128) Ekonomska privlačnost neke regije takođe zavisi od standarda obučenosti i profesionalnih vještina radne snage. Tokom posljednjih godina, nerazvijenija područja ostvarila su značajan napredak u tom pogledu, naročito u smanjenju nepismenosti. Ovakve napore treba nastaviti. Pored toga, treba obezbijediti

da lokalna preduzeća mogu zapošljavati i plaćati radnu snagu u skladu sa njihovim kvalifikacijama, zadržavajući ih na taj način u regiji.

(129) Informaciona i komunikaciona tehnologija može pomoći u smanjenju deficita u oblasti pristupa inovacijama i znanju i, na taj način, potpomoći osnivanje preduzeća u ruralnim regijama. To će dovesti do inicijativa ulaganja u regijama sa relativno nižim cijenama lokacije. Policentrični razvoj teritorije EU može podržati ovu politiku.

(130) Širenje novih informacionih tehnologija u svim regijama obuhvata obezbjeđivanje opštih osnovnih usluga podjednako visokog kvaliteta i usvajanje odgovarajuće politike za utvrđivanje njihove cijene. Kao što možemo vidjeti na primjeru sjevernih zemalja, niska stopa naseljenosti ne mora biti nepremostiva prepreka za pružanje i široku upotrebu visoko-kvalitetnih telekomunikacionih usluga. Pored regulativnih mjera, strategije usmjerene na podsticanje potražnje znanja promovišu rukovanje i upotrebu informacionih i komunikacionih tehnologija. Tu spadaju, na primjer, kampanje u cilju podizanja svijesti i bolje mogućnosti za obuku/usavršavanje.

(131) Opcije politike

35. Opsežna integracija politika vezanih za znanje, kao što su promocija inovacija, obrazovanja, stručnog usavršavanja i doedukacije, razvoj istraživanja i tehnologije, u politike prostornog razvoja, naročito u udaljenim ili gusto naseljenim područjima.

36. Obezbeđivanje pristupa, na evropskom nivou, infrastrukturi vezanoj za znanje, uzimajući u obzir socio-ekonomski potencijal modernih malih i srednjih preduzeća, kao pokretača održivog ekonomskog razvoja.

37. Jačanje mreža između preduzeća i brzo širenje inovacija, naročito uz pomoć regionalnih institucija koje mogu promovisati inovacije.

38. Potpomaganje osnivanja inovativnih centara, kao i saradnje između visokog obrazovanja i primijenjenih R&D (istraživačkih i razvojnih) tijela i privatnog sektora,

naročito u ekonomski nerazvijenim područjima.

38. Donošenje paketa mjera koje stimuliraju ponudu i potražnju za boljim regionalnim pristupom i upotrebu informacionih i komunikacionih tehnologija.

3.4 Racionalno upravljanje prirodnim i kulturnim nasljeđem

3.4.1 Prirodno i kulturno nasljeđe kao razvojni potencijal

(132) Saopštenje o strategiji biološke raznolikosti Evropske zajednice³⁶, koje je Komisija uputila Savjetu i Evropskom parlamentu, navodi da prostorni razvoj može igrati važnu ulogu u očuvanju i održivom korišćenju bioraznolikosti na lokalnom i regionalnom nivou. Prirodnom i kulturnom nasljeđu EU prijeti stalna opasnost na različite načine. Iako je upotreba strogih mjera zaštite ponekad opravdana, uvijek je bolje integrisati mjere zaštite i upravljanja ugroženim područjima u strategije prostornog razvoja većih područja.

(133) Kulturno nasljeđe Evrope – od kulturnih pejzaža ruralnih oblasti do gradova istorijskih centara – izraz je njenog identiteta i ima svjetski značaj. Ono je takođe dio svakodnevnog okruženja velikog broja ljudi i obogaćuje kvalitet njihovog života. Stroge mjere zaštite, poput onih predviđenih za arhitektonsku konzervaciju određenih područja i spomenika, pokrivaju samo mali dio ovog nasljeđa. U većoj mjeri, potreban je kreativan pristup, kako bi se u velikom broju područja zaustavio i preokrenuo dominirajući trend zapostavljanja, oštećivanja i uništavanja i, na taj način, prenijelo kulturno nasljeđe, uključujući

savremena dostignuća, budućim generacijama. Veoma je važno podsticati kulturni život širom EU, naročito kroz potpomaganje izgradnje kulturnih kapaciteta, poboljšanje javnih prostora i oživljavanje komemorativnih mjesta. U tom pogledu, kulturni razvoj može igrati ulogu socijalne i prostorne ravnoteže.

(134) Prirodno i kulturno nasljeđe su ekonomski faktori koji postaju sve važniji za regionalni razvoj. Kvalitet života u gradovima, njihovom zaleđu i ruralnim oblastima igra sve veću ulogu u donošenju odluka o mjestu osnivanja novih preduzeća. Značajna prirodna i kulturna središta takođe su važan preduslov za razvoj turizma.

3.4.2 Očuvanje i razvoj prirodnog nasljeđa

(135) Razvoj prirodnih resursa u EU odvija se u okviru ekološkog upravljanja (vazduhom, vodom, zemljom) i ciljane zaštite određenih područja (zaštićena područja, ekološki osjetljiva područja).

(136) Broj zaštićenih područja u EU porastao je posljednjih deset godina iako mnoga područja ostaju zaštićena "ostrva". Cilj mreže, na nivou Zajednice, zaštićenih područja – "Natura 2000" – sadržan u Direktivi o staništima/ Habitat Directive i drugim ekološkim direktivama - predstavlja obećavajući pristup, koji mora biti usklađen sa politikom regionalnog razvoja u ranoj fazi. Treba donijeti i uskladiti, saglasno perspektivama prostornog razvoja, mjere za zaštitu područja koja pripadaju ovoj mreži. Ekološka mreža i Natura 2000 mogu takođe obezbijediti zaštitu dragocjenih biotopa. Važnu ulogu imaće i veze i koridori između zaštićenih područja,

kao što su žive ograde, koje mogu olakšati migraciju i genetsku razmjenu biljaka i divljih životinja. Osim toga, šira politika o korišćenju zemljišta može obezbijediti kontekst unutar koga zaštićena područja mogu napredovati, a da pri tome ne budu izolovana, uključujući, ukoliko je potrebno, identifikaciju tampon-zona.

(137) Pored zaštićenih područja, različite vrste ekološki osjetljivih područja posjeduju veliku biološku raznovrsnost – na primjer planinska područja, močvarna područja, primorske regije i ostrva. Pošto ova, u velikoj mjeri netaknuta, staništa postaju sve rjeđa, potrebno je takođe staviti pod zaštitu njihova centralna, ekološki vrijedna područja. Međutim, sama zaštita nije dovoljna za očuvanje ovih područja. Njihove manje osjetljive djelove treba koristiti u ekonomskom smislu, u skladu sa njihovom ekološkom funkcijom. U isto vrijeme, to otvara nove razvojne mogućnosti za te regije, na primjer u oblasti ekološkog turizma.

(138) Očuvanje i razvoj prirodnih resursa zahtijevaju odgovarajuće integrisane strategije razvoja i koncepte planiranja, kao i odgovarajuće oblike upravljanja. Time se obezbjeđuje da se očuvanje prirode i poboljšanje životnih uslova ljudi uzmu podjednako u razmatranje. Procjena prostornog i ekološkog uticaja može obezbijediti neophodnu informacionu osnovu u tu svrhu. U traganju za uravnoteženim rješenjima treba intenzivno uključivati ljude koji nastanjuju određeno područje. Preporuke za prostorno planiranje u primorskim regijama Baltičkog mora predstavljaju obećavajuće primjere međunarodne saradnje u toj oblasti³⁷.

(139) Pored toga, treba primijeniti nove pristupe kako bi se uskladila zaštita prirode i prostorni razvoj. Očuvanjem zaštićenih područja kulturnog nasljeđa i drugih ekološki vrijednih područja, vrši se funkcija važna za cijelo društvo. Ne smije se dozvoliti da propisi o zaštiti i ograničenja razvoja vrše negativan uticaj na životne uslove ljudi. Umjesto toga, treba odrediti ekonomsku cijenu ekoloških resursa – na primjer usvajanjem fiskalnih rješenja. Na osnovu prihoda

ostvarenih na taj način, svaka regija bi mogla stvoriti nove razvojne mogućnosti, čuvajući, u isto vrijeme, prirodno naslijeđe.

(140) Takozvani "efekat staklenika", to jest koncentracija gasova koji doprinose globalnom zagrijavanju zemljine atmosfere, predstavlja glavni izazov za ekološku zaštitu. Odgovornost za promjenu klime leži naročito u sagorijevanju velikih količina fosilnih goriva u energetske i transportne sektorima; uništavanju šuma; jačanju poljoprivrede; i proizvodnji CFCs i halona. Kao protivmjera, treba se strogo pridržavati obaveza o smanjenju CO₂ koje je EU preuzela u Kjoto-u. Politika prostornog razvoja može dati značajan doprinos zaštiti klime, kroz uštedu energije putem struktura i položaja naselja koje smanjuju potrebu za saobraćajem, kao i kroz upotrebu obnovljivih izvora energije koji ne sadrže CO₂. Vršeci funkciju "zelenih pluća", evropske šume su izuzetno važne za održivi razvoj. On takođe podrazumijeva optimalnu upotrebu šumskih resursa Evrope. U tom kontekstu, treba dati prioritet održivom upravljanju šumama.

(141) Uništenje zemljišta predstavlja ozbiljan ekološki problem EU. Kroz različite vrste, obim i intenzitet ljudske upotrebe, velikim površinama zemlje prijete opasnost nenadoknadivog gubitka strukture i funkcije koje čine osnovu za život. Ozbiljni faktori rizika su erozija zemlje izazvana korišćenjem zemljišta; poplave; uništenje šuma; zagađenje podzemnih voda; koncentracija zagađujućih materija; kao i intenzitet poljoprivrede i korišćenje slobodnog prostora za nova naselja. Stoga, da bi se očuvali prirodni resursi i funkcije zemljišta, naophodna je njihova efikasna zaštita. Zaštita zemljišta mora takođe osigurati smanjenje nestajanja zemljišta kao rezultat njegove upotrebe, erozije i uništenja, kao i smanjenje količine potencijalnih zagađivača ili prekomjerne upotrebe otvorenog prostora za svrhe naselja.

(142) Zaštićena i ugrožena područja moraju biti prepoznata kao sastavni dijelovi urbanih i ruralnih regija. Prostorno planiranje, na odgovarajućim nivoima vlasti i administracije, može u tome igrati odlučujuću ulogu,

kao i u zaštiti ljudi i resursa od prirodnih nepogoda. Prilikom donošenja odluka vezanih za teritorijalni razvoj, treba razmotriti potencijalne rizike - kao što su poplave; požari; zemljotresi; odronjavanje zemljišta; erozija; muljevite obale; lavine i širenje bezvodnih zona. Prilikom savladavanja ovih rizika, naročito je važno da se uzmu u obzir regionalne i transnacionalne dimenzije.

(143) Opcije politike

40. Kontinuiran razvoj evropskih ekoloških mreža, predloženih u Natura 2000, uključujući neophodne veze između prirodnih mjesta i zaštićenih područja od regionalnog, nacionalnog, transnacionalnog i komunitarnog značaja.

41. Uključivanje razmatranja o bioraznolikosti u okviru sektorske politike (poljoprivreda, regionalne politike, transport, ribarstvo, itd.), kao što propisuje Strategija o bioraznolikosti Zajednice.

42. Priprema integrisanih strategija prostornog razvoja za zaštićena područja, ekološki osjetljiva područja i područja koja posjeduju bogatu raznolikost, kao što su primorska, planinska i močvarna područja, dovodeći u ravnotežu zaštitu i razvoj na osnovu procjena teritorijalnog i ekološkog uticaja i uključujući partnere kojih se to tiče.

43. Veća upotreba ekonomskih instrumenata da bi se prepoznao ekološki značaj zaštićenih ili ekološki osjetljivih područja.

44. Promocija struktura naselja koje štede energiju i smanjuju obim saobraćaja, integrisanog planiranja resursa i veće upotrebe obnovljivih energija u cilju smanjenja emisije CO₂.

45. Zaštita zemlje kao osnove za život ljudi, faune i flore, kroz smanjenje erozije, razaranja zemljišta i prekomjernog korišćenja otvorenih prostora.

46. Razvoj strategija, na regionalnim i transnacionalnim nivoima, za upravljanje rizicima u područjima podložnim elementarnim nepogodama.

3.4.3 Upravljanje vodenim resursima – poseban izazov održivog razvoja

(144) Voda je važan resurs za prirodu, poljoprivredu, domaćinstva, industriju, rekreaciju, proizvodnju energije i transport. U EU raspoloživost vode često se uzima zdravo za gotovo. Međutim, teškoće obezbjeđenja vodosnabdijevanja u budućnosti će se vjerovatno povećati ne samo u pogledu količine, već i u pogledu kvaliteta. Usljed stalnog zagađivanja, prekomjerne upotrebe i lošeg upravljanja, kvalitet vodenih resursa je oslabio, iako veličina ovog problema varira od regije do regije EU. S obzirom da voda ne poznaje granice, ovi problemi su često transnacionalne prirode. Zbog toga je neophodna saradnja izvan administrativnih granica u oblasti upravljanja vodenim resursima, na primjer u velikim rječnim dolinama, zaštite od poplava, prevencije suše i zaštite podzemnih voda i močvarnih područja.

(145) Politika za zaštitu vode i upravljanje vodenim resursima postaju neophodnost. Politike za površinske i podzemne vode moraju biti povezane sa politikom prostornog razvoja. Preventivne mjere za smanjenje gubitka vode, prekomjernu upotrebu i zagađivanje vodenih resursa moraju imati prednost nad "end-of-pipe" tehnologijama. Odgovarajuće prostorno planiranje i planiranje korišćenja zemljišta mogu dati odlučujući doprinos poboljšanju kvaliteta vode. Iz tog razloga, treba ispitati uticaj velikih projekata eksploatacije vode putem procjene teritorijalnog i ekološkog uticaja. Osim toga, prekogranične i transnacionalne strategije razvoja predstavljaju osnovu za bolje upravljanje vodenim resursima.

(146) Voda može takođe predstavljati prijetnju. Prostorno planiranje, prije svega na transnacionalnom nivou, može dati značajan doprinos zaštiti ljudi i smanjenju rizika od poplava. Mjere za prevenciju poplava mogu se kombinovati sa mjerama za razvoj ili očuvanje prirode. INTERREG II C, program za prevenciju poplava, identifikovao je neke potencijalne pristupe.

(147) Porast potražnje vode se nastavlja, naročito zbog povećane potrošnje u domaćinstvima, poljoprivredi i turizmu. Ovaj problem je naročito izražen u sredozemnim područjima. Programi za borbu protiv suše, kao što su specijalni programi u okviru INTERREG II C, moraju težiti, na fokusiraniji način, ograničavanju potražnje vode i povećanju efikasnosti sistema vodosnabdijevanja. Prostorno planiranje može dati značajan doprinos u pogledu aktivnosti koje potražuju veliku količinu vode, tako što će u okviru procesa planiranja identifikovati aktivnosti koje zahtijevaju manju količinu vode. Ovi problemi zahtijevaju obuhvatnu javnu raspravu, jer jedino svijest šire javnosti o ovim pitanjima može obezbijediti održivu upotrebu vodenih resursa.

(148) Projekti odvođenja i prekomjerne upotrebe podzemnih voda mogu, takođe, imati negativan uticaj na ekološki osjetljiva područja. Velike površine vodenih biotopa su uništene, a neka močvarna područja su potpuno nestala. U pogledu svoje biološke vrijednosti i funkcija prirodnog prečišćavanja i regulacije koje vrše, močvarne oblasti predstavljaju dragocjen resurs. Njihovoj zaštiti i očuvanju treba dati prioritet.

(149) Hemijska i organska jedinjenja u morima i njihova prekomjerna upotreba predstavljaju prijetnju za morske ekosisteme i mogu dovesti do sveukupnog uništenja životne sredine.

(150) Opcije politike

47. Poboljšanje ravnoteže između vodosnabdijevanja i potražnje vode, naročito u područjima podložnim sušama. Razvoj i primjena ekonomskih instrumenata

upravljanja vodom, uključujući promociju poljoprivrednih metoda i tehnologija navodnjavanja koje štede vodu u područjima gdje postoji nedostatak vode.

48. Promocija transnacionalne i međuregionalne saradnje radi primjene integrisanih strategija upravljanja vodenim resursima, uključujući veće rezerve podzemnih voda u područjima podložnim sušama i poplavama, naročito u primorskim regijama.

49. Zaštita i očuvanje velikih močvarnih područja koja su ugrožena prekomjernom eksploatacijom vode ili skretanjem toka morskih rukavaca.

50. Usklađeno upravljanje morima, naročito zaštita i očuvanje ugroženih morskih ekosistema.

51. Jačanje regionalne odgovornosti za upravljanje vodenim resursima.

52. Izrada studija ekološkog i teritorijalnog uticaja za sve velike projekte upravljanja vodom.

3.4.4 Kreativno upravljanje kulturnim pejzažima

(151) Svojom osobenošću kulturni pejzaži doprinose lokalnom i regionalnom identitetu i odražavaju istoriju i uzajamno dejstvo ljudi i prirode. Oni imaju veliku vrijednost, na primjer, kao turističke atrakcije. Očuvanje ovih pejzaža veoma je važno, ali ono ne smije ometati njihovu ekonomsku upotrebu ili je sasvim spriječiti. U nekim slučajevima, neophodna je ciljana zaštita mjesta od posebnog značaja. U ostalim slučajevima, potrebno je očuvati i/ili obnoviti cijele pejzaže. Način poljoprivredne upotrebe često predstavlja najvažniji aspekt u borbi protiv devastacije kulturnih pejzaža.

(152) Zajednička osobina mnogih evropskih pejzaža je njihov neprekidni razvoj. Međutim, on obično dovodi do sve veće jednoobraznosti i gubitka bioraznolikosti. Izvjestan broj mjesta treba zaštititi kao jedinstvene primjere istorijskih kulturnih pejzaža: na primjer "Bocage", obradivi pejzaži duž obale Atlantskog okeana. Takođe su potrebne mjere za zaštitu elemenata koji su naročito tipični za starije pejzaže, na primjer stari sistemi otvorenih polja, duž kojih su se razvijala mjesta od istorijskog značaja. Ili, slično tome, istorijski putevi koji su vodili kroz različite zemlje, kao što su hodočasnički put do Santiago de Compostelle ili italijanski "Via Francigena", imaju tako veliku vrijednost da ih treba zaštititi.

(153) U velikom broju slučajeva, kreativni razvoj ili obnavljanje pejzaža važniji su od samog očuvanja postojećeg stanja. Trenutno, mjere koje se odnose na pejzaže često su neusklađene. Njihovi rezultati obično su nasumični i često odražavaju samo različite interese pojedinačnih učesnika. Novi poslovni i stambeni prostori često se izgrađuju bez razmatranja estetskih ili ekoloških principa. U nekim slučajevima, eksploatacija sirovina uništava cijele pejzaže. Zato, za mnoga područja u Evropi, treba donijeti pojedinačno prilagođenu i kreativnu politiku pejzaža. Ona mora biti zasnovana na integrisanom pristupu novim razvojem i doprinositi stvaranju ili obnavljanju atraktivnih pejzaža.

(154) U nekim slučajevima, sela propadaju zbog nedostatka intervencije ljudi. Do toga naročito dolazi u područjima gdje se prestalo sa upotrebom tradicionalnih metoda korišćenja poljoprivrednog zemljišta. Zanemarivanje upravljanja zemljištem u ugroženim područjima, kao što su planinska ili primorska područja, može imati izazito ozbiljne posljedice, kao što je, na primjer, erozija zemljišta. U područjima gdje ljudska aktivnost još nije jako izražena, smanjenje intervencije ljudi može omogućiti oporavak prirode. Promocija tradicionalnih metoda korišćenja zemljišta, razvoj turizma i pošumljavanje mogu, na primjer, biti mogućnosti za potpuno neobrađivo zemljište.

(155) Opcije politike

53. Očuvanje i kreativni razvoj kulturnih pejzaža od posebnog historijskog, estetskog ili ekološkog značaja.

54. Povećanje vrijednosti kulturnih pejzaža u okviru strategija integrisanog prostornog razvoja.

55. Bolja usklađenost razvojnih mjera koje imaju uticaj na pejzaže.

56. Kreativno obnavljanje pejzaža koji su pretrpjeli oštećenja usljed ljudske intervencije, uključujući mjere ponovnog obrađivanja zemljišta.

3.4.5 Kreativno upravljanje kulturnim nasljedom

(156) Mnogi evropski gradovi posjeduju veliki broj izuzetno vrijednih kulturnih područja koja se nalaze u stanju sporog ali kontinuiranog propadanja. Uprkos velikim ulaganjima u održavanje i obnavljanje ovih područja, nije moguće zaustaviti taj trend. Potrebno je pokrenuti programe zaštite kako bi se izbjegla nenadoknativa šteta. Države potpisnice Konvencije iz Grenade /Grenada Convention iz 1985. obavezale su se na pristup koji obezbjeđuje zaštitu i očuvanje arhitektonskog nasljeđa, i koji, u isto vrijeme, uzima u razmatranje zahtjeve modernog društva³⁸.

(157) Kulturno nasljeđe je naročito osjetljivo na zagađenje životne sredine i na faktore rizika izazvane kako prirodnim, tako i ljudskim faktorima. Znanje o različitim faktorima rizika još uvijek nije adekvatno i zahtijeva razradu metodologija zasnovanih na sveobuhvatnom konceptu procjene rizika.

(158) Evropsko kulturno nasljeđe ne sastoji se samo od pojedinačnih historijskih građevina i arheoloških

nalazišta. Različiti načini života stanovnika evropskih gradova moraju biti sagledani u cjelosti, kao dio kulturnog nasljeđa.

Mnogim evropskim gradovima prijete opasnosti komercijalizacije i kulturne jednoobraznosti, koje uništavaju njihovu individualnost i identitet. Tu spadaju, na primjer, prodaja nekretnina, infrastrukturni projekti nesaglasni sa svojim okruženjem ili loše izvedeno prilagođavanje masovnom turizmu. Ovi faktori se često udružuju i izazivaju ozbiljno oštećenje strukture i socijalnog života gradova i umanjuju njihov potencijal atraktivnih lokacija za pokretne investicije. Strategije prostornog razvoja mogu pomoći u suzbijanju ovih opasnosti.

(159) Moderne inovativne građevine ne treba posmatrati kao strukture koje imaju rušilačke uticaje, već kao strukture koje obogaćuju kulturno nasljeđe. U mnogim slučajevima, međutim, najbolja arhitektonska ostvarenja često su praćena neprivlačnom izgradnjom, što umanjuje kvalitet životne sredine u gradovima. Građevine ili grupe građevina rijetko su organizovane oko savremene vizije urbanog planiraja i harmonično uklopljene u urbane ambijente. Kao i u ruralnim oblastima, gradski pejzaži su često rezultat neplanskog razvoja. Strategije kreativnog planiranja gradskih pejzaža postepeno se razvijaju. One su, međutim, prijeko potrebne, naročito u gradovima u kojima su zgrade toliko propale da ljudi ne mogu u njima živjeti ili ulagati u njih.

(160) Opcije politike

57. Razvoj integrisanih strategija za zaštitu kulturnog nasljeđa koje je ugroženo ili u stanju propadanja, uključujući razvoj instrumenata za procjenu faktora rizika ili upravljanje kritičnim situacijama.

58. Očuvanje i kreativno redizajniranje urbanih cjelina vrijednih da se zaštite.

59. Promocija modernih građevina visokog arhitektonskog kvaliteta.

60. Povećanje svijesti o doprinosu politike urbanog i prostornog razvoja zaštiti kulturnog nasljeđa budućih generacija.

4 Primjena ESDP-a

4.1 Ka integrisnom prostornom razvoju

(161) Prilikom primjene opcija politike, vlade i administrativni organi država članica, kao i službe EU, moraju razmotriti, u ranoj fazi, sektorske i prostorne sukobe i teškoće vremenskog usaglašavanja i odrediti prioritete. To zahtijeva nove oblike saradnje koja, saglasno principima ESDP-a, mora biti na dobrovoljnoj osnovi. Primjena opcija politike zasnovana je na principu supsidijarnosti. Stoga, postoji potreba za tijesnom saradnjom između vlasti odgovornih za sektorske politike; i sa vlastima odgovornim za prostorni razvoj na svim pojedinačnim nivoima (horizontalna saradnja); i između aktera na nivou Zajednice i na transnacionalnim, regionalnim i lokalnim nivoima (vertikalna saradnja – vidjeti Dijagram 7). Saradnja predstavlja osnovu politike integrisanog prostornog razvoja i ima prevagu nad sektorskim politikama koje djeluju izolovano.

(162) Integrirana politika prostornog razvoja na nivou EU, mora, prema tome kombinovati opcije politike za razvoj određenih područja na način da nacionalne

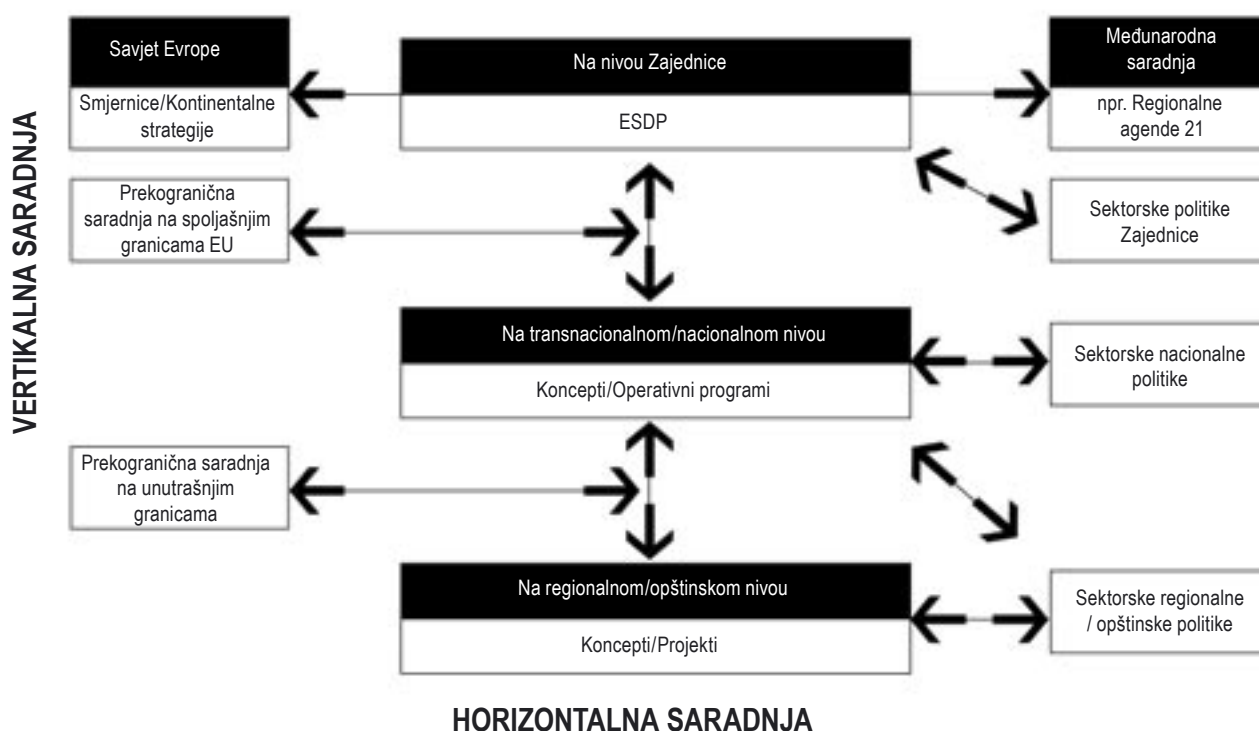
granice i druga administrativna ograničenja više ne predstavljaju prepreku za razvoj. ESDP obezbjeđuje okvir za integriranu primjenu opcija politike. Primjena ESDP-a nije odgovornost samo jedne vlasti, već velikog broja vlasti odgovornih za prostorni razvoj (korišćenje zemljišta, regionalno planiranje, urbanističko planiranje) i sektorsko planiranje.

(163) Opcije politike razlikuju se u pogledu geografskih područja na koja se odnose. ESDP preporučuje tri nivoa saradnje:

- nivo Zajednice,
- transnacionalni/nacionalni nivo,
- regionalni/lokalni nivo.

Sa tačke gledišta Evropske unije, saradnja na transnacionalnom nivou je od primarne važnosti. Transnacionalne strategije i programi potpomažu primjenu sektorskih politika Zajednice u različitim regijama EU. One takođe podržavaju usklađivanje politika Zajednice sa pojedinačnim nacionalnim, regionalnim i lokalnim politikama.

Diagram 7: Oblici saradnje u oblasti prostornog razvoja

(164) Od navedenih opcija politike ESDP-a postoji izvjestan broj onih koje su ključne za sprovođenje politike uravnoteženog i održivog prostornog razvoja. Njih treba odrediti na lokalnom nivou u skladu sa postojećom situacijom. Neki od primjera su:

- Promocija umrežavanja urbanih regija: Svi gradovi i regije moraju doprinijeti smanjenju nezaposlenosti, ekonomskom razvoju i socijalnoj harmoniji EU. U tu svrhu, treba što više podsticati strateška partnerstva i saradnju između urbanih regija. Za to je potreban regionalni, prekogranični i transnacionalni pristup stvaranju urbanih mreža.
- Bolja dostupnost kao preduslov poli-centričnog razvoja: Čak iako nije moguće postići isti stepen dostupnosti između svih regija EU, poboljšanja u skladu sa principom održivosti – naročito u perifernim regijama i gusto naseljenim područjima sa visokim obimom saobraćaja – od velikog su značaja.
- Razvoj Evro-koridora: Ovi koridori mogu ojačati prostornu koheziju EU i ujedno mogu predstavljati osnovni instrument za saradnju između gradova u oblasti prostornog razvoja. Prostorni koncept Evro koridora može uspostaviti veze između sektorskih politika, kao što su transport, infrastruktura, ekonomski razvoj, urbanizacija i ekologija. U razvojnoj perspektivi Evro koridora, treba precizno naglasiti u kojim područjima se mogu koncentrisati aktivnosti, a koje treba zaštititi kao otvorene prostore. Postoji veliki broj potencijalnih koridora u EU. Neki koridori su već dobro razvijeni. U drugim regijama treba izgraditi takve koridore i povezati ih sa već postojećim. Potrebno je uspostavljanje važnih nedostajućih veza, kao i sekundarnih mreža.
- Jačanje gradova i regija na spoljašnjim granicama EU: Politike za razvoj "Gradova kapija", multimodalna infrastruktura evropskih koridora, jednak pristup telekomunikacionim sredstvima i interkontinentalna dostupnost mogu ojačati ulogu regija i njihovih gradova na spoljašnjim granicama. Ovo se odnosi podjednako za proces proširenja kao

i za razvoj intenzivnijih odnosa sa državama ne-članicama, prema jugu, i sa ostalim ekonomskim regijama svijeta.

- Očuvanje i razvoj bioraznolikosti u regijama EU: Uspješan razvoj evropske ekološke mreže zavisi od prostorno usklađenog pristupa između različitih politika Zajednice i od odgovarajućih nacionalnih mjera. Mnoge vrste divljih životinja, naročito ptice, koriste cijelu teritoriju EU tokom godine. Odnosi između elemenata ove mreže, kao što su močvarna područja, nacionalni parkovi, ostrva, primorske regije, muljevite obale i izvjesne ruralne regije moraju biti identifikovani i usaglašeni na evropskom nivou uz aktivno učešće lokalnih i regionalnih nivoa.
- Razvoj evropskog kulturnog naslijeđa: Očuvanje raznolikosti evropskog identiteta u kontekstu globalizacije zahtijeva kombinovanje koherentnih strategija očuvanja sa potrebama ekonomskog i regionalnog razvoja. Potrebno je identifikovati i razviti smjernice i sredstva prostornog planiranja kako za izuzetna mjesta ili područja naslijeđa koja, iako rasprostranjena širom Evrope, imaju zajedničko historijsko porijeklo (na primjer naslijeđe Kelta, historijski hodočasnički putevi, itd.), tako i za područja od međunarodnog značaja skoncentrisana na jednom mjestu (na primjer gradske cjeline, kao što su Bruges ili Venecija).
- Potreba za integrisanim upravljanjem primorskim područjima (ICZM)/Integrated Coastal Zones Management: Usljed sve većih sektorskih sukoba, porasta broja stanovnika i velikog broja institucija i aktera zainteresovanih za primorska područja, ona predstavljaju važan izazov za prostorni razvoj širom EU.

(165) Jasno je da je potreban drugačiji pristup za primjenu ciljeva i opcija prostorne politike u oblastima politike gdje postoji jasna odgovornost Zajednice.

- Iako nadležnost za prostorni razvoj nije na nivou Zajednice, moramo voditi računa o tome da

različite prostorne politike Zajednice ne dolaze u sukob ili da ne poništavaju jedna drugu.

- Međutim, okvir ESDP-a ne treba nametati u ostalim oblastima politike. Njena primjena zasniva se na potpunoj dobrovoljnosti. To, iznad svega, zahtijeva saradnju, konsultacije i sporazumijevanje odgovarajućih donosilaca politike i izvršnih tijela na komunitarnom, nacionalnim, regionalnim i lokalnim nivoima. Svestrana podrška javnosti neophodan je preduslov za efikasnu primjenu pristupa politike prostornog razvoja.

- Glavno težište primjene ESDP-a kao evropskog dokumenta je na nivou Zajednice i na transnacionalnim nivoima. Prioritet treba dati pitanjima koja jedna ili dvije države članice ne mogu riješiti na zadovoljavajući način, već zahtijevaju saradnju nekoliko država. Uspješna politika prostornog razvoja, prema tome, zavisi mnogo više nego ostale oblasti politike od saradnje na lokalnim i regionalnim nivoima. Transnacionalne ili prekogranične akcije na ovim nivoima su presudne za primjenu ESDP-a.

- Postoje mnogobrojne metode prekogranične saradnje u oblasti prostornog planiranja. Projekti za uravnotežen i održiv razvoj graničnih regija i investicioni projekti mogu biti ojačani i potpomognuti postizanjem konsenzusa na obje strane granice, političkim sporazumima, međuvladinom procjenom prostornih uticaja i prilagođavanjem nacionalnog zakonodavstva.

U narednom poglavlju, navedeni su najvažniji predlozi za primjenu ESDP-a na pojedinačnim nivoima vlasti, kao i administrativnim nivoima.

4.2 Primjena ESDP-a na nivou Zajednice

(166) Razmatranje i primjena ESDP-a od strane evropskih institucija može dovesti do veće efikasnosti politika Zajednice. Evropski parlament/European

Parliament, Komitet regija/Committee of the Regions i Ekonomski i socijalni komitet/Economic and Social Committee izjasnili su se u pogledu ESDP-a, dajući podršku regionalno uravnoteženijem razvoju gradova i regija EU.

(167) Evropska komisija je oformila međuservisnu grupu za ispitivanje međusobnih odnosa između politike Zajednice i prostornog razvoja. Pored toga, u toku je testiranje prostornog pristupa koji objedinjuje nekoliko oblasti politike, sličnog onom zastupljenom u Probnom programu integrisanog upravljanja primorskim područjem/Demonstration Programme on Integrated Coastal Zone Management. To stvara nova područja za sprovođenje horizontalne saradnje.

Predloženo je da Evropska komisija povremeno vrši sistematsko ispitivanje prostornih uticaja politika – kao što su zajednička poljoprivredna politika, transportna politika i “Transevropske mreže”, strukturalna politika, ekološka politika, politika konkurencije i politika istraživanja i tehnologije – na evropskom nivou.

(168) Sastanci ministara odgovornih za prostorni razvoj i sastanci Odbora za prostorni razvoj (CSD)/Committee on Spatial Development igraju ključnu ulogu u primjeni i daljem razvoju ESDP-a. Međutim, neformalni karakter ovih sastanaka ne pruža mogućnost za donošenje odluka. Iz tog razloga, evropske institucije, kao što su Evropski parlament i Ekonomski i socijalni komitet, podržavaju formalizaciju ovih sastanaka, poštujući princip supsidijarnosti. Države članice imaju drugačije mišljenje o tome.

Predloženo je da države članice razmotre predloge evropskih institucija za formalizacijom kako ministarskih sastanaka o prostornom planiranju, tako i Odbora za prostorni razvoj, poštujući princip supsidijarnosti.

(169) Osnivanjem EMU i proširenjem međunarodne trgovine, pitanja prostornog razvoja nisu od većeg značaja samo za institucije EU, već i za političke

organizacije koje saraduju širom Evrope i na međunarodnom nivou (Savjet Evrope, OECD), za nevladine organizacije, poslovne grupe i uslužna preduzeća, kao i za radničke sindikate.

Predloženo je da evropske institucije, zajedno sa nacionalnim vlastima država članica zaduženim za prostorni razvoj, sprovode odgovarajuće mjere za saradnju sa međunarodnim organizacijama i institucijama, u cilju promovisanja dosljedne primjene ESDP-a u praksi na međunarodnom nivou.

(170) Informacije i analize potrebne na nivou Zajednice u cilju podržavanja tekućeg sistema prostornog nadgledanja obuhvataju:

1. proširenje osnove znanja kroz dostupnost uporednih podataka i pokazatelja; i analize i istraživanja prekograničnih, transnacionalnih i evropskih trendova koji utiču na prostorni razvoj;
2. razmjena informacija o praksi prostornog planiranja na uporednoj osnovi; i
3. praćenje i procjena prostornog razvoja imajući u vidu ciljeve i opcije politike ESDP-a, kao i uspostavljanje odgovarajućih kriterijuma i pokazatelja; ovo je posebno važno za dalji razvoj ESDP-a.

Predloženo je da države članice redovno pripremaju standardizovane informacije o važnim aspektima nacionalne politike prostornog razvoja i njenom sprovođenju u nacionalnim izvještajima o prostornom razvoju, zasnivajući ih na strukturi ESDP-a. To će omogućiti uporednost prikaza prostornih trendova u državama članicama.

(171) Uz pomoć ESDP-a izvršena je prva procjena trendova i problema prostornog razvoja u Evropi. Pored tekućih istraživanja i studija, postoji potreba za detaljnom analizom evropskog prostornog razvoja na zajedničkoj statističkoj osnovi tokom dužeg perioda. Usklađeni podaci i procjene regionalnih ekonomskih razvoja u Evropi već su dostupni na evropskom nivou putem dokumenata, kao što su

Periodični izvještaji o socijalnoj i ekonomskoj situaciji i razvoju regija u Zajednici /Periodical Reports on the Social and Economic Situation and the Development of the Regions in the Community i "Izvještaj o koheziji"/Cohesion Report³⁹. Međutim, pri izradi ESDP-a otkrivene su velike praznine u pogledu uporednih prostornih podataka. Sedam kriterijuma prvobitno predloženih tokom španskog i italijanskog predsjedavanja i razrađenih tokom holandskog predsjedavanja mogu biti polazna tačka za njihovo prikupljanje. Ovi kriterijumi, koje studijski program Evropske komisije upravo analizira, su sljedeći:

- Geografski položaj
- Ekonomska snaga
- Socijalna integracija
- Prostorna integracija
- Pritisak za korišćenje zemljišta
- Prirodni resursi
- Kulturni resursi.

Predloženo je da Evropska komisija i države članice dogovore pouzdane kriterijume i pokazatelje, kako bi efikasno podržale prostorni razvoj regija i gradova. Potrebo je sprovesti dugoročna istraživanja o prostornim pitanjima u EU, kao dio tekućeg procesa dopunjavanja ESDP-a. Odgovarajuće aktivnosti obuhvataju:

1. studije i pilot projekte, finansirane od strane Komisije, u cilju identifikovanja i analiziranja problema i rješenja prostornog i regionalnog razvoja i testiranja novi oblika saradnje vezanih za ESDP;
2. razmjenu inovativnih iskustava u cilju promovisanja korišćenja i prenošenja znanja u oblasti prostornog i ekonomskog razvoja.

(172) Prostorni kriterijumi i pokazatelji su takođe potrebni za razvoj dugoročnih scenarija prostornog razvoja. Sadašnji sadržaj ESDP-a zasnovan je na izvjesnim pretpostavkama koje su važeće na srednji rok. Međutim, iako se saradnja u oblasti prostornog planiranja može odvijati na kratki i srednji rok, važno je imati na umu i dugoročna pitanja i izgled.

Predloženo je da Evropska komisija i države članice izvrše procjenu novih trendova, njihovih pokretačkih snaga i prostornih uticaja. Ova aktivnost ispitala bi pitanja kao što su:

- promjena broja stanovnika i njihove rasprostranjenosti;
- ekonomska globalizacija;
- promjena prirode i lokacije ekonomske aktivnosti i zapošljavanja;
- tehnološke promjene u oblasti transporta, telekomunikacija, energije i približavanje informatičkog društva;
- sektorske politike i projekti EU;
- efikasnost različitih vrsta urbanih mreža i partnerstava;
- proširenje EU;
- odnos sa državama ne-članicama EU.

(173) Instituti za prostorno istraživanje u državama članicama moraju pripremati i razmjenjivati informacije posredstvom mreže, i pokrenuti političku saradnju između nacionalnih vlasti zaduženih za prostorni razvoj, kao i sa Komisijom. Ti rezultati mogli bi biti osnovni materijal za razmatranja od strane Odbora za prostorni razvoj (CSD). Saradnja između istraživačkih instituta i blizak radni odnos sa Odborom za prostorni razvoj (CSD) zahtijevaju stalnu strukturu. Ona treba da bude sufinansirana iz budžeta Zajednice. Osim mreže sekretarijata, nije potrebno osnivati još jednu evropsku agenciju, ukoliko se uspostavi uspješna mreža između nacionalnih istraživačkih instituta. Ova mogućnost trenutno se testira u okviru studijskog programa u skladu sa članom 10 ERDF propisa/ Article 10 of the ERDF Regulation.

Trebalo bi što prije izvršiti institucionalizaciju "Evropske mreže za nadgledanje prostornog planiranja" /European Spatial Planning Observatory Network, uzimajući u obzir iskustvo stečeno tokom studijskog programa.

4.3 Transnacionalna saradnja između država članica

(174) Inovativni pristup integrisanoj politici prostornog razvoja na transnacionalnom nivou već se primjenjuje u EU, kroz inicijativu Zajednice, INTERREG II C, koja je pokrenuta 1996. Prema ovoj inicijativi, saradnja između država članica odvija se u okviru tri glavne sfere podrške: transnacionalna saradnja u oblasti prostornog razvoja u sedam područja koja saraduju (vidjeti Mapu 3); preventivna zaštita hrane u dvije programske regije i preventivne mjere protiv suše u četiri nacionalna programa podrške (vidjeti Mapu 4); na osnovu zajednički razvijenih programa. Pored toga, transnacionalne pilot akcije sprovode se u 4 oblasti saradnje, u skladu sa članom 10 ERDF-a (vidjeti Mapu 5). Geografska područja obuhvaćena ovim programima rezultat su detaljnih pregovora između država učesnica. U nekim područjima učestvuju države ne-članice EU.

(175) U ovim velikim područjima prvi put je testirana transnacionalna saradnja na projektima prostornog razvoja, uz upotrebu zajedničke organizacione, administrativne i finansijske strukture (vidjeti Tabelu 1).

(176) Neki međudržavni razvojni projekti odvijaju se izvan neposrednih pograničnih područja. Na primjer, u okviru programa zaštite od poplava na Rajni, omogućeno je planiranje područja razvođa u Nemačkoj, uz pomoć finansija EU. Kao rezultat, u budućnosti, poplave ovdje i u Holandiji ne bi trebale da budu tako obimne kao u prošlosti. Duž nekoliko transnacionalnih transportnih koridora vrši se testiranje zajedničkog upravljanja saobraćajem, stvaranje integrisanih transportnih sistema i usklađenog razvoja regionalnih ekonomskih potencijala.

(177) Ovi projekti su dobili podršku, i sve partnerske zemlje od njih očekuju korist za prostorni razvoj, čak iako nisu finansijski uključene u njih. Obuhvaćene se

aktivnosti: planiranje, upravljanje projektima, mreže, pilot akcije, razmjena iskustva, studije izvodljivosti i – do izvjesnog stepena – prateće infrastrukturne investicije. U isto vrijeme, vrši se prekogranična razmjena različitih nacionalnih uskustava u oblastima kao što su državna administracija, planiranje, zakonodavstvo, upravljanje i partnerstvo između državnog i privatnog sektora. Na taj način, daje se podsticaj preduzećima, vladama, federacijama i regionalnim i lokalnim vlastima da izmu učešća u transnacionalnoj saradnji.

(178) Realizacija operativnih programa uključuje regionalne i lokalne vlasti, podvlačeći njihov snažan interes za transnacionalnu saradnju. One takođe u značajnoj mjeri sufinansiraju projekte. U prvom krugu donošenja odluka, javio se veliki broj finansijera za

određene programe. U regionu Baltičkog mora, na primjer, gdje je saradnja zasnovana na zajedničkim političkim ciljevima prostornog razvoja⁴⁰, 200 lokalnih i regionalnih vlasti je uključeno u realizaciju projekata.

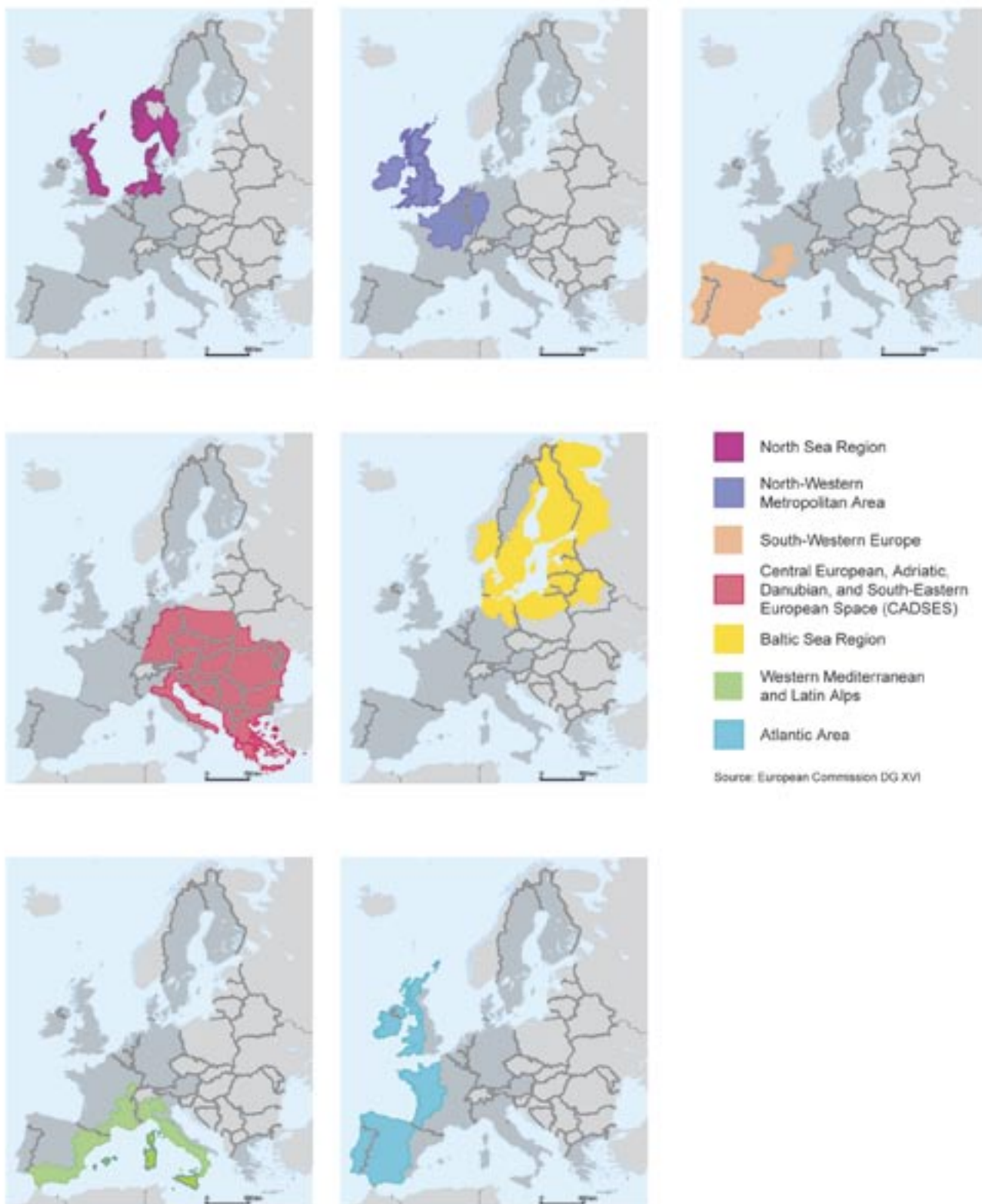
Predloženo je da Evropska komisija i države članice nastave sa projektom orijentisanom transnacionalnom saradnjom u oblasti prostornog razvoja, u okviru inicijative Zajednice, INTERREG III, i da stvore potrebne osnovne uslove za nju. Ona će biti važan instrument za primjenu ESDP-a. Ključni zadaci su:

- ***očuvanje odgovarajućih oblasti saradnje i dalji razvoj zajedničkih transnacionalnih***

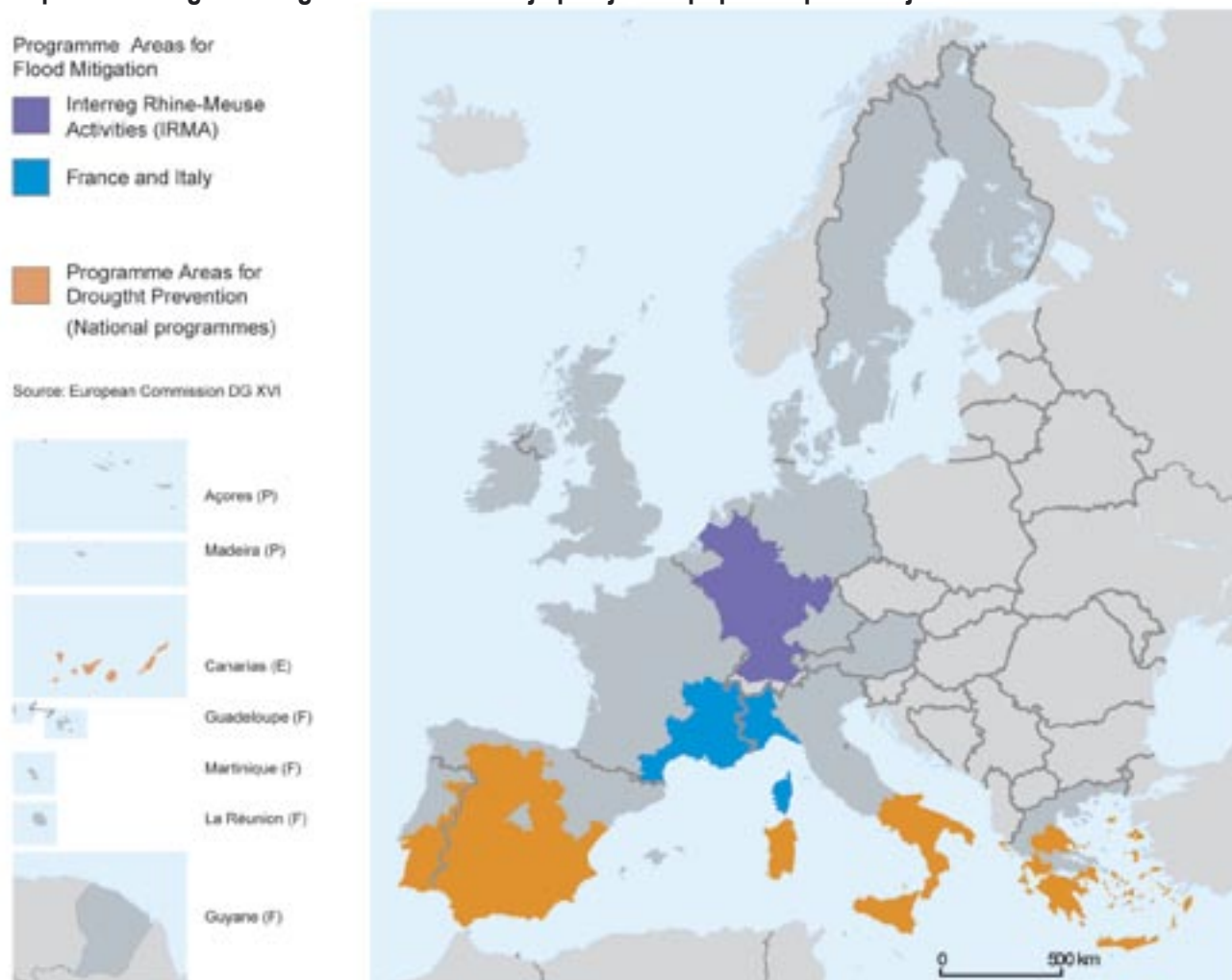
Tabela 1: Strukture za primjenu transnacionalnih operativnih programa prostornog razvoja

Područje saradnje	Odbori za donošenje odluka	Sekretarijat	Finansijsko upravljanje fondovima EU
INTERREG II C – Transnacionalna saradnja u oblasti prostornog razvoja			
Baltičko more	Zajednički	Sjedište u Rostoku, D Podružnica u Karlskroni, S	Centralno preko I-banke Schleswig-Holstein u Kielu/Rostoku
Sjeverno more	Zajednički	Sjedište u Viborgu, DK	Centralno preko Jyske banke u Viborgu
CADSES	Zajednički	Umrežavanje nacionalnih institucija	Nacionalne institucije
NWMA	Zajednički	Sjedište u Londonu, VB	Centralno preko Lloyds banke u Londonu
Područje Atlantika	Zajednički	Umrežavanje nacionalnih institucija uz podršku centralnog sekretarijata u Poitiers-u, F (u pripremi)	Centralno preko naimenovane banke
Jugozapadna Evropa	Zajednički	Umrežavanje nacionalnih institucija	Nacionalne institucije
Zapadno Sredozemlje	Zajednički	Umrežavanje nacionalnih institucija	Nacionalne institucije
INTERREG II C – Ublažavanje posljedica poplava			
Prevenција poplava na Rajna-Meuse	Zajednički	Sjedište u Hagu, Holandija	Centralno preko I-banke Nordrhein-Westfalen u Düsseldorf-u
Francuska/Italija	Zajednički	Umrežavanje nacionalnih institucija	Nacionalne institucije
Član 10 – Pilot akcije			
Sjeverna periferija	Zajednički	Centralni u Oulu, Finska	Centralno preko den Regional rat von Nord-Ostrobothnia
Zapadno Sredozemlje/Latinski Alpi	Zajednički	Umrežavanje nacionalnih institucija	Nacionalne institucije
Alpski prostor	Zajednički	Umrežavanje nacionalnih institucija	Nacionalne institucije
Sredozemna kapija	Zajednički	Umrežavanje nacionalnih institucija	Nacionalne institucije

Mapa 3: Interreg II C Programi transnacionalne saradnje

Mapa 4: Interreg II C Programi za ublažavanje posljedica poplava i prevenciju suše

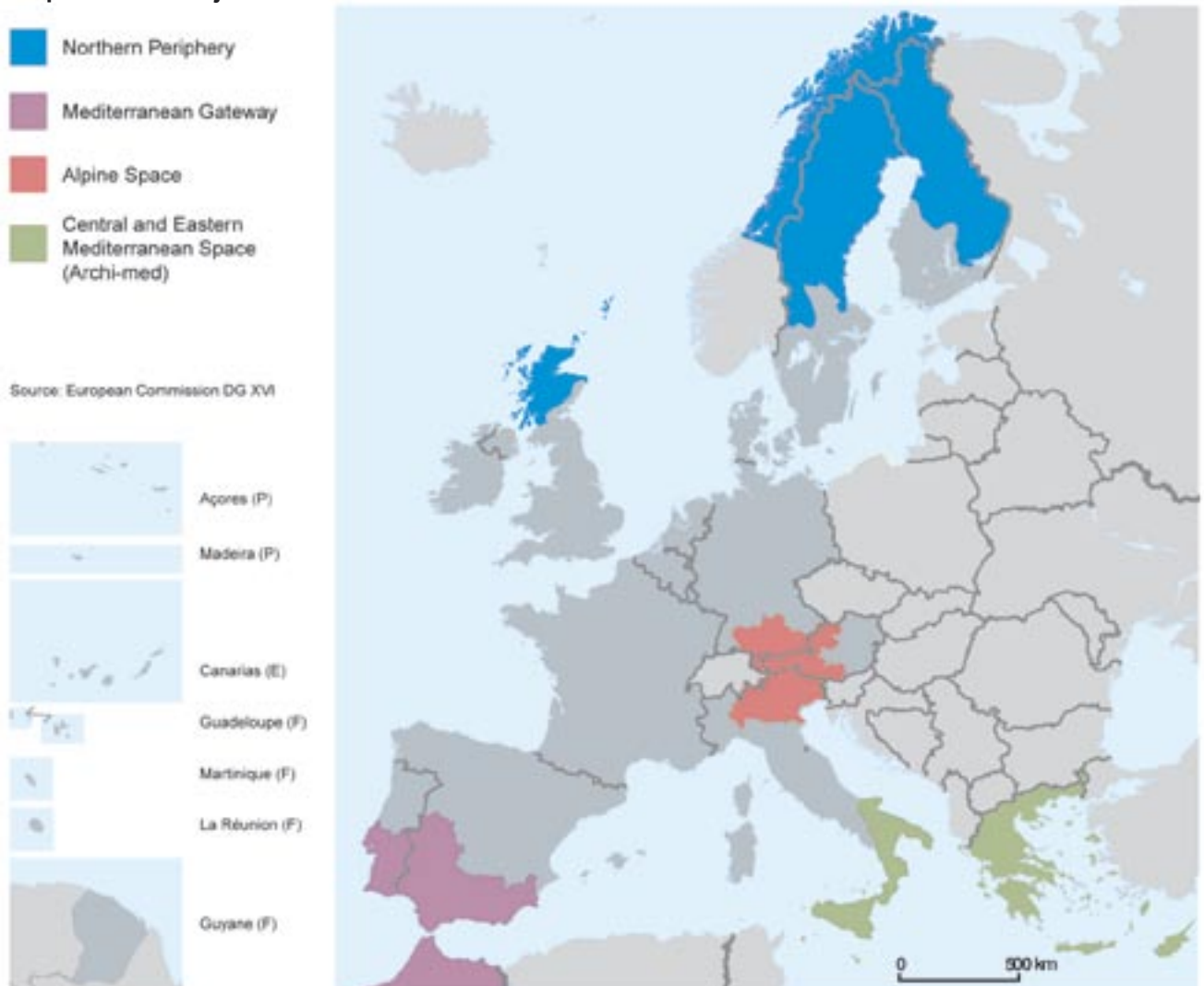

administrativnih, finansijskih i upravljačkih struktura za programe i projekte;

- *intenzivnija saradnja regionalnih i lokalnih vlasti u procesima donošenja odluka i sprovođenja programa;*
- *dalja promocija prostorno integrisanih projekata, uzimajući u obzir pitanja sektorske politike, kako bi se obezbijedilo sadejstvo;*
- *uklanjanje zakonskih prepreka u državama članicama koje otežavaju prekogranično i transnacionalno usaglašavanje prostorno važnih planova i mjera;*

- *upotreba projekata za pripremu investicionih mjera i za dalji razvoj instrumenata prostornog razvoja, naročito procjene prekograničnog teritorijalnog uticaja;*
- *pomaganje saradnje sa susjednim državama ne-članicama, naročito sa državama centralne i istočne Evrope, kao i Kiprom, u cilju njihove pripreme za pristupanje EU, i sa zemljama koje okružuju Sredozemno more;*
- *procjena rezultata transnacionalne saradnje, u okviru programa INTERREG i člana 10 ERDF-a, u svjetlu ESDP-a, od strane odgovornih tijela EU i država članica.*

Mapa 5: Pilot akcije iz Člana 10

(179) Trenutno, države ne-članice mogu učestvovati u pilot akcijama programa INTERREG II C i člana 10 ERDF-a. Međutim, one ne mogu dobiti finansijska sredstva od ERDF-a, ali mogu od ostalih pomoćnih programa (PHARE, TACIS). Kombinacija ovih različitih pomoćnih programa u zajedničkom području saradnje pokazala se veoma teškom zbog različitih administrativnih propisa. Program INTERREG mogle bi koristiti, kao “vodeći instrument”, države koje žele da pristupe EU pod uslovom da se olakša njihovo učešće pojednostavljivanjem administrativnih struktura.

Predloženo je da Evropska komisija poboljša usklađivanje INTERREG programa sa programima Zajednice koji finansiraju trans-nacionalne mjere u državama ne-članicama na način koji omogućava da se programi i projekti prostornog razvoja sprovode iz “jednog izvora”.

4.4 Prekogračna i međuregionalna saradnja

(180) Regionalne i lokalne vlasti su ključni akteri evropske politike prostornog razvoja. Primjena

opcija politike zahtijeva aktivnu podršku regionalnih i lokalnih nivoa, od malih gradova u ruralnim oblastima do regija metropola. Regionalne i lokalne vlasti ostvaruju ciljeve Zajednice kroz međusobnu saradnju i u skladu sa "bottom-up" pristupom. U isto vrijeme, ovo je nivo na kome građani iz prve ruke doživljavaju rezultate evropske politike prostornog razvoja. Veliki broj razvojnih zadataka može biti ostvaren na zadovoljavajući način samo uz prekograničnu saradnju sa lokalnim vlastima. Saradnja izvan nacionalnih granica, prema tome, igra ključnu ulogu u primjeni ESDP-a.

(181) Prekograničnu saradnju između susjednih pograničnih regija u Evropi promoviraju vlade i komisije za prostorno planiranje, a ona se promovira i kroz preporuke Savjeta Evrope. Od 1990, prekograničnu saradnju finansira inicijativa Zajednice, INTERREG. Skoro sve pogranične regije iskoristile su finansijsku pomoć od INTERREG-a za osnivanje zajedničkih organizacija, struktura i mreža. Osnivanje ovih struktura bio je preduslov za razradu strategija prekograničnog prostornog razvoja, na primjer u Skandinaviji u Øresund regiji, u zemljama Beneluksa, u regijama duž njemačko-holandske granice i Saar-Lor-Lux regiji. Ove akcije omogućile su razvijanje i usklađivanje prostorne efikasnosti pojedinačnih projekata. Strategije prekograničnog prostornog razvoja u budućnosti mogu stvoriti zajedničku osnovu za veliki broj prekograničnih operativnih programa "iz jednog izvora", povezujući različite projekte, kao na primjer:

- promocija prekogranične saradnje između susjednih pograničnih oblasti, u cilju razvoja čvrstih ekonomskih jezgara (grupa gradova);
- poboljšanje odnosa između regionalnog javnog prevoza i glavnih transportnih mreža; i
- razvoj pejzaža i politika zaštite ekološki osjetljivih oblasti u cilju stvaranja prekograničnog složenog sistema biotopa.

Predloženo je da države članice i regionalne i lokalne vlasti i dalje sprovedu prekogranične programe i projekte, naročito:

- ***priprema prekograničnih prostornih vizija i strategija i njihovo razmatranje u okviru nacionalnih planova prostornog razvoja i sektorskog planiranja;***
- ***redovno prekogranično usaglašavanje svih prostornih planova i mjera; i***
- ***donošenje zajedničkih prekograničnih regionalnih planova i, po potrebi, planova za korišćenje zemljišta kao najdjelotvornijeg vida politike prekograničnog prostornog razvoja.***

(182) Uprkos osnivanju EMU-e, vlasti zadužene za nacionalno planiranje, regije i gradovi susjednih zemalja, još uvijek nemaju mogućnost da aktivno utiču na razvojne odluke u susjednim zemljama.

Predloženo je da Države članice, u okviru svog zakonodavstva, ispituju osnovu za pripremu prekograničnih planova i mjera koje imaju značajan prostorni uticaj na susjedne zemlje. Susjedne zemlje treba da usvoje odgovarajuće planiranje i mjere u skladu sa principom uzajamnosti i jednakosti. Takve akcije, međutim, moraju biti zasnovane na partnerskoj osnovi i principu supsidijarnosti, koji važe ne samo na lokalnom/regionalnom, već i na nacionalnom nivou.

(183) Mnoge opcije politike odnose se na regionalne i lokalne nivoe, i zahtijevaju saradnju ne-susjednih, geografski odvojenih vlasti, koje imaju zajedničke interese, u različitim državama članicama. Jedan od osnovnih ciljeva ESDP-a je rješavanje prostornih problema, i, u tom smislu, aktivnosti se ne zahtijevaju samo na nivou EU ili transnacionalnom nivou. Treba takođe podsticati regionalne i lokalne vlasti da uzmu učešća u rješavanju evropskih problema. Na taj način, one mogu izraziti svoje ideje o prostornoj strukturi buduće Evrope. Sljedeći predlozi odnose se na prekograničnu i međuregionalnu saradnju. Međutim, oni podjednako važe i za saradnju između lokalnih vlasti unutar jedne regije (unutar-regionalna).

Predloženo je da regionalne i lokalne vlasti tješnje sarađuju u oblasti održivog prostornog razvoja. To važi za:

>>> Mjere za informisanje i saradnju na regionalnom nivou:

- *poboljšanje dostupnosti povezivanjem regionalnih transportnih sistema sa nacionalnim/ međunarodnim saobraćajnim čvorištima;*
- *doprinos razvoju integrisane transportne infrastrukture;*
- *akcioni programi za očuvanje naselja u ruralnim oblastima koje su pogođene smanjenjem broja stanovnika i nedovoljnim ulaganjem;*
- *strategije održivog razvoja pejzaža i procjena potencijala pejzaža za iskorišćavanje obnovljivih izvora energije;*
- *razvoj pejzaža i ekosistema od regionalnog i evropskog značaja;*
- *usklađeni planovi o upotrebi zemljišta koji uključuju racionalno upravljanje vodenim resursima; i*
- *programi za očuvanje i proširenje zajedničkog kulturnog nasljeđa*

>>> Mjere za informisanje i saradnju na lokalnim nivoima:

- *zajedničke strategije za proširenje ekonomije u cilju razvoja saradnje između gradova i mreža gradova;*
- *usvajanje planskih koncepata održivog urbanog razvoja, uključujući, između ostalog, promociju koncepata multimodalnog transporta i smanjenje potrebe za putovanjem;*
- *partnerstvo između urbanih i ruralnih oblasti u cilju razvoja inovativnih strategija održivog prostornog razvoja gradova i njihovih susjednih ruralnih oblasti; i*
- *akcioni programi za zaštitu i očuvanje urbanog nasljeđa i promociju visokokvalitetne arhitekture.*

4.5 Primjena ESDP-a u državama članicama

(184) Vlasti odgovorne za prostorno planiranje na nacionalnim, regionalnim i lokalnim nivoima imaju važne zadatke sa dva aspekta:

1. spoljašnjeg, odražavajući ESDP u njihovoj odgovornosti kao država članica, u planiranju i sprovođenju mjera prekogranične, transnacionalne i međuregionalne saradnje; i
2. unutrašnjeg, uzimajući u obzir ESDP prilikom formulisanja politike prostornog razvoja svoje teritorije.

Predloženo je da države članice uzmu u obzir ciljeve i opcije politike ESDP-a u svojim nacionalnim sistemima prostornog planiranja, na način koji njima odgovara, i da obavijeste javnost o iskustvima stečenim prilikom evropske saradnje u oblasti prostornog razvoja.

(185) Primjena ESDP-a u nacionalnom i regionalnom prostornom planiranju biće od naročite vrijednosti za dalju ekonomsku i socijalnu koheziju EU. Ona će pomoći lokalnim vlastima da bolje razmotre ciljeve i opcije politike ESDP-a u svojim vlastitim politikama.

Predloženo je da države članice takođe uzmu u razmatranje evropsku dimenziju prostornog razvoja prilikom prilagođavanja nacionalnih politika, planova i izvještaja prostornog razvoja. U tu svrhu, sve je evidentniji zahtjev za "evropejizacijom državnog, regionalnog i urbanog planiranja". Stoga, u svom prostornom planiranju, lokalne i regionalne vlasti i administrativne agencije moraju prevazići ograničen način posmatranja svoje teritorije, i, od samog početka, uzeti u razmatranje evropske aspekte i međuzavisnosti.

(186) Izvjestan broj država članica pokrenuo je procese konsultacija po pitanjima koja se tiču

prostornog razvoja. Neke od njih vrše procjenu teritorijalnog uticaja projekata koji imaju znatan prostorni uticaj. Cilj procjena je povećanje pozitivnih efekata ulaganja u prostorni razvoj, u ranoj fazi, kroz učešće zainteresovanih strana. Zemlje koje okružuju Baltičko more predložile su upotrebu takve procedure za projekte u primorskoj regiji.

Države članice treba da intenziviraju razmjenu iskustava o procjenama teritorijalnog uticaja i dalje razvijaju nacionalne propise i instrumente.

4.6 Značaj ESDP-a za pan-evropsku i međunarodnu saradnju

(187) ESDP pruža okvir za tješnju saradnju između petnaest država članica EU i Savjeta Evrope, u oblasti pan-evropskog prostornog razvoja. Zahtijeva se posebno intenzivna saradnja sa jedanaest pridruženih država⁴¹. Njihovosvevećepovezivanje sa Švajcarskom i Norveškom i očigledna zainteresovanost za saradnju potvrđuju potrebu za proširenjem prostornog razvoja izvan teritorije 15 država EU. Saradnja dvadeset pet država ne-članica u Savjetu Evrope igra značajnu političku ulogu u razvoju kontinentalne politike prostornog razvoja.

(188) Na osnovu rezolucija Evropske konferencije ministara odgovornih za prostorno planiranje (CEMAT)/ European Conference of Ministers responsible for Spatial Planning, održane u oktobru 1997. na Kipru, u toku je izrada pan-evropske strategije (Smjernice budućeg prostornog razvoja evropskog kontinenta)/ Guidelines for Future Spatial Development on the European Continent. Za razliku od saradnje država članica EU na izradi ESDP-a, glavne tačke fokusa na nivou Savjeta Evrope su:

- veće naglašavanje kontinentalne dimenzije prostornog razvoja Evrope,
- analiza specifičnih uslova i zahtjeva država centralne i istočne Evrope u poređenju sa zapadnom

Evropom, i razmatranje pojedinačnih rukovodećih principa prostornog razvoja,

- ispitivanje finansijskih modela za projekte prostornog razvoja.

Ministri odgovorni za prostorni razvoj razmatraće ovaj dokumenat na sljedećoj evropskoj konferenciji ministara odgovornih za prostorno planiranje, koja će biti održana 2000. godine, tokom EXPO-a u Hanoveru.

Predloženo je da se ciljevi i opcije politike ESDP-a uzmu u razmatranje kao osnovni doprinos petnaest država članica EU pan-evropskoj strategiji prostornog razvoja.

(189) Sljedeće međunarodno polje aktivnosti za primjenu ESDP-a je priprema regionalnih i lokalnih agendi o održivom razvoju, kao rezultat Procesu iz Rija /Rio Process (Agenda 21). Treba primijeniti rješenja sadržana u Agendi 21 za dalji razvoj evropske politike prostornog razvoja. U isto vrijeme, uravnotežen i održiv prostorni razvoj važan je dio ekološki odgovorne evropske politike. Ove međuzavisnosti, na primjer, uzete su kao osnova regionalne Agende 21 za region Baltičkog mora (Baltik 21).

Predloženo je da države članice, regionalne i lokalne vlasti učestvuju u razradi i primjeni regionalnih agendi 21 tako što će obezbijediti strategije i projekte. ESDP može dati važan podsticaj za to.

EU, koje će se najvjerojatnije odvijati u nekoliko faza, i ekonomska i politička integracija pridruženih zemalja predstavljaju dodatan izazov za evropsku politiku prostornog razvoja.

(193) To podrazumijeva potrebu za novom teritorijom za dalji razvoj ESDP-a. U tom kontekstu, ne mislimo samo na pripreme za proširenje Unije prijemom jedanaest pridruženih zemalja, već i na saradnju sa trećim zemljama, koje nisu zainteresovane za pristupanje Uniji, uključujući i one koje će biti susjedne nakon završetka procesa proširenja.

(194) Prije samog proširenja, važno je povećati svijest o specifičnim izazovima koje teritorija proširenja postavlja. Do sada, nije urađeno puno toga što bi nam omogućilo da odgovorimo na ovo pitanje onako detaljno kao na ostala pitanja prostornog planiranja koja utiču na sadašnje države članice. U daljem procesu ESDP-a, biće potrebno ispitati opcije politike i predloge za primjenu ESDP-a u vezi sa proširenjem EU. Iz tog razloga, željeli bismo da gledamo unaprijed i opišemo sljedeće korake koje treba preduzeti na evropskom i transnacionalnom nivou, kako bi se razvila perspektiva za evropsku politiku prostornog razvoja koja obuhvata proširenu teritoriju i uključuje jedanaest pridruženih zemalja.

5.2 Glavne osobine prostornog razvoja u pridruženim državama

5.2.1 Stanovništvo

(195) Veličina jedanaest pridruženih država u velikoj mjeri varira. Pridruživanje baltičkih zemalja, Slovenije i Kipra povećalo bi broj, unutar EU, manjih zemalja koje imaju ispod 4 miliona stanovnika – i koje do sada nisu bile znatnije predstavljene u Uniji – na sedam. Jedino Poljska i Rumunija imaju veliku površinu i broj stanovnika.

(196) Gustina naseljenosti jedanaest pridruženih zemalja (98 stanovnika/km² u prosjeku) nešto

je manja od trenutnog prosjeka Zajednice (115 stanovnika/km²). Raspon gustina naseljenosti pojedinačnih država mnogo je veći u Uniji nego među pridruženim zemljama. Gustina naseljenosti najniže naseljenih baltičkih zemalja veća je nego kod nekih skandinavskih država članica.

(197) Teritorijalna rasprostranjenost stanovništva u pridruženim zemljama je različita, sa generalno koncentrisanijom strukturom naseljavanja u odnosu na države članice. Približno 62 % stanovnika pridruženih zemalja živi u pograničnim regijama, u poređenju sa samo oko 15% u petnaest zemalja EU. Prekogranična saradnja između pridruženih zemalja je, prema tome, jedan od velikih izazova za evropsku politiku prostornog razvoja.

5.2.2 Ekonomija

(198) Ekonomski razvoj (mjeren bruto domaćim proizvodom – BDP – po glavi stanovnika u pogledu pariteta kupovne moći) pridruženih zemalja (1995) generalno je niži nego u državama članicama. I u tom pogledu postoje veliki dispariteti. Pridružena država sa najvećom stopom razvoja (Slovenija) skoro je jednaka državi članici sa najnižom stopom (Grčka 67 % prosjeka EU). Baltičke zemlje i Rumunija i Bugarska nalaze se na dnu skale u pogledu BDP-a po glavi stanovnika.

(199) Poslije dalekosežnog nazadovanja koje su pretrpjele početkom 1990-ih, mnoge pridružene zemlje počele su pokazivati relativno stabilne stope rasta u drugoj polovini 1990-ih. One su generalno veće od stopa rasta u državama članicama, tako da neke pridružene zemlje imaju obećavajuće izgleda.

(200) Trendove zapošljavanja karakterišu nagli padovi prvobitno visokih stopa zapošljavanja u proizvodnom sektoru i veoma različita kretanja u generalno opadajućem poljoprivrednom sektoru (nazadovanje u Češkoj, Slovačkoj i Mađarskoj; stagnacija u Poljskoj i Sloveniji; porast u Rumuniji, Bugarskoj i baltičkim zemljama). Stope nezaposlenosti generalno su

visoke. Regije sa visokim procentom radnih mjesta u industriji i poljoprivredi nalaze se u najtežem položaju.

(201) Postoje ogromni regionalni dispariteti u pogledu trendova zapošljavanja i ekonomskog rasta u pridruženim zemljama. Naročito u glavnim regijama i područjima blizu spoljašnjih granica EU, BDP po glavi stanovnika (u paritetima kupovne moći) ponekad u velikoj mjeri prelazi nacionalne prosjeke. S obzirom da se glavne regije i zapadne regije duž sadašnje spoljašnje granice EU u zadnje vrijeme razvijaju velikom brzinom i ostavljaju druge regije daleko iza sebe u procesu transformacije, mogu se očekivati dalji porasti regionalnih dispariteta. Na gubitku su opadajuće industrijske regije sa ekonomskim, socijalnim i ekološkim problemima i nerazvijene ruralne regije (koje u cjelini imaju veći udio stanovništva od petnaest zemalja EU) smještene van uticaja spoljašnjih granica EU i uticaja metropola duž granica država ne-članica EU i u unutrašnjim udaljenim područjima.

(202) Regionalna poređenja pokazuju da ekonomski uspješne regije u pridruženim državama (Slovenija i nekoliko regija u Češkoj) već prestižu neke od ekonomski najslabijih regija EU. BDP po glavi stanovnika u glavnim regijama Budimpešte, Praga i Sofije prelazi BDP u slabijim regijama EU, kao npr. u Grčkoj, Portugaliji, Španiji i Njemačkoj. Veličina regionalnih dispariteta u pridruženim državama može se uporediti sa disparitetima u kohezionim državama.

5.2.3 Transport

(203) U pridruženim državama centralne i istočne Evrope došlo je do dramatičnih promjena, u mnogim pogledima, u oblasti transporta: geografsko pomjeranje sa istočne na zapadnu orijentaciju; u pogledu upotrebe saobraćajnih sredstava, prelazak sa željezničkog na drumski saobraćaj; i u ekonomskom pogledu, prelazak sa javnog na privatni prevoz.

(204) Proširenje i poboljšanje infrastrukture predstavlja najveći izazov za pridružene države. Taj izazov znači da treba zadovoljiti sve veću potražnju u brzorastućim tržišnim ekonomijama i, u skladu sa tim, obezbijediti odgovarajuću infrastrukturu koja omogućava uravnotežen razvoj na različitim prostornim nivoima (međunarodnom, nacionalnom i lokalnom), zatim uvesti nove metode finansiranja i upravljanja i podići tehničke standarde na nivo standarda Zajednice.

(205) Iako se prevazilaženju neadekvatne infrastrukture u pridruženim državama daje politički prioritet, napredak usporavaju mnogobrojne prepreke. U njih spadaju nedostatak finansijskih sredstava, kao i činjenica da ta ulaganja karakteriše niska stopa vraćanja uložених sredstava, naročito u rastućem sektoru drumskog saobraćaja. Domaći i strani investitori imaju najbolje izgledе u privlačnim sektorima telekomunikacija i vazdušnog saobraćaja. Ostalim sektorima (naročito željezničkom saobraćaju) i dalje će biti potrebna velika međunarodna pomoć.

5.2.4 Životna sredina

(206) Situacija u pogledu životne sredine uopšteno je veoma podvojena. Mnoge pridružene države uspjele su da očuvaju prostrane kulturne pejzaže i/ili ekološke sisteme u stepenu koji je teško naći u mnogim državama članicama. Broj i veličina nacionalnih parkova i drugih zaštićenih zona su impresivni, iako ne treba precjenjivati obim stvarne zaštite koja se sprovodi u praksi.

(207) Relativno očuvano ekološko stanje velikog dijela teritorije proširenja EU ugrožavaju zagađenost vazduha emisijama iz domaćinstava i drumskog saobraćaja (veliki broj starih vozila), zagađenost vode izazvana intenzivnom obradom zemljišta i industrijskim otpadnim vodama. Ekološki problemi izuzetno su prisutni u svim industrijskim regijama. U nekim kritičnim mjestima, oštećenje životne sredine je tako veliko (kršenje ekoloških standarda u rekordnom obimu) da ima posljedice na zdravlje

ljudi. U tim slučajevima može se govoriti o ekološkim katastrofama.

(208) Uopšteno govoreći, nivo zagađenosti životne sredine u pridruženim državama već se smanjuje, i to, u većoj mjeri, nije povezano sa smanjenjem proizvodnje. To pokazuje da aktivne politike zaštite životne sredine počinju da se ustaljuju. S jedne strane, očekujemo da će stalni razvoj ekonomskih reformi dalje smanjiti ugroženost životne sredine i odijeliti zaštitu životne sredine od ekonomskog razvoja. S druge, to će zavisiti od mogućnosti finansiranja tog procesa i od toga u kojoj mjeri je moguće riješiti sukob proizašao iz nastojanja da se zaštiti životna sredina i, ujedno, održi industrijska proizvodnja i uvedu prilično skupi ekološki standardi.

5.2.5 Zaključci

(209) Polaznu poziciju pridruženih država ne treba posmatrati samo kao izvor problema. Ukoliko se usvoji adekvatna strategija za njihovo rješavanje, mnogi od tih problema mogli bi postati prednosti. U te prednosti spada mogućnost da se izbjegne izgradnja prostornih struktura koje se nisu pokazale korisnim u nekim državama članicama, da se ispitaju makroekonomske koristi zahtijevanih investicija, i očuvaju i/ili primijene održive metode eksploatacije resursa koje do sada nisu korišćene.

(210) Zadatak savladavanja izazova prisutnih u procesu transformacije još uvijek se smatra uglavnom nacionalnom odgovornošću pridruženih država centralne i istočne Evrope. To ne ostavlja nimalo prostora za primjenu regionalno prilagođenih strategija. U tom pogledu, politike mnogih zemalja sadrže neznatnu ili uopšte ne sadrže dimenziju regionalne politike. Tradicija prostornog razvoja i regionalne politike poput onih u mnogim državama članicama EU i definisanih Strukturnim fondovima EU, skoro da i ne postoje. To se odražava u nedostatku instrumenata i institucija politike prostornog razvoja i regionalne politike, kao i u činjenici da ne postoje nezavisni regionalni nivoi u teritorijalnim političkim i administrativnim sistemima.

(211) Nacionalne prostorne politike pridruženih zemalja procijenjene u okviru Agende 2000 Evropske komisije, imaju malo zajedničkih osobina koje bi ih mogle povezati sa regionalnom politikom EU, u njenom sadašnjem obliku (institucionalno partnerstvo, planovi regionalnog razvoja, su-finansiranje). Te zahtjeve najbolje su ispunile regionalne politike Poljske, Slovenije i Mađarske.

(212) Opšta polazna pozicija do sada opisana ne važi za Kipar, čiji se ukupni uslovi značajno razlikuju od ostalih deset pridruženih zemalja. To se odnosi na geografski položaj ostrva u istočnom Sredozemlju, na njegovu ekonomsku i političku situaciju i veličinu. Kipar ima samo polovinu stanovnika Estonije, najmanje pridružene države centralne i istočne Evrope.

(213) Ekonomija Kipra dostigla je relativno visoku stopu rasta, zasnovanog naročito na razvoju uslužnog sektora. U tom pogledu, posebnu pažnju treba posvetiti značaju turizma, uprkos nazadovanju posljednjih godina. Bruto domaći proizvod po glavi stanovnika je niži od prosjeka EU, ali je iznad prosjeka Grčke i Portugalije. Kipar bi, na osnovu svog geografskog položaja, mogao igrati ključnu ulogu u proširenoj EU, kao država kapija prema Srednjem istoku.

5.3 Specifični zadaci evropske politike prostornog razvoja u budućim državama članicama

(214) Poseban izazov biće kako ostvariti osnovne ciljeve ESDP-a u uslovima proširenja EU, a da se pri tome ne ugrozi njihovo ostvarivanje u državama članicama. U opštem političkom kontekstu, specifičan doprinos ESDP-a integraciji teritorije proširenja u Evropsku uniju biće da:

- pojasni kako investicije državnog sektora u pridruženim zemljama sprovode različita tijela koja su u velikoj mjeri nezavisna jedno od drugog; kako se te investicije povezuju i utiču na jednu i istu teritoriju (u kontekstu procesa ekonomskog sustizanja i obnavljanja i izbjegavanja ozbiljnog ekološkog oštećenja);

- identifikuje strategije koje se mogu koristiti u cilju smanjenja ili izbjegavanja predvidivih sukoba između različitih područja politike i administrativnih nivoa i iskorištavanja mogućih sadejstava.

(215) Iako prostorno planiranje ne spada u eksplicitno definisane zadatke Zajednice, finansijska angažovanost Zajednice u pridruženim zemljama jasno pokazuje njenu odgovornost da osigura da različite mjere politike ne djeluju suprotno jedna drugoj ili ne poništavaju jedna drugu. Potreba za evropskom saradnjom u pogledu prostornog usklađivanja različitih sektorskih politika odnosi se i na teritoriju proširenja.

(216) Nizak ekonomski potencijal teritorije proširenja i njeno sve veće povezivanje sa sadašnjom teritorijom Zajednice, upućuju na to da procesi prostornog razvoja u teritorije proširenja neće biti samo kopija razvojnih procesa u 15 zemalja EU, već da će stvoriti nove i specifične zadatke za evropsku politiku prostornog razvoja. Iz tog razloga, treba posvetiti veću pažnju vremenskom faktoru nego što je to do sada bilo potrebno za politiku prostornog razvoja na evropskom nivou.

(217) U datim uslovima, prostorno usklađivanje igra veću ulogu u pridruženim nego u sadašnjim državama članicama. To se naročito odnosi na:

- planiranje proširenja transnacionalne transportne infrastrukture i transportne politike Zajednice,
- mjere ekološke obnove, naročito starih industrijskih zona, i
- mjere strukturnog prilagođavanja u ruralnim regijama.

(218) Intenzivnija prekogranična saradnja i transnacionalna saradnja u oblasti prostornog razvoja daće podršku procesu integracije na teritoriji proširenja. Ovo važi kako za regije duž sadašnjih spoljašnjih granica EU, tako i za pogranične regije između pridruženih država unutar teritorije proširenja.

(219) Slab, i u nekim slučajevima nepostojeći regionalni nivo u političkim i administrativnim strukturama pridruženih država centralne i istočne Evrope jedno je od najvažnijih područja koja zahtijeva specifičnu podršku EU u cilju osnivanja regionalnih institucija.

Ove institucije treba da:

- poboljšaju regionalnu dimenziju prostornog informisanja;
- pokrenu regionalne inicijative;
- identifikuju na koji način voditi regionalnu politiku EU (partnerski projekti institucionalnog regionalnog razvoja, sufinansiranje), koja zavisi od saradnje.

5.4 Prostorni uticaj proširenja na regije EU

(220) Buduće proširenje EU stvara potrebu za reformom regionalnih i poljoprivrednih politika EU, predstavljenih u Agendi 2000 Evropske komisije. S obzirom da je reforma još uvijek daleko od nas, teško je predvidjeti prostorni uticaj proširenja na regije sadašnjih država članica.

(221) Na osnovu iskustva stečenog tokom ranijih proširenja EU, povećanje broja siromašnijih država članica smanjiće manevarske mogućnosti bogatijih država članica po pitanjima regionalne politike, u okviru evropske regionalne politike. To će zahtijevati veću angažovanost nacionalnih regionalnih politika, kako bi se suzbili rastući dispariteti. Glavni zadatak evropske politike prostornog razvoja u ovom kontekstu biće da pomogne u smanjenju infrastrukturnih deficita pridruženih država.

(222) Uticajem ekonomskog otvaranja pridruženih država na regije EU bavilo se svega nekoliko studija. Proces integracije mora biti praćen daljim studijama uticaja proširenja na regije EU. Ove studije moraju uzeti u obzir dinamične procese koji su rezultat ekonomskih reformi, kao i one nastale usljed promijenjenog stepena dostupnosti.

(223) Pretpostavlja se da prostorni uticaji proširenja

na teritoriju 15 država EU neće moći biti određeni samo obrascima dostupnosti, već i sposobnošću regija EU da odgovore na novu konkurentnu situaciju. Strukturne promjene u regijama koje se nalaze na sadašnjoj spoljašnjoj granici Unije, koje utiču prvenstveno na niskoprihodne segmente ekonomije, mogu se tumačiti kao ubrzan proces prilagođavanja i imaju ograničen uticaj.

5.5 Ciljevi i opcije politike ESDP-a u svjetlu proširenja EU

(224) Uopšteno govoreći, tri smjernice prostorne politike ESDP-a treba da važe i za teritoriju proširenja. Prilikom primjene ESDP-a, mora se imati u vidu da veliki dio teritorije proširenja mora da se suoči sa sljedećim situacijama:

- kontinuirana tranzicija političkog i administrativnog sistema, koja takođe utiče na rješavanje prostornih pitanja;
- brz ekonomski proces sustizanja (ostalih zemalja), sa značajnim potencijalom za geografsku polarizaciju;
- tehnička infrastruktura koja se razvija veoma sporo i neravnomjerno (telekomunikacije i avio saobraćaj su na prvom mjestu, drumski saobraćaj ispred željezničkog);
- oštećenje životne sredine;
- javni sektor sa znatno manje finansijskih resursa.

(225) Na ruralne regije smještene na teritoriji proširenja naročito utiču problemi transformacije. One pokazuju oštre ekonomske disparitete i imaju samo nekoliko urbanih centara. U izvjesnoj mjeri, mješavina naglog pada proizvodnje i zaposlenosti, loša infrastruktura i loša transportna dostupnost mogu dovesti do talasa masovne migracije iz ruralnih regija, i imati za posljedicu kolaps njihove prostorne strukture. Evropska politika prostornog razvoja mora odgovoriti prilagođenim ciljevima i opcijama na situaciju u ruralnim regijama na teritoriji proširenja, koja obuhvata veću ukupnu površinu nego petnaest

država Evropske unije. U tom kontekstu, treba uzeti u obzir ponekad ograničen prostor za djelovanje na regionalnom i lokalnom nivou u okviru političkog i administrativnog sistema.

5.6 Principi integracije zadataka proširenja u evropski prostorni razvoj i planiranje

(226) Proširenje, naročito integracija centralne i istočne Evrope u Uniju, novi je glavni zadatak evropske politike prostornog razvoja. A to ne znači jednostavno usvajanje i proširenje planova razvijenih u okviru sadašnje Unije. Evropsko prostorno planiranje znači pripremanje za proces proširenja, za praćenje i potpomaganje tog procesa. Proces proširenja, koga karakterišu kako dinamične promjene, tako i neizvjesnost u pogledu vremenskog okvira različitih pridruživanja, zahtijeva od prostornog planiranja na evropskom nivou da bude zasnovano na saradnji, uz podršku država koje učestvuju i, poželjno je da bude odvojeno od formalnih procedura pridruživanja.

(227) Važan mehanizam za to pružaju tekući programi saradnje u oblasti transnacionalnog prostornog planiranja u okviru inicijative Zajednice, INTERREG II C. Programi za regiju Baltičkog mora i prostor centralne Evrope, Jadrana, Dunava i jugoistočne Evrope (CADSES) već sada idu izvan granica Unije i pokrivaju sve pridružene države u centralnoj i istočnoj Evropi.

(228) Pored saradnje u Savjetu Evrope, ovi transnacionalni programi već predstavljaju polaznu tačku za dalji razvoj evropske politike prostornog razvoja, u skladu sa odredbama ESDP-u za teritoriju proširenja. Nova inicijativa Zajednice, INTERREG III, (prema Programu strukturnog fonda za period 2000 – 2006/Structural Fund Programme) obezbjeđuje operativnu i finansijsku osnovu za uključivanje država članica i Evropske komisije, kao i pridruženih država.

(229) Politika prostornog razvoja EU mora se, po pravilu, proširiti van teritorije država članica,

uzimajući u obzir perspektive susjednih država i njihovo uključivanje putem saradnje. Ovo se odnosi i na države smještene duž budućih spoljašnjih granica Unije u Evropi i na susjedne sredozemne zemlje Sjeverne Afrike i Bliskog Istoka. INTERREG III i Savjet Evrope pružaju odgovarajući okvir i u ovom kontekstu.

(230) Dva dokumenta transnacionalne saradnje, VASAB 2010+ (za regiju Baltičkog mora) i VISION PLANET (za CADSES regiju), trenutno u pripremi, pružaju strateške smjernice prilagođene prostornim potrebama za distribuciju fondova Evropske unije za pomoć predpristupanju, u okviru novog PHARE programa (iz 2000), kao i u okviru novih ISPA (Instrumenti za stukturane politike predpristupanja/ Instruments for Structural Policies for Pre-Accession) i SAPARD programa (Specijalni akcioni program za predpristupajuću pomoć poljoprivredi i ruralnom razvoju/Special Action Programme for Pre-Accession Aid for Agriculture and Rural Development). Ovo je važno, jer znači da će pridružene države imati na raspolaganju zajednički razrađenu osnovu strateškog planiranja za prostorno izdiferenciranu primjenu sredstava, u okviru programskog perioda 2000 - 2006.

Predloženo je da države članice razmotre uključivanje pridruženih država i susjednih država u evropsku politiku prostornog razvoja, kao centralni zadatak u narednim godinama. Ova saradnja će doprinijeti pripremi, promociji i ostvarivanju procesa proširenja.

Dva INTERREG II C programa za regiju Baltičkog mora i CADSES regiju i njihove strukture predstavljaju osnovu za dalji razvoj saradnje između ministarstava odgovornih za prostorni razvoj u državama članicama EU i pridruženim državama. Podjednako je važna tekuća saradnja u oblasti politike prostornog razvoja između samih pridruženih država.

Prilikom primjene ESDP-a, kroz transnacionalnu

saradnju sa i između pridruženih država, predloženo je stvaranje mreža transnacionalne politike prostornog razvoja unutar teritorije proširenja (kao dopuna onim već osnovanim na spoljašnjim granicama EU).

Za regionalne i lokalne nivoe, od presudnog je značaja ispunjavanje specifičnih zahtjeva za novim institucionalnim strukturama.

Ciljevi i opcije nove politike, potrebni za specifične zadatke i probleme u pridruženim državama, moraju biti zasnovani na relevantnim studijama. Takođe je važno posvetiti pažnju teritorijalnoj dimenzije određenog broja pitanja. Umjesto rješavanja velikog broja pitanja koja se odnose na cijelu teritoriju, treba utvrditi selektivne, problemski orijentisane prioritete.

Izuzetno je važno uključivanje, od samog početka, država koje učestvuju. Iz tog razloga, potrebno je tijesno povezati rad Savjeta Evrope sa procesom daljeg razvoja ESDP-a.

Predloženo je da države članice što prije uspostave mehanizme buduće saradnje na transnacionalnom nivou, prije pridruživanja novih država. Oni treba da idu izvan vremenskog okvira INTERREG II C. Stvar je država koje učestvuju i Evropske komisije da utvrde koliko će ovi mehanizmi ići izvan prostornog okvira utvrđenog tekućim INTERREG II C programima.

Dio B

Teritorija EU:

Trendovi, mogućnosti i izazovi

1 Uslovi i trendovi prostornog razvoja u EU

1.1 Geografske karakteristike EU

(231) Evropska unija je treća regija po bogatstvu u svijetu (po BDP-u/po glavi stanovnika), poslije Japana i SAD-a. Latinoamerička integracija MERCOSUR⁴³ ima vodeći položaj među ostalim rastućim ekonomskim

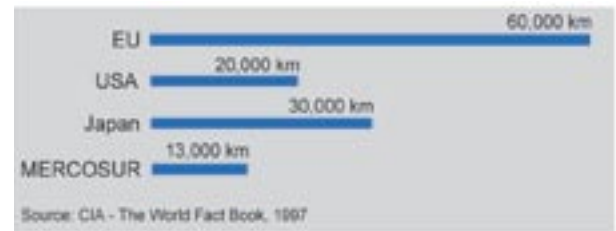
Dijagram 8: Geografsko preklapanje EU – Sjedinjene države

savezima (vidjeti Tabelu 2). Osnovni geografski faktori EU, bitni za politke prostornog razvoja, ne mogu se uporediti sa SAD-om, Japanom ili MERCOSUR-om. Nasuprot solidnoj kopnenoj masi SAD-a i MERCOSUR-a, i ostrvima koja sačinjavaju Japan, fizička karakteristika Evropske unije je njen "poluostrvski oblik" na zapadnim granicama evroazijskog kontinenta (vidjeti Dijagram 8). Mnoge njene države članice takođe su ostrva ili poluostrva. Dok cijele SAD-e imaju nešto ispod 20.000 km obale, obala EU iznosi približno 60.000 km (vidjeti Dijagram 9).

(232) Bez obzira na blizinu i povezanost sa morem, EU karakteriše kopneni pristup skoro svim njenim regijama, zahvaljujući njihovim prirodnim osobi-

Dijagram 9: Dužina obale

nama. Prevazilaženje velikih prirodnih prepreka u velikoj mjeri je unaprijeđeno posljednjih godina, uz pomoć tehničkih projekata velikih razmjera, kao što su Channel Tunnel i redovna Øresund veza. Oni su vidno unaprijedili prostornu koheziju EU. Međutim, mora još uvijek predstavljaju značajne prepreke za neke periferne oblasti EU, kao što su Grčka, koja je odvojena morem od svojeg najbližeg EU susjeda, Italije, i time, od ostale teritorije EU (vidjeti Mapu 7).

(233) Na isti način, posebno je obratiti posebnu pažnju na sedam krajnje perifernih regija, navedenih u Članu 299-2 Ugovora iz Amsterdama/Treaty of Amsterdam⁴⁴. Kao rezultat svog geografskog položaja, one su blisko povezane sa ostalim kontinentima i, na taj način, daju EU podsticaj za saradnju sa susjednim zemljama, kao na primjer saradnja Martinika i Francuske Gijane sa ostalim zemljama Latinske Amerike. Potrebno je pružiti pomoć osnivanju i jačanju ekonomskih, socijalnih i kulturnih razvojnih centara, kako unutar ovih

Tabela 2: Statistička uporedba EU / SAD-a/ Japana / MERCOSUR-a

	15 EU	SAD	JAPAN	MERCOSUR
Broj stanovnika u hiljadama(a)	372 082	263 250	125 095	204 523
Površina u 1000 km ² (a)	3 236	9 364	378	11 877
Ukupni BDP u milijardama ECU-a (1996.) (a)	6 776	6 014	3 620	1 370
BDP po stanovniku u ECU-ima (1996) (a)	18 150	22 650	28 760	6 700
Uvoz/po stanovniku u ECU-ima (a)	4 210	2 404	2 194	335
Izvoz/po stanovniku u ECU-ima (a)	4 445	1 828	2 582	289
Kopnene granice sa državama izvan ekonomskog područja u km (sa državama centralne i istočne Evrope) (b)	9 305 (5006)	12 248	0	17 924

(a) Savezna statistička služba / Federal Statistical Office: Statistisches Jahrbuch 1998 für das Ausland, Wiesbaden 1998 Kurs razmjene: (1 ECU = 1,27 USD); EUROSTAT, prosjek za 1996.
 (b) CIA – Knjiga svjetskih podataka / CIA - The World Fact Book, Vašington 1997.

troškovima, tako da je periferni položaj u odnosu na tržišta još više otežan transportnim problemima. Problemi vodosnabdijevanja predstavljaju prepreku regionalnom razvoju u nekim djelovima država članica smještenih na jugu.

(237) Može se smatrati da raznovrsnost kulturnog nasljeđa u Evropi danas ima neprocjenjivu vrijednost i da predstavlja osnovu za približavanje Evrope. Pored osnovnih geografskih faktora, različiti kulturni, politički i ekonomski razvojni pravci u velikoj mjeri su oblikovali sadašnju prostornu strukturu EU. U različitim djelovima Evrope razvila su se različita jezička i kulturna područja i različiti načini života. Postoje značajni dispariteti u gustini naseljenosti, stepenu urbanizacije, nivou razvoja i blagostanja. To važi na širokoj osnovi (npr. sa perspektive centralnih i udaljenih regija). A takođe i na uskoj osnovi unutar država članica, i između regija u okviru EU.

(238) Trendovi prostornog razvoja EU, opisani u narednom tekstu, neće, naravno, biti identični u svim djelovima Evrope, a u nekim područjima iskustva će biti drugačija ili čak suprotna opštim trendovima. Trendovi su ovdje izneseni ukratko sa evropske perspektive; neke stavovi zahtijevaju detaljnije ispitivanje i dalje analiziranje.

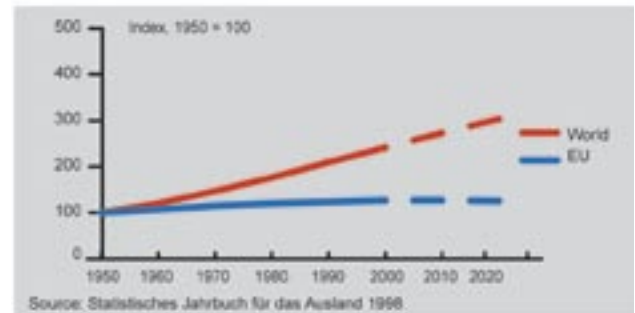
(239) Sljedeća poglavlja ne sadrže nove geografske analize. Ona se odnose na mnogobrojne studije i analize koje su sprovele evropske, nacionalne i druge institucije počev od 1990, naročito one koje su izvršili Komisija (Evropa 2000⁴⁶, Evropa 2000+⁴⁷) i pojedinačna predsjedništva EU.

1.2 Demografski trendovi

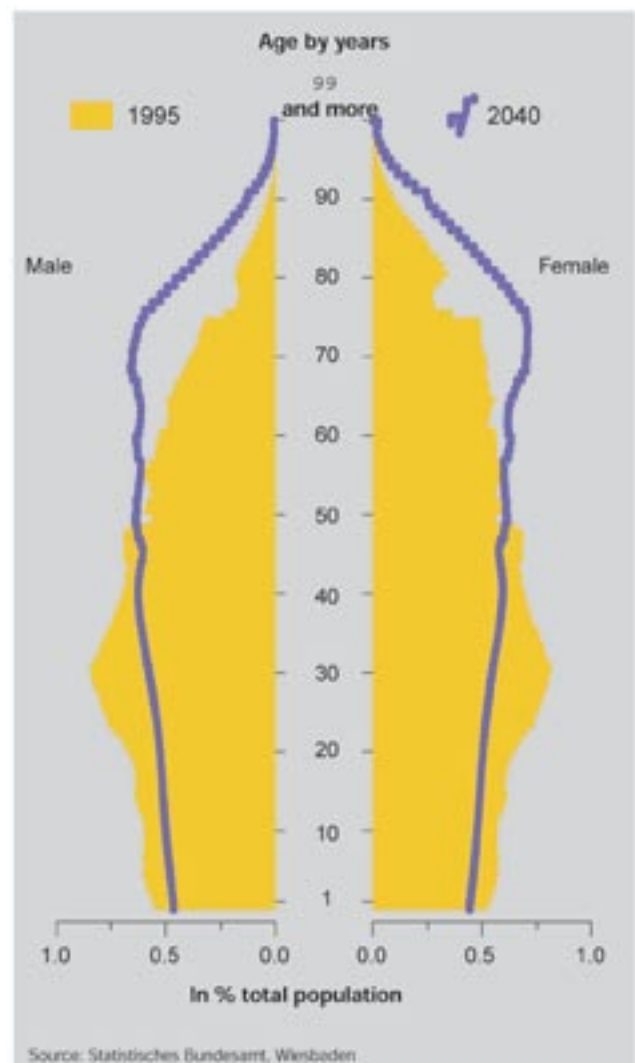
(240) U sljedećih 20 do 30 godina, tri trenda će biti dominantna u razvoju stanovništva u EU:

1. smanjenje broja stanovnika;
2. migratorna kretanja; i
3. promjene starosnog profila.

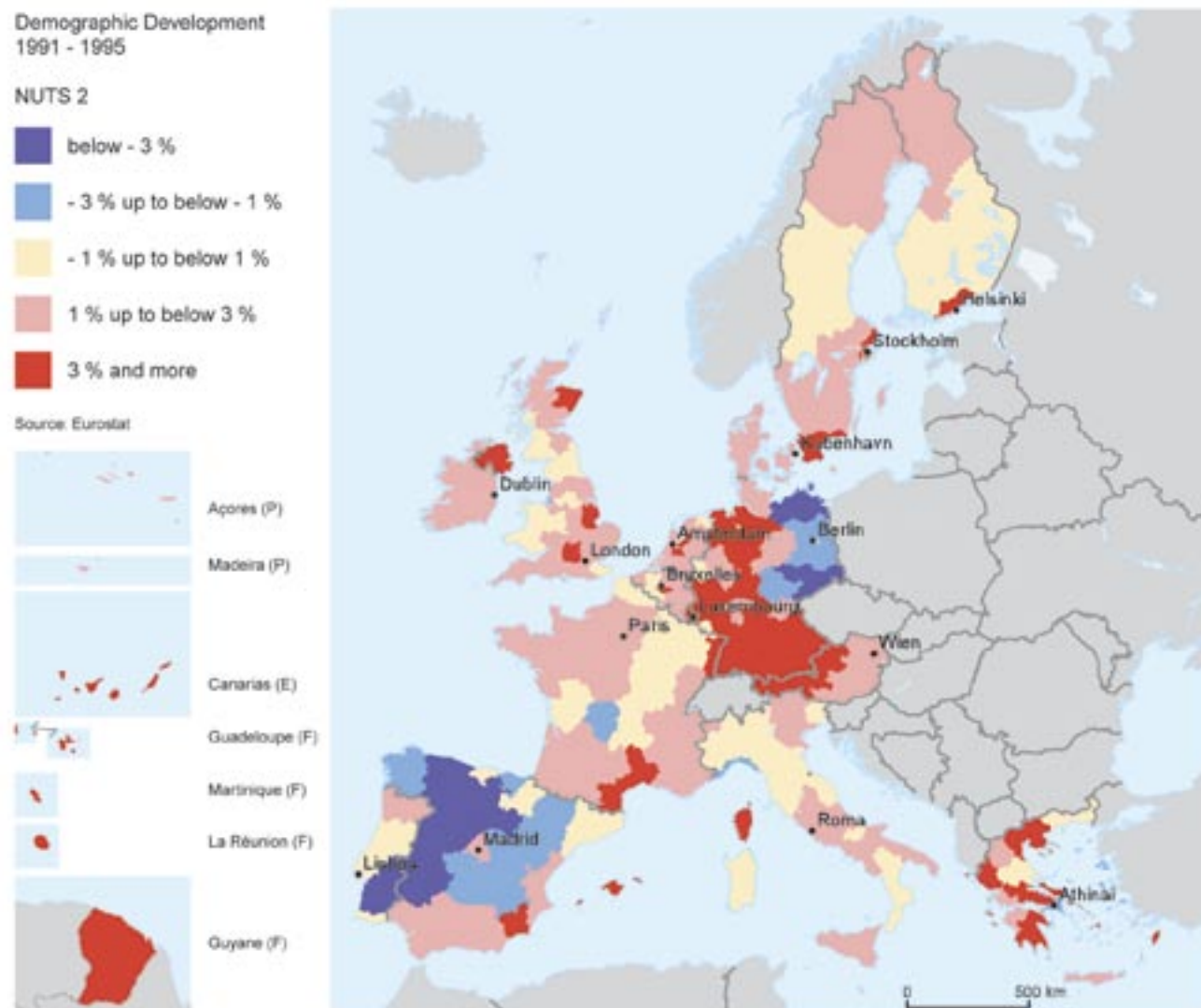
Dijagram 10: Demografski trend

Dijagram 11: Starosna struktura u EU u periodu 1995. – 2040.

Mapa 8: Demografski razvoj

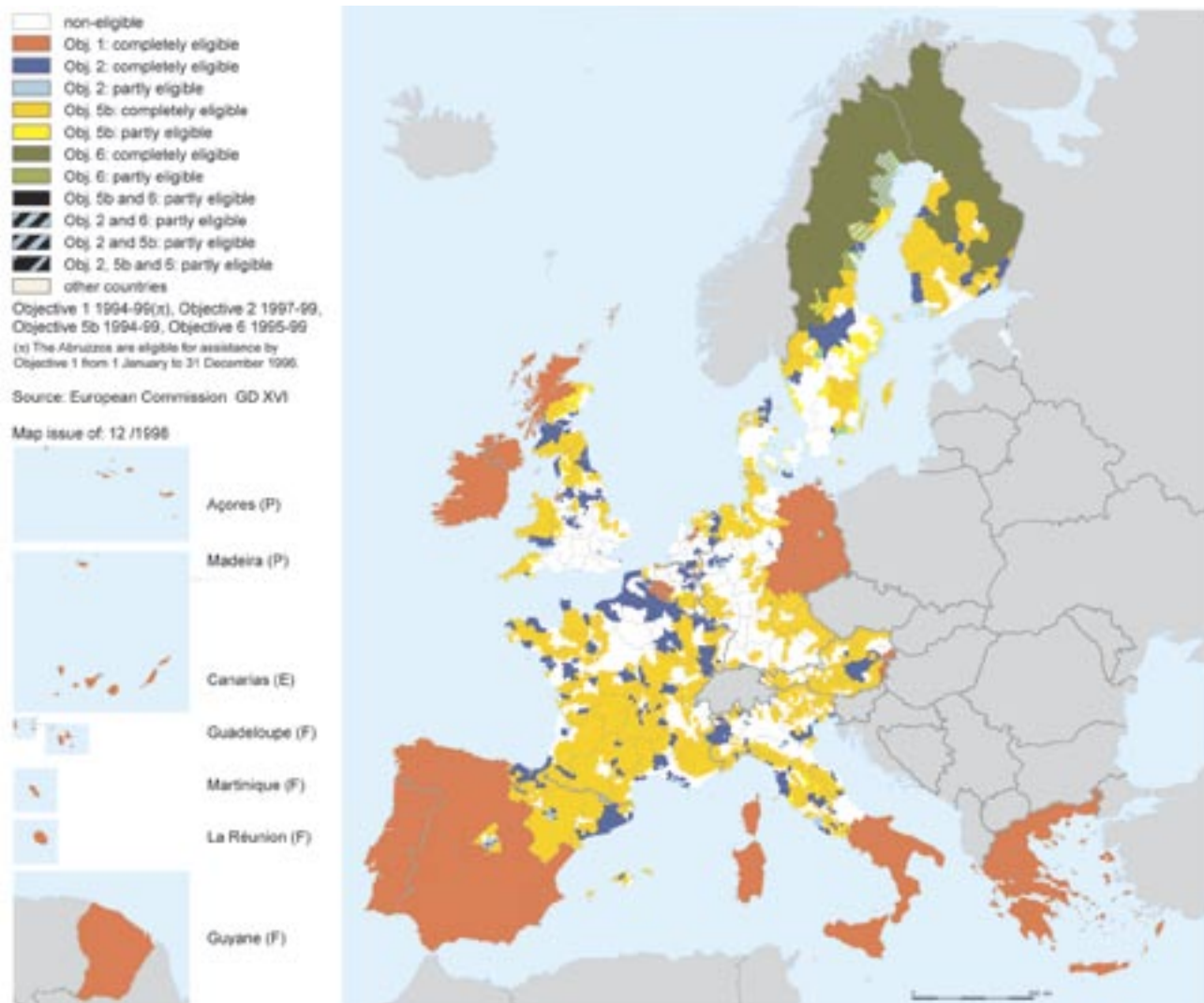

(241) Prirodni rast populacije u EU veoma je nizak posljednjih godina i pokazuje opadajući trend. Bez nekih značajnijih promjena u stopi rađanja u petnaest članica EU, rast stanovništva biće zamijenjen njegovim opadanjem oko 2020.⁴⁸ (vidjeti Dijagram 10) Imajući to u vidu, međunarodna i međuregionalna migratorna kretanja imaju sve veći značaj za razvoj stanovništva EU i njenih podpodručja. Stopa prirodnog rasta trenutno je manja od 0,1 % (1995). Veća od nje je, međutim, neto migracija u EU, koja je iznosila približno 0,2 % ukupne populacije godišnje tokom prethodnih godina⁴⁹. Prema tome, neto migracija iznosi dvije trećine ukupnog rasta populacije, a u budućnosti će vjerovatno postati njen jedini izvor. Regionalna rasprostranjenost useljavanja u EU u velikoj mjeri varira.

(242) Jezičke barijere i administrativne prepreke doprinose činjenici da je stopa migracije između država članica EU relativno niska. Znatno veća, ali na međunarodnoj osnovi (na primjer u poređenju sa SAD-om) još uvijek veoma niska, su migratorna kretanja između regija unutar država članica.

(243) Većina imigranata naseljava se u urbanim područjima, učvršćujući na taj način postojeće obrasce urbanizacije. I unutar država članica ljudi pokazuju tendenciju kretanja iz regija sa visokom stopom nezaposlenosti u regije gdje je ona manja. Međutim ova tendencija varira između pojedinačnih država članica. Postoji vjerovatnoća da će mnoge visoko urbanizovane regije, naročito na sjeverozapadu Evrope, doživjeti veći rast stanovništva u budućnosti, dok će regije sa veoma niskom gustom naseljenosti,

Mapa 9: Kvalifikovanst za strukturne fondove

na primjer na Iberijskom poluostrvu, u Francuskoj, sjeveroistočnoj Njemačkoj i velikim djelovima nordijskih zemalja, nastaviti da gube stanovništvo (vidjeti Mapu 8).

(244) Uprkos imigraciji uglavnom mladih ljudi, prosječna starost stanovništva EU nastaviće da se povećava (vidjeti Dijagram 11). Izmijenjeni sastav stanovništva, njihov izbor mjesta i stanovanja i karakteristike smještaja utiće na prostorno planiranje. Buduće društvo EU karakterisaće veći procenat starijih ljudi, koji će, za razliku od prethodnih generacija, biti mobilniji, bogatiji i aktivniji. Sve više će biti djece i mladih ljudi iz imigrantskih porodica i oni će često biti zatečeni "između različitih kultura". Kao što je bio slučaj sa porodičnom zajednicom tipičnog ruralnog društva, i "prosječna porodica" (vjenčani

par sa djecom) polako nestaje. Ljudi koji žive sami, porodice sa jednim roditeljem (često finansijski slabe) i parovi bez djece (ljudi sa dva prihoda i stoga relativno dobrostojeći) sve više karakterišu društvo EU. Različite grupe imaju različite zahtjeve u pogledu prostora; socijalni zahtjevi za upotrebu zemljišta postaju sve složeniji. Kao posljedica nezaposlenosti i krize socijalnog staranja, mogućnosti za zadovoljavanje ovih zahtjeva sve su manje.

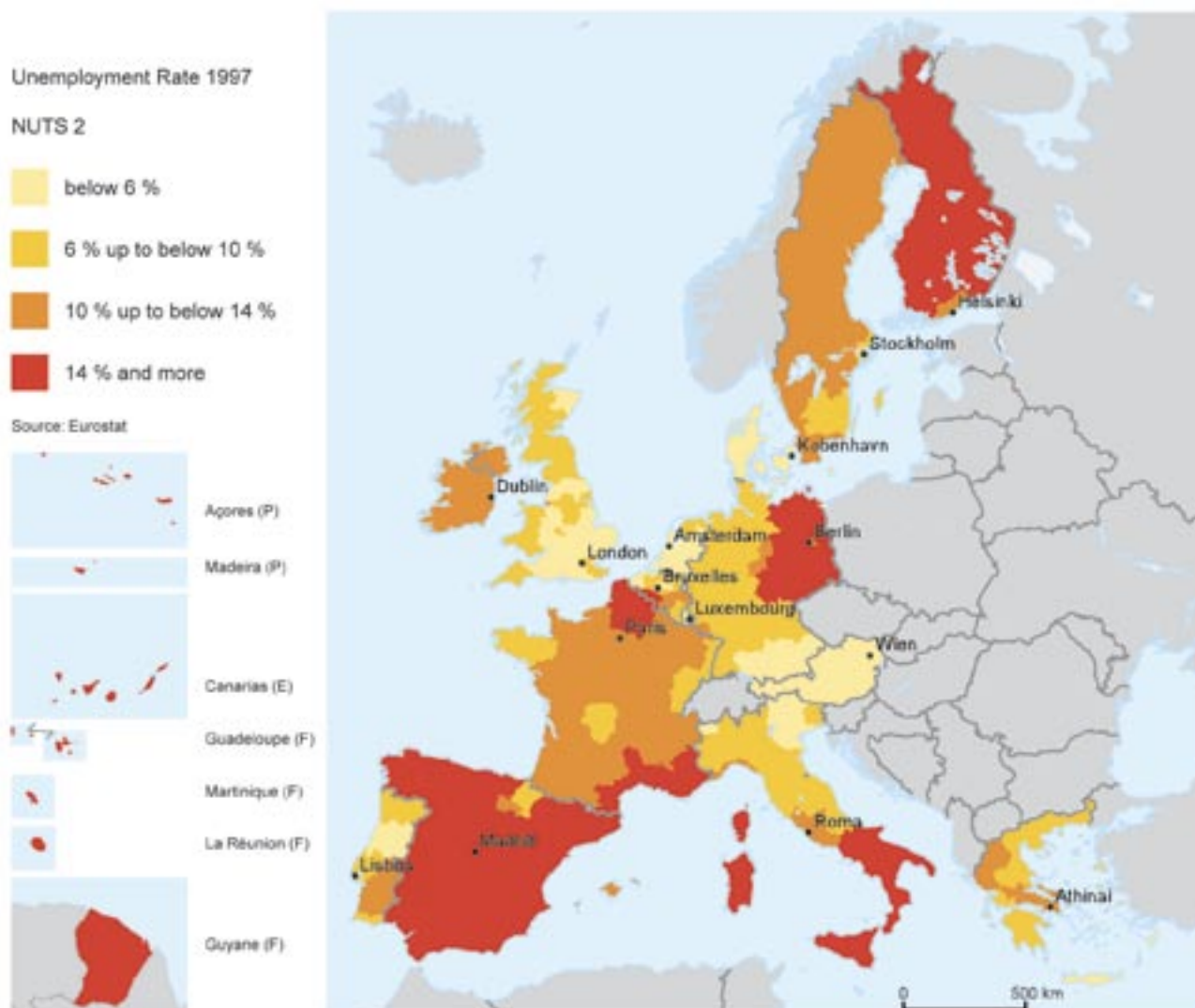
(245) Uopšteno govoreći, to dovodi do preklapanja različitih trendova prostornog razvoja. Društvene promjene dovode do manjih domaćinstava, a to, sa druge strane, dovodi do povećane potražnje za smještajem, uprkos smanjenja stanovništva. Takođe postoji trend zajedničkog stanovanja iz finansijskih razloga, naročito među mladim ljudima, u regijama

sa visokom stopom nezaposlenosti ili nedovoljnim smještajnim kapacitetima. Promjene strukture stanovništva takođe učvršćuju trend urbanizacije. U gradovima, roditelji koji sami podižu djecu dobijaju bolje usluge; domaćinstva u kojima dvoje ljudi zarađuje nalaze više mogućnosti zapošljavanja; a ljudi koji žive sami nalaze bolje rekreativne i kulturne mogućnosti. Zadovoljavanje novih zahtjeva ima dalekosežne prostorne posljedice. Sve više raste broj "gradova penzionera" u Evropi (što je slučaj u SAD-u već duže), u regijama koje imaju atraktivnu prirodu i povoljnu klimu.

1.3 Ekonomski trendovi

(246) Demografski trendovi takođe predstavljaju veliki izazov za regionalni ekonomski razvoj i, time, za evropsku konkurentnost. Oni takođe pokreću razvojna pitanja koja se tiču održivog razvoja regija metropola i buduće održivosti ruralnih regija. Zbog ograničene mobilnosti regionalna politika mora promovirati stvaranje novih radnih mjesta. Ovo su važni aspekti razvoja u cilju veće ekonomske i socijalne integracije EU.

Mapa 10: Nezaposlenost

(247) Održiv razvoj zahtijeva politiku koja promoviše konkurentnost i podržava ekonomsku i socijalnu integraciju. U regijama Evrope potrebna su konkurentna preduzeća kako bi se stvorila nova radna mjesta, koja su tako važna za ljudske težnje, i prikupili poreski prihodi (neophodni za javne službe). Tabela 2 pokazuje da EU ima najveću bruto domaću proizvodnju na svijetu. U pogledu spoljno-trgovinskog bilansa, (izvoz/uvoz), EU je na drugom mjestu poslije Japana.

(248) Regionalni dispariteti BDP-a po glavi stanovnika predstavljaju polaznu tačku evropske regionalne politike (vidjeti Mapu 9). Periodični izvještaji/Periodic Reports⁵⁰ i Izvještaj o koheziji /Cohesion Report⁵¹, koje izdaje Evropska komisija, pokazuju da se države članice nalaze us sličnoj ekonomskoj situaciji posljednjih godina (naročito zbog procesa sustizanja u Irskoj). Međutim, i pored finansijskih napora regionalne politike EU, dispariteti između regija EU (izmjereni u pogledu BDP-a po glavi stanovnika) samo neznatno su se smanjili. Ekonomska aktivnost EU skoncentrisana je u njenoj centralnoj oblasti: petouglu ograničenom Londonom, Parizom, Milanom, Minhenom i Hamburgom. Ova oblast čini 20 % ukupne površine i ima oko 40 % stanovnika EU, koji proizvode oko 50 % ukupnog BDP-a Evropske unije⁵².

(249) Međutim, za detaljnu procjenu regionalne konkurentnosti potrebno je uzeti u obzir druge kriterijume, kao što su zaposlenost, produktivnost, ulaganja i trgovinski bilans. Vrijednost bruto domaćeg proizvoda kao pokazatelja regionalne raspodjele dohotka i poreskih prihoda je ograničena. Izvještaj o koheziji upućuje na činjenicu da veliki broj nacionalnih politika utiče na raspodjelu dohotka, uglavnom kroz poreze i olakšice. Zbog toga se regionalna raspodjela ličnog raspoloživog dohotka (PDI) /Personal Disposable Income u velikoj mjeri razlikuje od raspodjele dohotka prije oduzimanja poreza i olakšica. Izvještaj o koheziji zaključuje da su regionalni dispariteti ličnog raspoloživog dohotka (PDI), uzimajući u obzir uticaj protoka poreza i javne potrošnje kroz nacionalne budžete, za 20 do 40% niži od regionalnih dispariteta BDP-a po glavi stanovnika u državama članicama⁵³.

(250) Nezaposlanost u EU predstavlja najveći izazov za evropsku politiku integracije. Nakon maksimalne stope od 11,2 % 1994 godine, nezaposlenosti je iznosila manje od 10% krajem 1998. Međutim, to još uvijek znači da je 16,5 miliona ljudi u Evropskoj uniji nezaposleno. Oko polovina svih nezaposnenih ljudi, tj. oko 5 % radno sposobne populacije, bez posla su duže od godinu dana, prema podacima iz 1997. (poređenja radi: stopa višegodišnje nezaposlenosti u SAD manja je od 1 %). Postoje veoma izrazite regionalne razlike u stopi nezaposlenosti. Godine 1997, stopa nezaposlenosti kretala se od 2,5 % u Luksemburgu do 32 % u Andaluziji i južnoj Španiji i 36,8 % u Reunionu, prekomorskom departmanu Francuske. Većina regija sa najnižom stopom nezaposlenosti, izuzimajući Portugaliju, nalaze se u centralnom dijelu EU (Luksemburg, jug Njemačke i sjeverna Italija). Nasuprot tome, regije sa izrazito visokom stopom nezaposlenosti (većom od 20 %) nalaze se na periferiji, naročito u Španiji, južnoj Italiji, istočnoj Njemačkoj, kao i u francuskim prekomorskim departmanima (vidjeti Mapu 10). Stopa nezaposlenosti žena iznosi 12,5 %; to je za 3 % više od nezaposlenosti muškaraca. Više od 20 % ljudi mlađih od 25 godina u Evropskoj uniji su nezaposleni ⁵⁴.

(251) Velika industrijska preduzeća često predstavljaju osnovu prosperiteta mnogih gradova i grupa gradova u EU. Iako se sjedišta mnogih velikih kompanija i dalje nalaze u velikim gradovima, proizvodnja se sve više odvija na drugim mjestima. Posebne koristi od toga imaće regije u ruralnim oblastima. Velike kompanije će i dalje biti važne, ali ne možemo se pouzdati da će stvarati radna mjesta u velikom obimu u budućnosti, naročito u gradovima gdje im se nalaze sjedišta. Prelazak sa proizvodnje na usluge i strukturne promjene unutar kompanija (kao što je sve veće prenošenje upravljačkih funkcija na nezavisne podugovornike) dovešće, međutim, to osnivanja novih kompanija.

(252) Ekonomija i zapošljavanje u EU zasnovani su na malim i srednjim preduzećima (SMEs)/small and medium-sized enterprises, koja su različite prirode

Dijagram 12: Značaj MSP-a u EU MSP – mala i srednja preduzeća

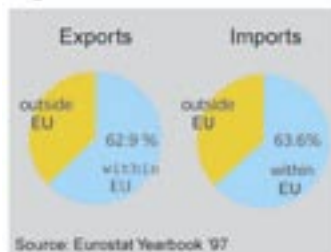

(252) (vidjeti Dijagram 12). Od 160 miliona radno sposobnog stanovništva, 101 miliona su zaposleni u ukupno 16 miliona kompanija (ne računajući poljoprivredu). 23% zaposlenih ljudi u EU rade u veoma malim preduzećima (1-10 radnika), dok je taj broj u SAD-u 12 % i samo 7 % u Japanu. Veoma mala preduzeća su najzastupljenija na jugu Evrope (u prosjeku 1,8 radnika u Grčkoj i 4,7 u Španiji). Rezultati istraživanja pokazuju da je, i pored veće stope osnivanja novih firmi u SAD-u nego u EU, vjerovatnoća opstanka novih firmi veća u EU⁵⁵.

(253) Fleksibilnost i inovacije su važni preduslovi ekonomskog razvoja. U tom pogledu, mala i srednja preduzeća imaju mnoge prednosti. Zahvaljujući kraćim kanalima odlučivanja, ona su često bliža korisnicima i u mogućnosti da brže i fleksibilnije odgovore na njihove potrebe. Međutim, što se tiče položaja, SMEs su manje fleksibilna. Čim se ustale na određenom području, postaju izuzetno zavisna od njega. Postoje snažni lični faktori zbog kojih firme ostaju u regijama gdje direktori i zaposleni žive. Neke firme su takođe svojim položajem i funkcionalno vezane za jednog velikog korisnika ili industrijski sektor. Pored toga, mnoga SMEs nemaju dovoljno ljudskih i finansijskih resursa da bi izvršila procjenu profitabilnosti premještanja (i u koje drugo područje).

(254) U pogledu vrijednosti, približno 60 % izvoza iz država članica vrši se unutar EU, i to najčešće između susjednih zemalja⁵⁶ (vidjeti Dijagram 13). Uz pomoć Zajedničkog tržišta, trgovina unutar EU razvila se brže nego sa ostalim regijama u svijetu. Osim toga, postoji značajan potencijal za povećanje trgovine sa centralnom i istočnom Evropom. Podjednako je važno,

Dijagram 13: Trgovina 1996.

naročito za države članice smještene na jugu, imati na umu događaje i razvoj situacije na Srednjem istoku i sjevernoj Africi, koji bi mogli imati značajan uticaj na pozicioniranje proizvodnih aktivnosti i obrasce transporta.

(255) Znatan udio u trgovini čine tokovi unutar kompanija, izazvani trendovima specijalizacije, ekonomskog umrežavanja firmi, geografske podjele rada i većih tržišta. Tijesno povezano sa međuzavisnostima u trgovini je direktno ulaganje kompanija (ponekad dopunsko, ponekad supstitutivno). Direktno strano ulaganje u EU poraslo je sa manje od 50 milijardi ECU-a na više od 350 milijardi ECU-a između 1985. i 1995. Razvojni izgledi evropskih regija tijesno su povezani sa njihovom sposobnošću da na svjetskom tržištu ponude konkurentne proizvode i privuku direktno strano ulaganje. U skorijoj prošlosti, Irska i Škotska su imale naročite koristi od stranog ulaganja (uglavnom iz Sjeverne Amerike i jugoistočne Azije).

(256) Evropska monetarna unija će intenzivirati domaću trgovinu EU i dalju specijalizaciju unutar EU. A to će unaprijediti konkurentnost EU na svjetskom tržištu, u korist svih država članica. Međutim, to nosi rizik povećanja marginalizacije regija koje nisu dobro pripremljene za tako intenzivnu konkurenciju.

(257) Nove informacione i telekomunikacione tehnologije imaju veliki značaj za prostorni razvoj. Međutim, njihovi prostorni uticaji su nejasni, a rezultati istraživanja još uvijek su nedovoljni za pouzdanu procjenu tih uticaja. S jedne strane, nove tehnologije mogu pojačati urbanu koncentraciju, dok, s druge, pružaju mogućnosti za promociju razvoja u udaljenijim područjima Unije. Ovo drugo se, međutim, neće desiti "automatski". Umjesto toga, potrebno je razviti strategije regionalne politike u cilju potencijalne

upotrebe novih informacionih i telekomunikacionih tehnologija primjenjivih u udaljenim regijama.

(258) Uopšteno govoreći, ekonomski trendovi u prošlosti uglavnom su doveli do povećanja regionalnih dispariteta u razvoju. Važno je nastaviti sa praćenjem ovih trendova i njihovim rješavanjem, koristeći aktivnu politiku prostornog razvoja. Potrebno je povećati konkurentnost evropskih regija tako što će im se omogućiti da ostvare svoj dugoročni potencijal prostornog razvoja. Politika usmjerena na stvaranje raznovrsne ekonomske strukture u regijama predstavlja dobru osnovu za uravnoteženu distribuciju poslova, i zbog toga će imati veliki uticaj na obrasce naselja i migracije stanovništva.

1.4 Ekološki trendovi

(259) Treća glavna grupa trendova vezanih za budući prostorni razvoj EU odnosi se na životnu sredinu. Pažljiva upotreba prirodnih resursa i zaštita životne sredine (vazduh, voda i zemlja) od štetnih supstanci su važni ciljevi, koji se mogu ostvariti samo uz međunarodnu i svjetsku saradnju. U tom cilju, moderan i efikasan način prostornog razvoja, koji uzima u obzir upotrebu resursa, mogao bi biti od pomoći.

(260) Iako je relativno mali broj vrsta evropske flore i faune istrijebljen tokom ovog vijeka, na biološku raznovrsnost EU utiče sve manji broj vrsta i gubitak staništa. Urbani razvoj, pokretanje produktivnije poljoprivrede, pošumljavanje, neograničen turizam (na primjer, u primorskim područjima i ostrvima, naročito tokom ljetnih mjeseci), infrastrukturni projekti sa štetnim posljedicama, doprinijeli su gubitku staništa usljed uništavanja, izmjene i razbijanja ekosistema. Na primjer, nestalo je 75 % sistema dina u južnoj Evropi (od Gibraltarskog moreuza do Sicilije). Isto tako, na estuaru rijeke Loare, koji je posjedovao veliku raznovrsnost prirodnih staništa, dužina prirodnih obala smanjena je sa 300 km na 30 km početkom vijeka.⁵⁷

(261) Bogatstvo i raznovrsnost pejzaža predstavljaju osobene karakteristike EU. Pejzaži su dragocjeni u pogledu održive upotrebe prirodnih resursa; kao staništa divljih životinja; kao otvoren prostor ili u pogledu ljepote ili kulturnih elemenata koje sadrže. Oni takođe donose ekonomsku korist – na primjer, mogu činiti osnovu turističke industrije u primorskim područjima i Alpima. Negativan uticaj na kvalitet pejzaža vrše urbani razvoj, turizam, rekreacija, rudarstvo, i izmijenjena poljoprivredna i šumarska praksa, koji sve više istiskuju prirodnu raznolikost.

(262) U nekim sredozemnim regijama, kao što je Sardinija, intenzivno ovčarstvo uticalo je na strukturu zemlje, a time, i na kvalitet pejzaža. Međutim, sve više se prepoznaje važnost očuvanja pejzaža u cilju zaustavljanja gubitka biološke raznovrsnosti i kulturnog identiteta. Ovo je mnogo šire od ograničenog cilja zaštite neke vrste ili važnog mjesta. Na primjer, Sardinija, Toskana, Languedoc-Roussillon, Andaluzija i Katalonija spadaju u regije koje zajednički sprovode politiku očuvanja i upravljanja sredozemnim pejzažima. Savjet Evrope promovise veliki broj inicijativa vezanih za očuvanje pejzaža.

(263) Skoro 22 milijarde tona ugljen-doksida (CO₂) oslobodi se svake godine širom svijeta kroz sagorijevanje fosilnih goriva (nafta, uglj, benzin)⁵⁸. CO₂ se smatra osnovnim uzročnikom efekta staklenika, što bi u dugoročnom periodu moglo dovesti do povećanja nivoa mora i, povrh toga, do daljih prirodnih nepogoda (npr. poplave i suše). EU doprinosi približno 15 % svjetskoj emisiji CO₂; ostale važne ekonomske regije emituju više od 20 % (SAD 24 %, Japan 5 % i MERCOSUR 2 %)⁵⁹. Ekonomski jake države (ovo važi na svjetskom nivou, kao i unutar EU) su glavni izvor emisije, kako ukupno, tako i po glavi stanovnika. Smanjenje emisije CO₂ mora se rješavati na svjetskom nivou. Posebno se očekuje od industrijskih regija da daju doprinos svjetskom smanjenju "gasova staklenika". Donošenjem Protokola iz Kjotoa, u decembru 1997, po prvi put su kvantitativno utvrđene i nametnute obaveze smanjenja najvažnijih gasova staklenika. EU je, tako, preuzela obavezu da smanji

svoju emisiju za 8 % (u odnosu na novo iz 1990) u periodu 2008 – 2012.

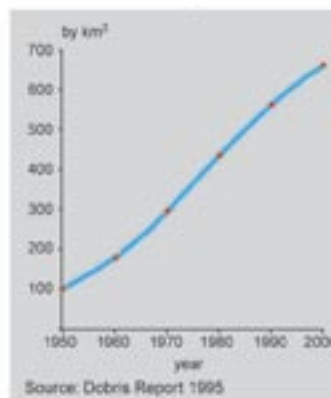
(264) Evropske regije proizvode 25% globalne atmosferske emisije sumpor-dioksida i azotnih oksida. Emisije amonijaka iz poljoprivrede još uvijek prelazi kritične nivoe na 60 % evropske teritorije⁶⁰. Emisije sumpor-dioksida u velikoj mjeri su izazvane sagorijevanjem nafte i uglja u elektranama, industriji i privatnim domaćinstvima. Najvažniji izvori emisija azotnih oksida su procesi sagorijevanja u transportu, proizvodnji struje i grijanju domaćinstava. Najveći dio amonijaka u atmosferi rezultat je rasprostranjene upotrebe đubriva životinjskog porijekla.

(265) Uticaj zakiseljavanja (zemlje ili vode) zavisi od količine kiselih naslaga i osjetljivosti zemljišta i vode. Do njega može doći i na velikoj udaljenosti od izvora. Evropsko i nacionalna zakonodavstva, unaprijedne tehnologije sagorijevanja i poboljšane poljoprivredne metode uticali su na smanjenje kiselih naslaga, međutim, očekuje se da će nivo naslaga ostati veći od kritične količine na većoj polovini evropskog kontinenta, proizvodeći dugoročne opasnosti po ekosisteme.

(266) Potrošnja vode u domaćinstvima, poljoprivredi i industriji značajno je porasla u posljednjih nekoliko godina, kako u EU tako i u Evropi (vidjeti Dijagram 14). Količina i obrazac potrošnje vode variraju u velikoj mjeri u zavisnosti od stepena industrijalizacije, klime i poljoprivrednog navodnjavanja. Porast potrošnje je naročito vidan u poljoprivredi, dok je potrošnja u domaćinstvima konstantna ili neznatno veća. U nekim državama članicama se čak i smanjuje.

(267) Obezbeđivanje i kvalitet vode za piće od izuzetnog su značaja. Sistem vodosnabdijevanja izaziva probleme naročito u južnoj Evropi, gdje su zalihe vode korišćene veoma intenzivno i gdje je nestašica vode čest problem. U mnogim regijama dolazi do iscrpljivanja podzemnih voda. S obzirom na to da dvije trećine stanovnika EU dobijaju pitku vodu iz podzemnih vodenih rezervoara, to ima posljedice koje mo-

Dijagram 14: Godišnja potražnja vode u Evropi

ramo shvatiti ozbiljno. Pored toga, postoji sve veća opasnost zasljanjavanja podzemnih voda, naročito u nekim sredozemnim primorskim područjima, i na zapadu Iberijskog poluostrva, što ima ozbiljne posljedice za poljoprivredu. U mnogim regijama EU, gubitak vode iz javnih distributivnih sistema predstavlja veliki problem. Gubitak se procjenjuje na više od 50 % u nekim područjima⁶¹. Trenutno se raspravlja o nacrtu direktive EZ, jedan od čijih ciljeva je zahtjev za integriranim upravljanjem područjima razvođa.

(268) Stepem zagađenosti vode takođe daje povoda za zabrinutost (podzemne vode, površinske vode, morska voda). Zakonodavstvo i akcioni programi o tretmanu otpada iz domaćinstava i industrije pomogli su da se poboljša kvalitet površinskih voda, ali količina zagađujućih supstanci iz poljoprivrede i industrije i dalje ugrožavaju kvalitet vode. Dok se u centralnoj i zapadnoj Evropi vrši intenzivna kontrola organskih otpadnih materijala, nutrijenti iz otpada i poljoprivrede doprinose sve većoj eutrofikaciji rijeka i jezera. Pesticidi i dalje zagađuju površinske i podzemne vode, smanjujući biološku raznovrsnost i nalazeći put do lanaca ishrane. Zagađenje podzemnih voda biće dugoročan problem, s obzirom da je prirodna regeneracija ovih resursa izuzetno spora.

(269) Korišćenje zemljišta u svrhe urbanog razvoja i transporta u EU i dalje oštećuje životnu sredinu usljed, na primjer, gubitka visokvalitetnog obradivog zemljišta, razaranja biotopa i razbijanja eko-sistema. U nekim regijama, postoje sve veći prostorni sukobi između dodatnih zahtjeva za stambenim prostorom, razvoja trgovine, poljoprivredne upotrebe i zaštite otvorenih prostora. S druge strane, postoji 2000 km² napuštenih industrijskih površina u Evropi koje su,

međutim, neravnomjerno raspoređene. Procjenjuje se bi troškovi popravljivanja vrijednosti tog zemljišta iznosili 100 milijardi ECU-a⁶². To je veliki potencijal za izgradnju smještajnih kapaciteta, čime bi se izbjeglo širenje gradova u područjima razvođa velikih gradova.

(270) Specifičan oblik upotrebe zemljišta, koji predstavlja specijalni izazov za strategije prostornog razvoja gradova i regija metropola, jesu mjesta za odlaganje otpada. I pored primjene strategija za smanjenje otpada, njegova količina i dalje raste u EU. U pogledu količine, najvažniji izvori otpada su poljoprivreda, industrija, domaćinstva i rudarstvo. Procenat štetnog otpada porastao je u velikoj mjeri.

(271) U velikom broju država članica postoje pokreti koji se zalažu da se uvede integrisano upravljanje otpadom, kao i odvojeno sakupljanje i reciklaža otpada. Međutim, reciklaža otpada u EU još uvijek se odvija u suviše maloj mjeri.

(272) I pored modernih tehnika i strožih propisa, odlaganje otpada i dalje rezultira ispuštanjem zagađivača u zemlju i podzemne vode (npr. na mjestima odlaganja), proizvodnjom CO₂, metana i otrovnih gasova, i dovodi do emisije dioksina, hlorovodoničnih sonih kiselina i žive (npr. tokom spaljivanja otpada).

(273) Moderne metode upravljanja otpadom, smanjivanja i odlaganja otpada takođe čine dio politike održivog prostornog razvoja. Jedan od njenih ciljeva je regionalno rješavanje problema vezanih za otpad, i izbjegavanje prevoza otpada (naročito otrovnog i nuklearnog) na velike udaljenosti.

(274) Prirodne katastrofe, koje ne samo što iznenada mijenjaju pejzaže usljed dejstva šumskih požara, zemljotresa ili oluja i znatno povećavaju zagađenost zemljišta, već i u nekim slučajevima imaju katastrofalne ekološke posljedice, predstavljaju još jedan problem.

2 Pitanja prostornog razvoja od evropskog značaja

2.1 Trendovi promjene u evropskom urbanom sistemu

(275) EU karakterišu visok stepen urbanizacije i snažne regije. Međutim, samo oko jedna trećina stanovništva živi u metropolama. Za razliku od ostalih kontinenata, prostorne obrasce naseljenosti EU karakterišu ruralna područja koja su relativno gusto naseljena. Oko trećina stanovništva živi u malim i srednjim gradovima, izvan gusto naseljenih mjesta. Decentralizovana Evropa – koju karakterišu nezavisne nacionalne države – dovela je do pojave jakih policentričnih urbanih sistema. Razvila se složena mreža velikih, srednjih i manjih gradova, koji u velikim djelovima Evrope čini osnovu urbanizovanih prostornih struktura, čak i u poljoprivrednim područjima. Tehnološke, političke, socijalne i ekonomske promje-

ne vrše uticaj na urbani sistem – na njegovo funkcionisanje i prostorni kontekst.

2.1.1 Pojava urbanih mreža

(276) Ove promjene predstavljaju veliki izazov za urbani i prostorni razvoj. Urbani sistem i struktura naseljenosti EU vjerovatno se neće značajnije promijeniti na srednji rok. Globalni gradovi, kao što su London i Pariz i regije metropola poput Rura i Randstada, zadržaće svoj istaknuti položaj. Međutim, nove funkcije i mreže u budućnosti mogu značajno uticati na razvoj pojedinačnih gradova i regija. Veliki gradovi sve više saraduju i udružuju svoje resurse, na primjer uspostavljanjem dopunskih funkcija ili korišćenjem zajedničkih kapaciteta i usluga. Takva saradnja može biti povoljna za regionalni razvoj zato što povećava asortiman ponuđenih usluga i poboljšava ekonomske

uslove regija, doprinoseći time njihovoj konkurentnosti.

(277) Sve je prisutnija prekogranična saradnja između gradova i regija. Međutim, uslov saradnje je da partneri imaju jednaka prava i slična područja nadležnosti. Različiti politički i administrativni sistemi mogu, stoga, predstavljati prepreku za prekograničnu saradnju. Inicijative kao što su Saar-Lor-Lux (Saarbrücken, Metz, Luksemburg) i Tornio-Haparanda na finsko-švedskoj granici pokazuju, međutim, da je prekogranična saradnja moguća i da može biti uspješna.

(278) Sljedeći faktor, koji čini saradnju između gradova i ostvarivanje sinergije neophodnim ali teškim, su velike udaljenosti u slabo naseljenim područjima. Švedska, na primjer, ima pozitivno iskustvo povezivanja srednjih gradova uz pomoć brzih vozova, u cilju koncentrisanja njihovih ekonomskih potencijala i kapaciteta u oblasti obučavanja.

2.1.2 Promjene urbanih ekonomskih mogućnosti

(279) Takmičenje između gradova i regija oko investicija sve je veće, a za neke je očuvanje i ponovno uspostavljanje konkurentnosti veliki i važan izazov. Mnogi gradovi moraće razviti novi ekonomski potencijal. Stari industrijalizovani gradovi i regije moraju nastaviti sa procesom ekonomske modernizacije. Gradovi i regije koji pretjerano zavise samo od jednog ekonomskog sektora, kao što su državna administracija, turizam ili lučke funkcije, moraju pokušati da prošire svoju ekonomsku osnovu. Nekim gradovima u ruralnim i perifernim regijama biće teško da obezbijede i razviju ekonomsku osnovu. Međutim, čak i u perifernim regijama sigurno postoje gradovi koji su dovoljno jaki i atraktivni da privuku investicije za sebe i okolna područja. Gradovi koji vrše specijalne funkcije „prolaza” mogu iskoristiti svoj periferni položaj u pozitivne svrhe.

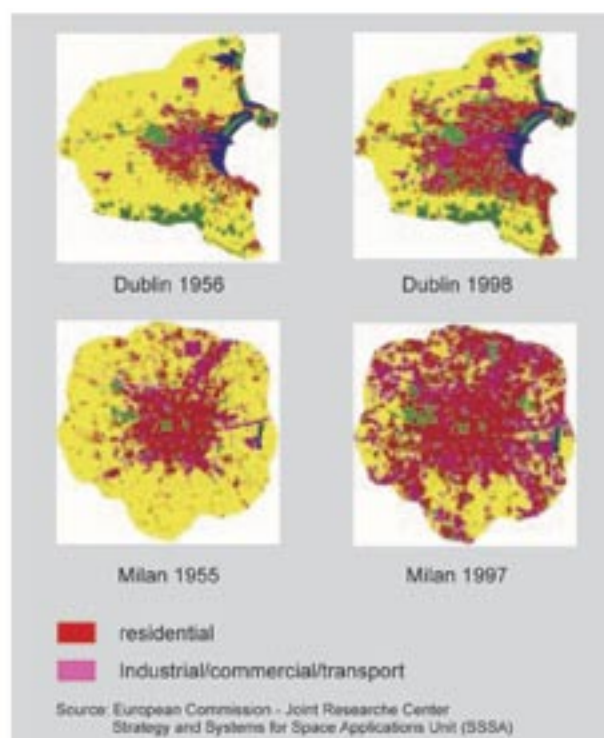
(280) Gradovi i regije koji znaju da iskoriste vlastite ekonomske mogućnosti i potencijale ne treba to da čine na tuđi račun, već, nasuprot tome, da jačaju

konkurentnu poziciju EU na svjetskim nivou. U tom smislu, konkurencija je izuzetno pozitivna. Međutim, važno je da konkurencija između gradova, regija i država članica bude socijalno uključiva i ekološki odgovorna. Bezuslovna konkurencija koja “koristi sva raspoloživa sredstva” nanijeće štetu gradovima i regijama u srednjem roku i neće doprinijeti održivom razvoju Evrope.

2.1.3 Kontinuirano širenje gradova

(281) Usljed porasta broja domaćinstava i prosječnog stambenog prostora po glavi stanovnika, potražnja stambenog prostora i građevinskog zemljišta sve više raste. U mnogim gradovima, novi stanovi se obezbjeđuju u postojećim stambenim područjima ili na novim lokacijama. U mnogim slučajevima, to se radi na planiran i regulisan način, ali može biti i relativno nekontrolisano. Nekontrolisani razvoj dovodi do povećanja obima privatnog prevoza; povećanja potrošnje energije; poskupljenja infrastrukture i usluga; i ima negativne posljedice na kvalitet ruralnih područja i životne sredine. Pored toga, sve veći napredak u mnogim područjima podstiče potražnju vikendica, usljed čega se mnoge lokacije mogu opisati kao “vikend gradovi”.

Dijagram 15: Širenje gradova

(282) U mnogim urbanim područjima EU, pojavljuje se problem razvojnog pritiska na područja koja okružuju gradove (vidjeti Dijagram 15). Zbog toga je neophodno zajednički pronaći održiva rješenja za planiranje i upravljanje urbanim razvojem. U nekim državama Unije, naročito u onima gdje je zemljište oskudno, preduzeti su inovativni koraci urbanističkog planiranja. U njih spadaju pristup “kompaktnog grada”, primijenjen u Holandiji; pristupi kao što su “reciklaža zemljišta” u Ujedinjenom Kraljevstvu i Njemačkoj; ili “ciljna grupa” pristupi koji nastoje da zadovolje potražnju za stambenim zbrinjavanjem specifičnih socijalnih grupa.

2.1.4 Porast socijalnog raslojavanja u gradovima

(283) Sve veće razlike u prihodima i načinu života ogledaju se u različitim potrebama u pogledu vrste i mjesta smještaja, i u različitim mogućnostima zadovoljavanja ovih potreba.

(284) Često se smatra da su, na primjer, životni uslovi u gradovima nepogodni za potrebe djece. Za porodice sa djecom, prigradska područja često pružaju kvalitetnije uslove za život nego lokacije u centru grada, a san o “vlastitom domu” često se može ostvariti samo u prigradskim područjima zbog velike razlike u cijenama. Zbog toga se mnoge porodice, čiji prihodi se kreću od srednjeg ka visokom, nastanjuju izvan gradova. Siromašnije porodice i doseljenici skoncentrisani su u centru grada i velikim stambenim naseljima u vlasništvu državnog sektora. Ostala centralna stambena područja privlače mlađe ljude i studente, a druga porodice sa većim prihodima i porodice sa dva prihoda.

(285) Socijalno odvajanje ili raslojavanje nije problem sam po sebi. Ali kad se udruže ekonomska nerazvijenost, nezaposlenost i socijalno obilježavanje u područjima, koja, povrh toga, često karakterišu kuturne i etničke razlike i koja svojim stanovnicima nameću veoma jake zahtjeve za integracijom, dolazi do porasta opasnosti socijalnog isključivanja.

Rješavanje ovih problema veoma je važno, ne samo zato što su rasprostranjeni u Evropi, već zato što naglašavaju značaj socijalne dimenzije održivog razvoju urbanih područja u Evropi. U cilju uspješnog rješavanja problema siromaštva, socijalne isključenosti i getoizacije, izuzetno je važno smanjiti dugogodišnju nezaposlenost. Neke države članice uspješno su to ostvarile integrisanim, multisektorskim programima ekonomske obnove i razvoja siromašnih gradskih područja.

2.1.5 Poboljšanje kvaliteta urbanog okruženja

(286) Mnogi gradovi uveli su mjere borbe protiv ekoloških problema kao što su buka, zagađenost vazduha i vode, zakrčenje saobraćaja, stvaranje otpada i prekomjerna potrošnja vode. Međutim, i dalje treba raditi na poboljšanju kvaliteta životne sredine u mnogim gradskim područjima. Pored toga, mjere urbanog razvoja često uništavaju historijsko tkivo mnogih gradova i ogoljavaju njihov identitet. To ima negativne posljedice ne samo na kvalitet života i zdravlje stanovnika, već i ekonomske posljedice usljed gubitka privlačnosti i smanjenja ulaganja, zaposlenosti i opštinskih finansijskih resursa.

2.2 Promjena uloge i funkcije ruralnih oblasti

2.2.1 Porast međuzavisnosti urbanih i ruralnih oblasti

(287) Budućnost mnogih ruralnih oblasti sve više je vezana za razvoj urbanih naselja u ruralnim područjima. Mali i veliki gradovi u ruralnim regijama predstavljaju osnovnu komponentu ruralnog razvoja. Neophodno je osigurati da gradovi i ruralne oblasti formulišu i uspješno sprovedu koncepte regionalnog razvoja u partnerskoj saradnji. Međutim, odnos između ruralne i gradske sredine u gusto naseljenim regijama razlikuje se od tog odnosa u slabo naseljenim regijama. U gusto naseljenim regijama, područja sa ruralnim karakteristikama podvrgnuta su snažnom

pritisku urbanizacije, sa svim popratnim posljedicama povećane naseljenosti, uključujući i negativne. U njih spadaju zagađenje zemlje i vode, usitnjavanje otvorenih površina i gubitak ruralnog karaktera. Neke tradicionalne ruralne funkcije, kao što su intenzivna poljoprivreda, šumarstvo, očuvanje i razvoj prirode, u velikoj mjeri zavise od očuvanja kontinuiteta otvorenih površina. Ključna funkcija prostornog razvoja, prema tome, je postizanje veće ravnoteže između urbanog razvoja i zaštite otvorenih ruralnih površina. Urbane i ruralne oblasti su tijesno povezane, naročito u gusto naseljenim regijama. Ruralne oblasti imaju koristi od kulturnih aktivnosti gradova, dok gradovi imaju koristi od rekreativnih vrijednosti ruralnih oblasti. Gradovi i ruralne oblasti su, prema tome, partneri a ne konkurenti.

(288) Slabije naseljene ruralne oblasti, naročito ako su udaljenije od područja metropola, imaju veće šanse da očuvaju svoj ruralni karakter. U mnogim regijama, međutim, mnoge razvojne mjere ograničenijeg dejstva za poboljšanje poljoprivredne strukture i obrazaca naseljavanja imale su negativan uticaj na životnu sredinu i, posebno na kvalitet pejzaža. U mnogim ruralnim područjima perifernih regija EU, migracija ugrožava održivost javnih i privatnih usluga. Prirodno i kulturno nasljeđe ovih ugroženih ruralnih oblasti su njihov osnovni potencijal koji može činiti osnovu inicijativa ekonomske i socijalne obnove, zasnovane, između ostalog, na održivom turizmu i rekreaciji.

2.2.2 Različiti pravci razvoja ruralnih oblasti

(289) Ruralne oblasti mogu dati veliki doprinos kulturnoj, prirodnoj i topografskoj raznovrsnosti Evropske unije. Njihova funkcija nije da budu samo prigradska trgovinska područja gradova, niti zavisi samo od poljoprivrede ili turizma. Ona podrazumijeva mnogo više od proizvodnje hrane i očuvanja resursa. Nasuprot tome, ruralni razvoj u Evropi obuhvata veliki broj prostornih trendova, planova i djelujućih faktora. Mnoge ruralne oblasti uspješno su prošle kroz proces strukturne promjene, razvivši se samostalno. Za realizaciju ciljeva evropskog prostornog razvoja, nisu

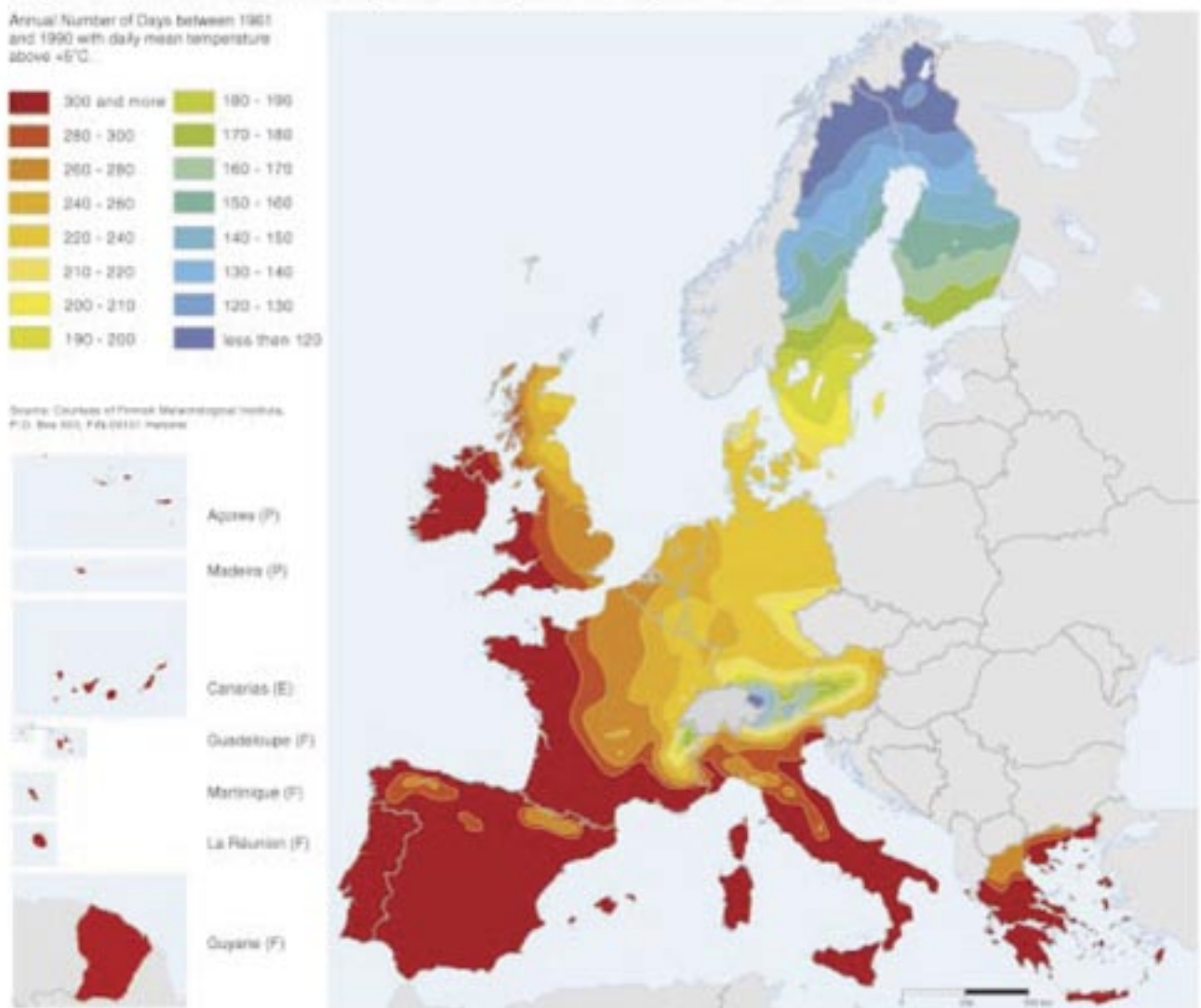
važni samo veliki gradovi i urbane regije, već i ruralne oblasti. Ostvarivanje decentralizovane policentrične strukture naseljavanja u velikoj mjeri će biti olakšano uspostavljanjem, stabilizacijom i učvršćivanjem, tokom dužeg perioda, socio-ekonomske funkcije ruralnih oblasti. Mogućnost pristupa infrastrukturi i znanju je ključni faktor. Dobra infrastruktura i pristup informacijama čine potencijale ruralnih oblasti, u pogledu njihove ekonomske privlačnosti i raznovrsnosti. Ruralne oblasti su isto tako veoma važne za razvoj prirodnog i kulturnog nasljeđa.

(290) Međutim, ruralni razvoj takođe znači da su mnoge regije i dalje pogođene znatnim strukturnim slabostima. Ove strukturne slabosti mogu biti otežane prirodnim faktorima kao što su periferan položaj i teškoća pristupa (ostrva, planinska područja, itd.) ili nepovoljna klima (sredozemna područja, izuzetno rijetko naseljena područja na sjeveru Skandinavije, itd.), (vidjeti Mapu 11). U ovim područjima, poljoprivreda, kao izvor prihoda, obično je još uvijek važna, ali ima relativno siromašnu konkurentnu poziciju. Proširenje privrede, veći broj aktivnosti i obezbjeđivanje altrnativnih izvora prihoda spadaju u ciljeve koje je teško ostvariti bez pomoći i razmjene iskustva. Moramo sačekati da bismo vidjeli u kojoj mjeri nove informacione i komunikacione tehnologije mogu promovisati decentralizovani razvoj u ruralnim oblastima. Postoje neki obećavajući pristupi, npr. u škotskim planinskim područjima, gdje su mala i srednja preduzeća ostvarila pristup informacionim i komunikacionim tehnologijama uz pomoć vlade, i sada mogu izaći na globalna tržišta.

2.2.3 Promjene u poljoprivredi i šumarstvu – posljedice po ekonomiju i upotrebu zemljišta

(291) Postepena reforma evropske poljoprivrede u pogledu liberalizacije, smanjenja javne potrošnje i ekoloških razmatranja i dalje će se nastaviti. Prema procjenama, između 30 % i 80 % poljoprivrednog zemljišta može se izuzeti od poljoprivredne proizvodnje⁶³. Međutim, vodeća uloga poljoprivrede, kao osnove regionalnog razvoja, ekonomije i

Mapa 11: Broj dana u godini sa srednjom dnevnom temperaturom iznad +5° C

zapošljavanja, zadržaće se u izvjesnom broju regija.

(292) Neke regije mogu ostati konkurentne kroz veće intenziviranje poljoprivrede. Tome pogoduju proizvodne metode koje dovode, u ekstremnom obliku, do poljoprivrede zasnovane na logistici i primjeni tehnologije, a ne na razumijevanju prirodnih kapaciteta nekog područja. Iako ovaj pristup povećava produktivnost (bar u kratkom roku) i konkurentnost poljoprivredne industrije EU, on može imati i negativne posljedice: smanjenje mogućnosti zapošljavanja, povećanje nivoa zagađenosti, smanjenje biološke raznolikosti i povećano standardizovanje pejzaža.

(293) Druge regije žele da prošire svoju ekonomsku osnovu razvijanjem alternativnih aktivnosti, kao što

su šumarstvo i seoski turizam. Proširenje privrede najuspješnije se ostvaruje u ruralnim područjima koja imaju odgovarajuće ekološke uslove i atraktivne pejzaže, i koja imaju dobar položaj u odnosu na centre naseljenosti kao, na primjer, na jugu Njemačke, centralnom dijelu Francuske i mnogim područjima na jugu Evrope. Još jedan primjer uspješnog proširenja poljoprivredne proizvodnje, koja se ne odvija u blizini centara naseljenosti, pružaju mala poljoprivredna dobra u planinskim područjima i ostrvima Škotske. U tom kontekstu, honorarno ratarstvo postaje sve važnije.

(294) Treći način na koji ruralne oblasti reaguju na promjene u poljoprivredije obogaćivanje poljoprivredne proizvodnje. To može obuhvatiti niz poljoprivredno-

ekoloških mjera, kao što je biološka proizvodnja. Na primjer, od 1990, površina Austrije pod organskom poljoprivredom porasla je sa 22,500 hektara i 1500 farmi na 250,000 hektara (7,5 % površine koja se obrađuje) i 18,000 farmi 1996.⁶⁴ Takođe sve više raste površina organskog poljoprivrednog zemljišta u Njemačkoj, Švedskoj, Finskoj i Holandiji.

(295) Do marginalizacije dolazi kad poljoprivreda prestane da bude ekonomski održiva. Marginalizacija može imati pozitivan uticaj na životnu sredinu i pejzaže zato što otvara mogućnosti za stroge oblike korišćenja zemljišta, kao što je šumarstvo. S druge strane, može imati negativne aspekte, uključujući moguće napuštanje poljoprivrednog sektora od strane radnika; povećana opasnost od erozije zemljišta i šumskih požara; i smanjenje kvaliteta pejzaža. Marginalizacija može, prema tome, potkopati temelje regionalnih ekonomija, na primjer u Alpima i Apeninima.

(296) Promjene u poljoprivredi naglašavaju raznovrsnost ruralnog razvoja, koji regijama EU donosi više mogućnosti nego rizika. Intenziviranje poljoprivrede otvara mogućnosti za ulaganja i ostavlja prostora za druge aktivnosti. Proširenje poljoprivrede može omogućiti prihode koji manje zavise od subvencija, i otvara nove mogućnosti za očuvanje prirode i zaštitu pejzaža i alternativne izvore prihoda. Marginalizacija i obogacivanje poljoprivrede mogu, u nekim područjima, poboljšati izgled za zaštitu prirode i pošumljavanje.

2.3 Transport i umrežavanje

(297) Evropska transportna i komunikaciona infrastruktura nastala je, prije svega, u nacionalnom kontekstu. Ovo nasljeđe je još uvijek prisutno u mnogim djelovima EU. Buduća transportna i infrastrukturna politika mora više voditi računa o ciljevima i politikama Evropske zajednice i saradnji između država članica. Važni aspekti su liberalizacija, veća efikasnost, ekološka neškodljivost i integracija podmreža.

2.3.1 Granični i integracioni problemi mreža

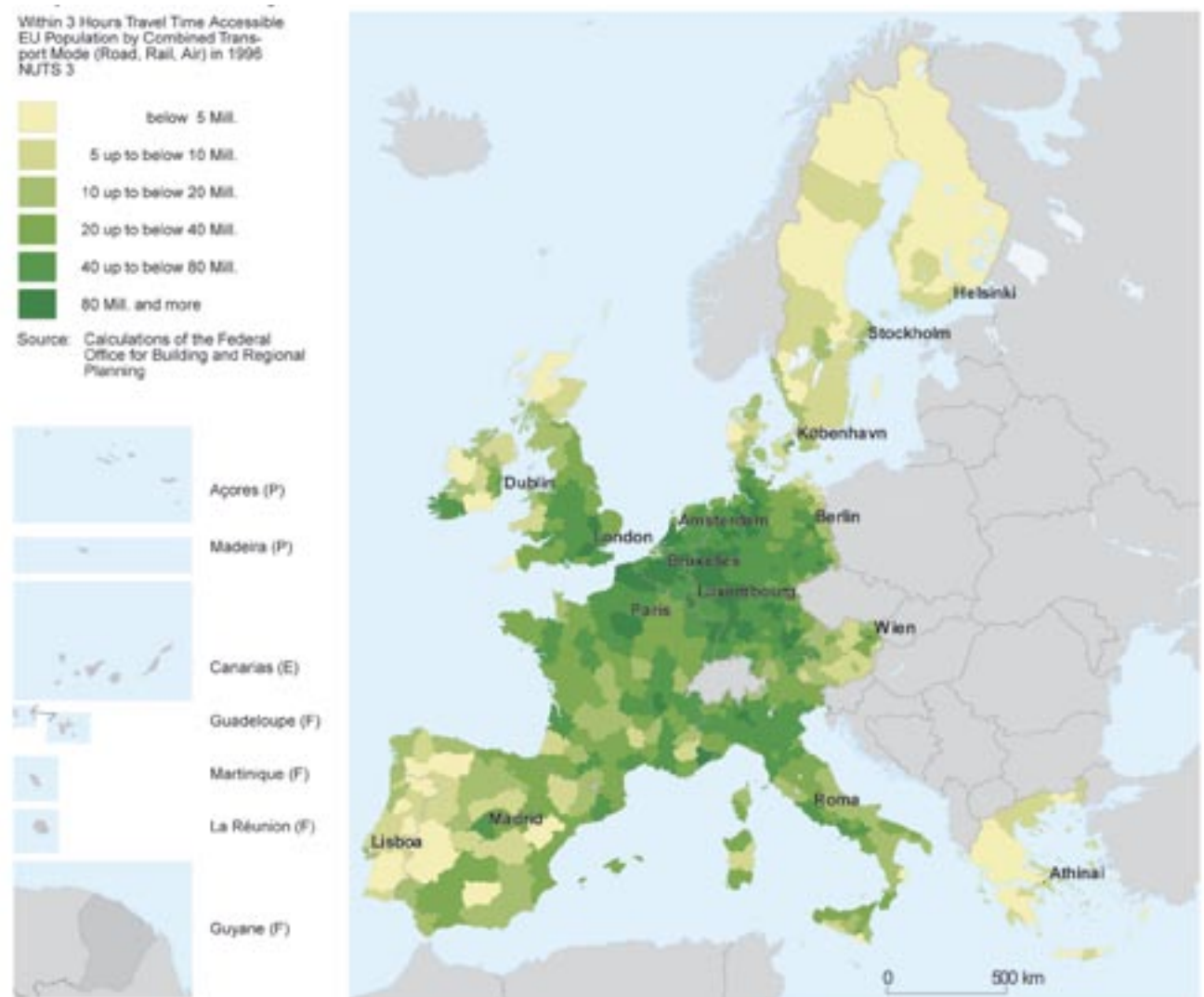
(298) Iako su Zajedničko tržište i transportne politike Zajednice smanjile uticaj nacionalnih granica na infrastrukturnu mrežu, prisustvo ovih granica još uvijek se ogleda u neadekvatnim, nerazvijenim ili čak nepostojećim vezama i uslugama. Teškoće se i dalje prisutne usljed fizičkih karakteristika, kao što su planinski vijenci. Što se tiče željezničkih usluga, još uvijek postoje tehničke razlike između željezničkih sistema – na primjer, u pogledu signalizacije, sigurnosti i snabdijevanja energijom. Organizacioni problemi i nacionalna zaštita željezničkih preduzeća stvaraju prepreke za željenu integraciju. Nastaviće se sa deregulacijom, tehničkom standardizacijom sistema i konkurentnim cijenama, jer su to preduslovi za razvoj koherentne i efikasne transnacionalne željezničke mreže. Na unutrašnjim vodenim putevima postoje prekogranična uska grla. Poboljšanje integracije ovih vodenih puteva u više-modalni transportni sistem zahtijevaće znatna ulaganja. Drugim riječima, ukoliko EU želi da ima integrisanu infrastrukturnu mrežu, moraju se izvršiti značajni tehnički, finansijski i politički/organizacioni zadaci.

2.3.2 Povećan protok saobraćaja i zakrčenosti

(299) Glavno pitanje evropske transportne politike je kontinuirano povećanje robnog i putničkog saobraćaja. Godine 1992, obim trgovine između 12 članica EU ukupno je iznosio oko 10 milijardi tona robe.⁶⁵ Proširenjem Unije 1994, osnivanjem EMU-e, i otvaranjem centralne i istočne Evrope, ove brojke su znatno porasle. Iako je obim kretanja unutar država još uvijek daleko veći od kretanja između država, udio međunarodnog transporta sve brže raste. S obzirom da se veći dio saobraćaja još uvijek odvija na kratkim razdaljinama, drumski saobraćaj predstavlja daleko najvažniji vid saobraćaja. Što su razdaljine koje treba preći veće, utoliko ostale vrste saobraćaja postaju konkurentnije alternative.

(300) Povećanje protoka saobraćaja najizraženije je u djelovima EU koji već imaju najveći stepen zakrčenosti.

Mapa 12: Dostupnost

Prema tome, u transportnoj mreži, pojavljuju se nova uska grla, naročito u urbanim regijama i gusto naseljenim područjima, koja otežavaju robni i putnički promet, kao i kretanja na kraću i dužu udaljenost. Zakrčenost znači gubitak vremena i novca i pogoršava kvalitet života i ekoloških uslova. Zakrčenost je evidentna čak i na glavnim transportnim koridorima, kao što su Rajna i Rona koridori ili granični prelazi u Poljskoj.

(301) Potencijalni razvoj kombinovanog prevoza robe trenutno je ograničen: prema postojećim tržišnim uslovima, on nije konkurentan sa drumskim transportom, osim kada se radi o prelaženju prirodnih prepreka kao što su Irsko, Jonsko i Baltičko more i Alpi. Plovidba na kraćim rastojanjima, međutim, nije dovoljno razvijena.

(302) Što se tiče putničkog saobraćaja, uslovi i tekući trendovi su povoljniji, naročito za kombinovanje avio-prevoza i prevoza brzim vozovima. Postoji relativno veliki obim avio-saobraćaja kratkih relacija u EU, koji troši neproporcionalnu količinu energije po kilometru, po glavi putnika. Na primjer, 60% letova za i iz Amsterdama su na udaljenosti manjoj od 800 km.⁶⁶ Brzi vozovi već zamjenjuju evropske avio-veze na kratke relacije, na primjer London - Pariz ili London – Brisel. Ovaj trend će se nastaviti uporedo sa završetkom novih transportnih veza za brze vozove. Nove željezničke linije nisu uvijek neophodne, jer "wheel-on-rail" tehnologija omogućava postizanje velikih brzina i na postojećim linijama. Ako bi se brzina vozova povećala za 30%, i ako bi vrijeme putovanja koje je za 50% duže od putovanja avionom bilo prihvatljivo putnicima (s obzirom na putovanje do

i od aerodroma koje troši vrijeme), više od pedeset parova evropskih gradova moglo bi biti povezano brzim vozovima.⁶⁷ Te kombinovane strategije takođe bi rasteretile aerodrome. Ali zamjena avio-prevoza brzim vozovima je ograničena; čak i pri više od 300 kilometara na sat.

2.3.3 Neadekvatna dostupnost u EU

(303) Dobra dostupnost evropskih regija ne utiče povoljno samo na njihovu konkurentnu poziciju već i na konkurentnost Evrope u cjelini. Dostupnost ostalih djelova Evrope je loša, čineći ta područja manje privlačnim za različite vrste ulaganja. Ostrva, pogranična područja i periferne regije obično su slabije dostupni nego centralne regije, i, zbog toga, moraju pronaći specifična rješenja (vidjeti Mapu 12). Države kao što su, na primjer, Švedska i Finska izgradile su planski zasnovan sistem regionalnih aerodroma, sa dobrim vezama za Helsink i Stokholm, što garantuje dostupnost na evropskom nivou. Nakon otvaranja centralne i istočne Evrope, regije duž sadašnje istočne granice EU imaju centralnu poziciju u okviru Zajednice. Sa izuzetkom pomaka u Njemačkoj, infrastrukturne mreže u ovim područjima još uvijek odražavaju stare političke granice. Neophodno je popuniti praznine u ovim mrežama i ponovo uspostaviti veze između gradova i regija.

(304) Čak i unutar područja koja se smatraju slabije dostupnim na evropskom nivou, dostupnost varira u velikoj mjeri. Veći gradovi, povezani sa više međunarodnih mreža – aerodromi, luke, brze željezničke veze – imaju povoljniji položaj od malih i srednjih gradova koji se nalaze u ovim područjima. Veze između većih i manjih gradova stoga su izuzetno važne za smanjenje dispariteta dostupnosti. Ovo važi i za područja u centralnoj Evropi, koja će morati obezbijediti dobre sekundarne mreže kao dopunu transevropskim mrežama čija konstrukcija je u toku.

(305) Povećanje dostupnosti, samo po sebi, ne garantuje dalji ekonomski razvoj u ovim područjima; on mora biti potpomognut odgovarajućim razvojnim strategija-

ma. Bolja dostupnost uticaće na proširenje zaleđa ekonomski razvijenih područja. Novodostupne ekonomije moraće se takmičiti sa velikim preduzećima i konkurentnim službama smještenim u ovim ekonomski razvijenijim područjima. Konkurencija može više koristiti razvijenijim regijama negao novodostupnim, slabijim regijama. Poboljšanje dostupnosti treba razmatrati uporedo sa ostalim sektorskim politikama i integrisnim strategijama.

2.3.4 Koncentracija i razvojni koridori

(306) Infrastrukturne mreže često utiču na jačanje funkcija postojećih industrijskih centara. Velike mreže nose opasnost pojačavanja koncentracije, jer investitori mogu biti obeshrabreni ulaganjem u područjima koja su loše povezana sa glavnim mrežama. Iz tog razloga, u Evropi se sve više pojavljuju "razvojni koridori". Ti koridori, koji se naročito razvijaju u relativno urbanizovanim područjima, često su transnacionalni i prekogranični, i stoga zahtijevaju integrisani pristup prostornog planiranja koji ide izvan usko nacionalnih politika. Trend koncentracije ne odnosi se samo na drumski i željeznički transport; on je evidentan i u avio-transportu. Veze sa ostalim kontinentima u velikoj mjeri su skoncentrisane u centralnim područjima EU. Izgleda da liberalizacija dovodi do dodatnog povećanja koncentracije međunarodnih letova u sjeverozapadnim evropskim aerodromima, iako je zakrčenost vazdušnog prostora već veoma visoka.

(307) Prema nedavnoj publikaciji Evropske komisije, 90 % trgovine EU izvan Zajednice odvija se pomorskim saobraćajem⁶⁸. U sjeveroistočnoj Evropi postoji koncentracija velikih pomorskih luka, koje čine najveći dio evropskih međunarodnih pomorskih veza. Funkcionalna zaleđa ovih luka pokrivaju praktično cijelu evropsku teritoriju, i u velikoj mjeri se preklapaju. Ove luke se nalaze u stanju snažne međusobne konkurencije, sa stalnim nastojanjem da poprave svoj pojedinačni položaj. Međutim, veći stepen saradnje imao bi prostorne i ekološke koristi. Mnoge luke u atlantskim i sredozemnim područjima nemaju dobre veze sa zeledem, poput luka na

Sjevernom moru, tako da su njihove šanse da postanu interkontinentalni transportni čvorovi male. Ove luke, međutim, imaju važnu ulogu u svojim regionalnim ekonomijama i mnoge od njih mogu poboljšati svoj potencijal evropskih luka kratke plovidbe. I atlantske i sredozemne luke zabilježile su znatan porast prometa posljednjih godina. Razvoj sjeverne Afrike i Azije mogao bi učvrstiti njihovu ekonomsku funkciju kapija EU, i podstaći razvoj njihovih zaleđa. To bi moglo imati veliki uticaj na prostorni razvoj Evrope. Veća upotreba pomorskog saobraćaja takođe bi rasteretila kopneni saobraćaj u Evropi. Na ovaj način bi se mogao bolje iskoristiti geofizički položaj "poluostrva EU".

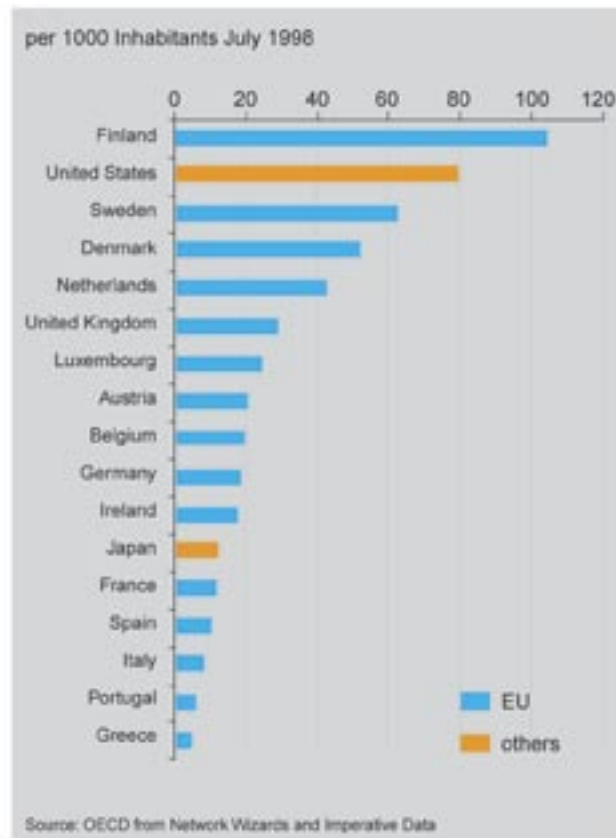
2.3.5 Dispariteti u širenju inovacija i znanja

(308) Fenomen koji ima potencijalno ogroman prostorni uticaj je telematika. Kombinacija novih radio i televizijskih tehnologija, kablovska tehnologija i politika liberalizacije pružaju nove potencijalne usluge kao što su tele-obrazovanje, tele-medicina, tele-rad i tele-konferencije. Ova "elektronska tržišta" teoretski dozvoljavaju ljudima i preduzećima da budu manje zavisni od svog položaja. Novonastale mogućnosti mogu biti veoma značajne za udaljenija područja, pod uslovom da ona posjeduju sposobnost da ih iskoriste. Dalji razvoj ovih "infostruktura" i telekomunikacija važan je za tješnju integraciju i promociju bolje konkurentnosti gradova i regija EU. Uticaj "infostruktura" na prostorni razvoj još uvijek se ne može detaljno predvidjeti. Izgleda da će one dopunjavati, a ne sasvim zamijeniti konvencionalne strukture, i da će se međusobno podržavati i jačati. Zato su regije koje imaju odličan pristup "infostrukturama" i tradicionalnim infrastrukturnim mrežama u prednosti.

(309) I pored značajnog napretka, razvoj telematike je sporiji u kohezivnim zemljama (Grčka, Irska, Portugalija, i Španija) nego u ostalim djelovima EU (vidjeti Dijagram 16). U svim regijama četiri kohezivne zemlje, puno je uloženo u telekomunikacione sisteme. Digitalna razmjena i veze optičkim kablovima smanjuju disparitete telekomunikacionog snabdijevanja. Do

1999, veliki procenat regija u ovim zemljama imaće efikasne sisteme, iako će možda biti potrebna organizaciona poboljšanja, kako bi se obezbijedilo da se koristi ulaganja odraze u konkurentnijim cijenama poziva. Znanje, obrazovanje i usavršavanje postaju sve važnija osnova ekonomskog učešća i uspjeha. Regije sa ograničenim ili neodgovarajućim pristupom informacijama i znanju, vjerovatno će imati, usljed nedostatka mogućnosti i sredstava za doedukaciju, istraživanje i obuku, problema da sačuvaju populaciju, a naročito, da zadrže ljude sa visokim obrazovanjem i stručnim sposobnostima. A to bi moglo pojačati migraciju stanovništva u područja koja su dobro opskrbljena infrastrukturom, povećavajući pritisak na ta područja, i umanjujući izgleda za boljim životnim standardima u ekonomski slabijim regijama.

Dijagram 16: Internet sajtovi

2.4 Prirodno i kulturno nasljeđe

(310) Raznovrsnost i očuvanje prirodnog i kulturnog nasljeđa nalaze se u stanju ugroženosti u EU. Izgleda da sve veća ugroženost nasljeđa potire napredak koji je postignut posljednjih godina u oblastima očuvanja prirode i zaštite historijskih spomenika. Važno je shvatiti da velika raznovrsnost evropskog prirodnog i kulturnog nasljeđa predstavlja i rizik i mogućnosti. Glavne vrste ugroženih područja, kao što su primorska područja, planinski vijenci, muljevite obale, rezervoari, šumovito zemljište i pejzaži sa spomenicima kulture, nalaze se u velikoj opasnosti širom Evrope.

(311) Obale, sa velikom raznovrsnošću osjetljivih biotopa, imaju veliki značaj za životni prostor ljudi, turizam i transport, industriju i proizvodnju energije, kao i za poljoprivredu i ribarstvo. Urbana izgradnja, masovni turizam, prekomjerna upotreba đubriva i zagađenost negativno utiču na obale. Planine predstavljaju staništa divljih životinja i biljaka, kao i izvore svježe vode. One nisu važne samo kao prirodna područja, već i kao značajna ekonomska i područja za život ljudi. Na planinska područja u EU negativno utiču porast masovnog turizma, brane i nove transportne linije, kao i pretjerana upotreba za ispašu stoke, erozija i neobrađivanje. Muljevite obale, rijeke i jezera vrše vitalne ekološke funkcije, i predstavljaju jedinstvena skladišta arheoloških nalazišta. Broj, veličina i teritorijalna povezanost muljevitih obala drastično se smanjuju pod uticajem isušivanja, obrađivanja, opadanja nivoa podzemnih voda, smanjenja toka vode i novih tranzitnih puteva. Rječni tokovi su ispravljani, obrasci plavljenja rijeka su ograničeni, a na rijekama su izgrađene brane. Šume, kao "zelena pluća" Evrope, doprinose očuvanju vodenih i zemljišnih resursa i, uopšteno, ljepoti pejzaža. One su takođe važna staništa flore i faune, a pružaju i područja za rekreaciju ljudi. Glavna opasnost po šumovito zemljište dolazi od zagađenja vazduha, pustošenja insekata i gljiva i šumskih požara. Ne treba zaboraviti da su skoro sva područja koja se smatraju ugroženim, u stvari, područja gdje se nalaze gradovi, stambene lokacije i infrastruktura, gdje ljudi žive i rade.

(312) Zemljište je osnova života jer pruža prostor za život ljudi, životinja i biljaka, i, prema tome, predstavlja neophodnu komponentu prirodne ravnoteže. Bogatstvo različitih vrsta zemljišta u Evropi objašnjava se, s jedne strane, raznovrsnošću prirodnih faktora, i, u isto vrijeme, služi kao dokaz različite prirodne i kulturne historije Evrope. Zemljište služi za razgradnju i neutralizaciju u prirodnim lancima materije, i skoro sva hrana za ljude, životinje i biljke zavisi od njegove plodnosti. Međutim, na bogatstvo vrstu zemljišta i njihove prirodne funkcije u mnogim područjima utiče ljudska aktivnost.

(313) Osim toga, klima, koja je dio životne sredine i prirodnih resursa, više nego ikad trpi negativne uticaje ljudskih aktivnosti. Povećanje koncentracije gasova odgovornih za efekat staklenika, izazvano ljudskim djelovanjem, mijenja temperaturu i rasprostranjenost padavina. To dovodi do promjena obradivih područja, ugrožava rast flore i povećava učestalost i intenzitet lošeg vremena.

2.4.1 Gubitak biološke raznovrsnosti i prirodnih područja

(314) Evropu još uvijek karakteriše bogatstvo i raznovrsnost prirode i životinjskog svijeta, bez obzira na opasnosti kojima je izložena. Tokom posljednjih decenija, međunarodne inicijative i porast svijesti o vrijednostima prirodnog nasljeđa uticali su da mnoge zemlje donesu politike koje na različite načine štite nasljeđe, kao na primjer:

- zakonska zaštita definisanih područja,
- kupovina zemljišta od strane državnog sektora i nevladinih organizacija radi, na
- primjer, uspostavljanja rijetkih biotopa,
- pružanje pomoći privatnim vlasnicima da započnu ekološki neškodljivo korišćenje zemljišta.

(315) Kriterijumi zajednički područjima koja treba zaštititi su stepen njihove ranjivosti, njihova jedinstvenost i rijetkost i njihova vrijednost u pogledu naučnih informacija. U mnogim državama članicama,

to je dovelo do zaštite prostranih prirodnih područja i pejzaža. Na evropskom nivou, direktive EU o zaštiti ptica i staništa, pomogle su u očuvanju i zaštiti područja od pan-evropskog značaja.

(316) Veliku opasnost koja nastaje predstavlja prostorno rasparčavanje zaštićenih područja. Efikasnost očuvanja prirode u nekim zaštićenim područjima zavisi od odgovarajućeg upravljanja susjednim područjima. Dobro usklađena politika prostornog razvoja na različitim administrativnim nivoima, koja podrazumijeva učešće građana, može pomoći u zaštiti staništa i ekosistema, sprečavajući na taj način gubitak bioraznolikosti. Inicijativa za stvaranje evropske mreže, Natura 2000, predstavlja primjer takve politike na evropskom nivou. Međutim, da bi neka politika bila uspješna mora se zasnivati na shvatanju svih partnera da zaštita evropskog prirodnog naslijeđa može dovesti do održivog razvoja. U tom kontekstu, Evropska komisija naglašava, u saopštenju Savjetu i Evropskom parlamentu, presudnu ulogu prostornog planiranja u očuvanju raznovrsnosti vrsta⁶⁹ i iznosi na koji način prostorno planiranje može doprinijeti kako očuvanju tako i održivom upravljanju ekosistemima.

2.4.2 Ugroženost vodenih resursa

(317) Zagađenost i prekomjerna upotreba površinskih i podzemnih voda predstavljaju problem u cijeloj Evropi, koji se može proširiti izvan nacionalnih granica. Intenzivna poljoprivredna upotreba, djelimično kao rezultat poljoprivrednih politika Zajednice, i dalje doprinosi ozbiljnim problemima podzemnih voda. U nekim regijama, rigorozne politike očuvanja vode uspjele su da smanje zagađivanje vode od strane industrije i privatnih domaćinstava. Kvalitet vode rijeke Rajne, na primjer, značajno se popravio posljednjih godina. Međutim, još uvijek postoje područja gdje je zagađenost podzemnih i površinskih voda tolika da čini upotrebu vode veće specifikacije, npr. vode za piće ili rekreaciju, skoro nemogućom.

(318) Kvalitet vodenih resursa u EU je nejednak. Sve države članice imaju dovoljno resursa za zadovolja-

vanje vlastitih potreba. Međutim, postoji problem geografske i sezonske distribucije vode. U državama članicama na jugu Evrope, period suše je, ujedno, period najveće potražnje vode. U njima – kao i u nekim državama članicama na sjeveru – nivo podzemnih voda pokazuje sezonski nedostatak kapaciteta.

(319) Integrisana politika prostornog razvoja može dati značajan doprinos u sprečavanju poplava i rješavanju problema nestašice vode. Iako ova dva fenomena imaju različit politički i teritorijalni značaj, oni su ipak važni u pogledu održivog prostornog upravljanja. Nestašice vode i poplave nisu uvijek slučajni fenomeni u EU. U principu, oni predstavljaju strukturne probleme, koji su posljedica neadekvatnog prilagođavanja prostornog razvoja. Učestalost plavljenja nekih evropskih rijeka, kao što su Rajna, Moselle i Po, povećava se posljednjih godina. Poplave nanose znatne štete privatnom vlasništvu i ekonomiji. Povećanje nivoa vode izazivaju mnogobrojni faktori, od kojih su mnogi rezultat ljudske djelatnosti, a ne prirodnog porijekla, npr. ispravljanje toka rijeka, naseljavanje prirodnih plavnih ravnica i upotrebe zemljišta koje ubrzavaju oticanje vode iz područja razvođa. Nedavne poplave u Evropi pokazuju, prije svega, da:

- nasipi i ostale tehničke mjere kontrole poplava ne garantuju 100 % sigurnosti; i
- naseljavanje i druge upotrebe zemljišta, osjetljive na poplave, stvaraju znatan i rastući potencijal za oštećenje i gubitak područja podložnih poplavama.

(320) Čak i u suvljim regijama EU, gdje kiše padaju periodično ali intenzivno, dolazi do sve češćih poplava posljednjih godina. U Španiji su, na primjer, poplave izazvale znatne štete. Integrisano, održivo upravljanje upotrebom zemljišta i vode na cijelom području izvorišta rijeka predstavlja važan odgovor na problem poplava. Postoje različite vrste poplava. Poplave u glavnim izvorišnim područjima (npr. na Rajni-Meuse, Dunavu i Odri) izazivaju intenzivni i dugotrajni kišni periodi. Iznenadne poplave rezultat

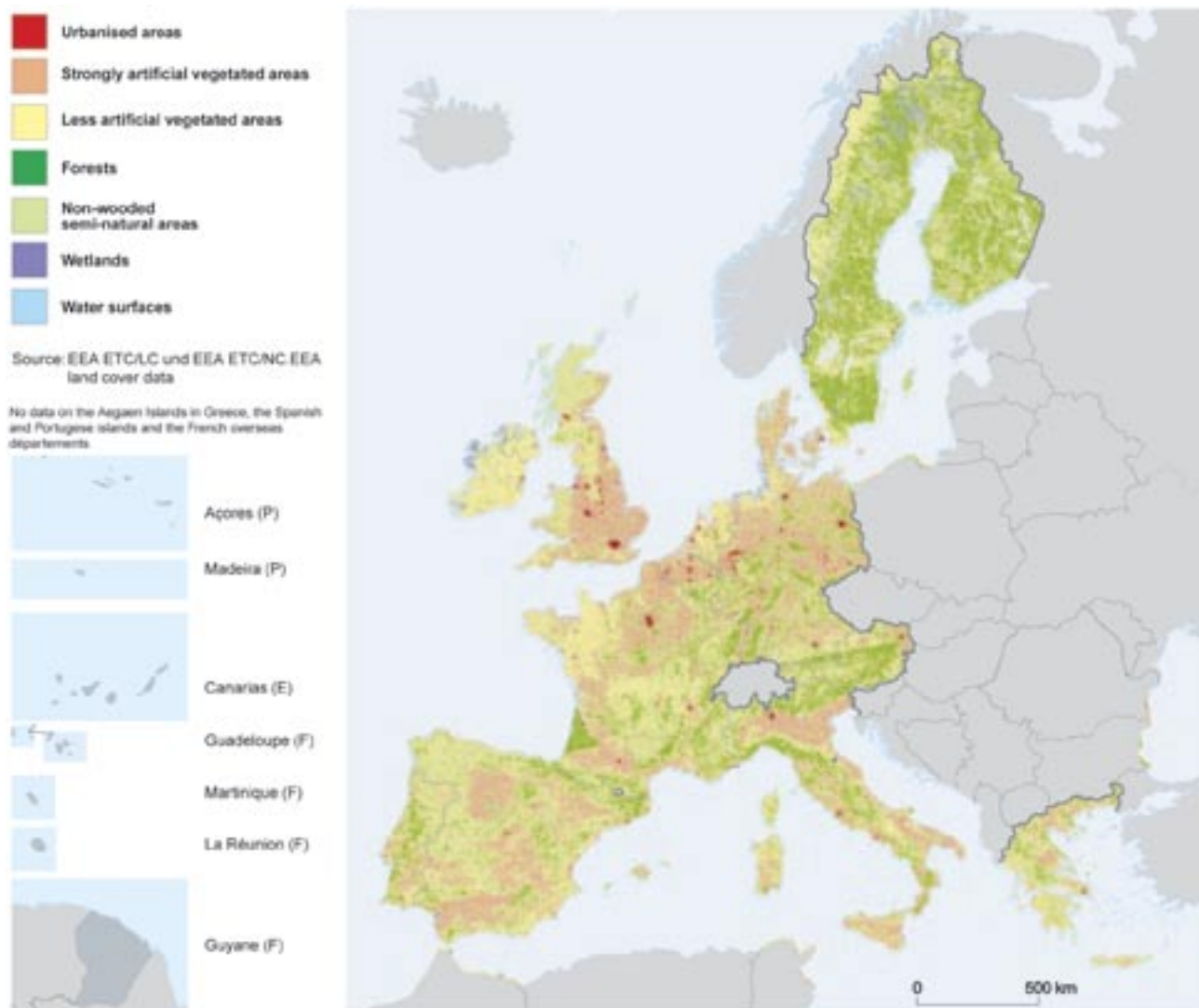
su obimnih lokalnih padavina, što važi i za iznenadne poplave (kao u nekim područjima na jugu Francuske posljednjih godina), koje pokreću, prije svega, nepredvidivi meteorološki događaji. U cilju smanjenja štete izazvane poplavama, potrebno je da odredbe o upotrebi zemljišta, u okviru politike prostornog razvoja, u cijelom području razvođa budu usmjerena na smanjenje oticanja vode, i da se one u potencijalnim područjima oticanja i plavljenja po potrebi revidiraju i mijenjaju. Nezavisno od ovih odredbi, da bi se štete svele na minimum, neophodne su tehničke mjere kontrole poplava i mjere kontrole nepogoda, koje sprovode tijela za upravljanje vodom.

(321) Problem nedostatka vode varira u različitim dijelovima EU. Problem nedostatka vode može se,

prije svega, pripisati geografskoj i hronološkoj neredovnosti padavina, naročito u područjima sa najvećom potražnjom vode. Sljedeći slučaj, tipičan za Sredozemlje, je lokalno skoncentrisana potreba za vodom u cilju poljoprivrednog navodnjavanja i rekreativne svrhe. U sredozemnim zemljama, poljoprivreda je glavni potrošač vode, i čini, na primjer, 63 % potrošnje vode u Grčkoj, 59 % u Italiji, 62 % u Španiji i 48 % u Portugaliji⁷⁰. Sredozemno područje je jedno od glavnih destinacija svjetskog turizma, a turizam – kao i servisni sektor – doprinosi dodatnoj potražnji vode.

(322) Iskustvo stečeno posljednjih godina pokazuje da se, bez integracije mjera upravljanja vodom u proces upravljanja zemljištem i upravljanja razvojem na-

Mapa 13: Osnovne vrste zemljišnog pokrivača

selja, ne može postići održiva i efikasna upotreba vode, kao ni prevencija poplava. Prevencija poplava u područjima razvođa glavnih evropskih rijeka može biti efikasna samo ako se nametnu jasni uslovi i mjere upotrebe zemljišta. Slično važi i za smanjenje nedostatka vode. Održivo upravljanje vodenim resursima podrazumijeva uspostavljanje efikasne kontrole različitih upotreba vode, kroz planiranje i ekonomske instrumente. To važi, posebno, za poljoprivredno navodnjavanje i ekonomičnu upotrebu vode u industriji, privredi i domaćinstvima.

2.4.3 Rastuća ugroženost kulturnih pejzaža

(323) Način na koji su lokalne i regionalne zajednice vjekovima postupale sa svojim okruženjem i obrađivale zemljište, rezultirao je bogatom raznovrsnošću pejzaža i upotrebe zemljišta (vidjeti Mapu 13). Oni pomažu da se definiše identitet različitih regija, a njihova raznovrsnost predstavlja važan element evropskog kulturnog nasljeđa. Ali oni nemaju samo istorijsku, estetsku i vrijednost biloške raznovrsnosti; oni su i ekonomski važni. Osoben predio može se upotrijebiti za promociju kvaliteta nekog područja u cilju privlačenja nove industrije, turizma i ostalih vrsta ekonomskog ulaganja. Ugroženost kulturnih pejzaža EU usko je povezana sa racionalizacijom i intenziviranjem poljoprivredne proizvodnje, i sa ciljem "proširenja" poljoprivrede u nekim područjima. U drugim djelovima EU, prisutni su trendovi marginalizacije. Pored toga, širenje gradova i izolovanih naselja, koja se sastoje uglavnom od vikendica, ugrožava kulturne pejzaže.

(324) Uništavanje pejzaža nije uvijek dramatično. U nekim područjima ono se odvija postepeno i skoro neprimjetno. Možda će biti teško donijeti specifičnu politiku zaštite ovih pejzaža, zato što njihov ukupan sastav, a ne pojedinačni elementi, stvara vrijednost. Pejzaži su takođe nerazdvojivo povezani sa upotrebom zemljišta; nemoguće ih je izolovati. Međutim, uz pomoć strategija prostornog razvoja, moguće je izbjeći upotrebu metoda koje uništavaju

kulturne pejzaže, i ograničiti ili eliminisati negativne posljedice. Pored toga, posredstvom jasnih strategija može se uticati na prostorni razvoj kulturnih pejzaža, zato što one definišu poželjnu upotrebu zemljišta a isključuju nepoželjnu.

2.4.4 Rastuća ugroženost kulturnog nasljeđa

(325) Kulturno nasljeđe EU predstavlja glavnu istorijsku, estetsku i ekonomsku vrijednost lokalnih, regionalnih i nacionalnih zajednica. Ono se odnosi, kako na pojedinačne objekte, kao što su spomenici, građevine i arheološka nalazišta, tako i na istorijske centre gradova i sela. Kvalitet i raznovrsnost ovog nasljeđa od velikog je značaja za EU, za Evropu i cijeli svijet. Ekonomska vrijednost kulturnog nasljeđa nije samo u turizmu, već u sposobnosti da privuče investicije. Urbani turizam čini približno 30 % evropskog turizma, a u narednim godinama očekuje se njegov porast po stopi od 5 %. To je znatno više nego stope rasta tradicionalnog primorskog i planinskog turizma, za koje je procijenjeno da će porasti za 2% i 3%.⁷¹

(326) Važna kulturna mjesta, kao što su istorijska mjesta, izložena su stalnom propadanju. Trenutno, obrasci starih ulica, istorijske zgrade i djelovi gradova su adekvatno zaštićeni. Međutim, vrijednost ostalih djelovi grada ponekad nije dovoljno istražena. U nekim gradovima, poput Venecije, Firence i Bruges-a, dominira turizam u tolikoj mjeri da su dostigli krajnju granicu izvršavanja te funkcije. Mnogim istorijskim centrima gradova, naročito u metropolama kao što su Atina i Rim, prijeti zagađenost, koja je posljedica funkcija metropole. Manje istorijske, ali svejedno atraktivne gradske pejzaže, koji su stoga slabije zaštićeni, ugrožavaju kretanja na tržištu nekretnina, standardizacija zgrada i fasada i potreba za boljom dostupnošću. Tokom posljednjih godina, nacionalne i lokalne vlasti preduzimaju mnogobrojne mjere zaštite. Strategije prostornog razvoja, koje integrišu raznovrsne pristupe u različitim područjima, mogu pomoći da se smanji rastuća ugroženost kulturnog nasljeđa.

3 Odabrani programi i vizije integrisanog prostornog razvoja

3.1 Programi EU koji imaju prostorni uticaj

Neki fondovi Evropske zajednice mogu pružiti pomoć projektima integrisanog prostornog razvoja.

Ekonomska i socijalna kohezija

Pod okriljem uredbe Strukturnog fonda, četiri glavna fonda promovišu ekonomsku i socijalnu koheziju: Evropski fond za regionalni razvoj (ERDF) /European Regional Development Fund, Evropski socijalni fond (ESF)/European Social Fund, Evropski fond za smjernice i garancije u poljoprivredi (EAGGF)/European Agricultural Guidance and Guarantee Fund, dio "Smjernice", i Instrumenti za smjernice u ribarstvu (FGI) /Fisheries Guidance Instrument. U pogledu projekata prostornog razvoja, od posebnog značaja su inicijativa Zajednice, INTERREG II C (vidjeti B.3.2), i pilot aktivnosti koje se sprovode prema članu 10 ERDF-a (vidjeti B.3.3).

TERRA program, prema članu 10 ERDF-a, usmjeren je ka mrežama lokalnih i regionalnih vlasti odgovornih za prostorni razvoj. Projekti su međuregionalni. Promoviše se saradnja i razmjena iskustava između geografski uporedivih lokalnih vlasti u cilju zajedničkog rješavanja problema. Jedna inicijativa, na primjer, koncentriše se na definisanje problema i mogućih rješenja održivog razvoja u riječnim područjima.

RECITE program, takođe prema članu 10, potpomaže međuregionalne projekte i mreže lokalnih i regionalnih vlasti u Evropskoj uniji.

Promocija saradnje sa centralnom i istočnom Evropom i Sredozemljem

Neki finansijski instrumenti imaju za cilj podsticanje razvoja u Evropskoj uniji, kao i cijeloj Evropi. Od njih, naročito su važni PHARE (centralnoevropske

i baltičke države), TACIS (nove nezavisne države bivšeg Sovjetskog saveza i Mongolija) i MEDA (države koje okružuju južno Sredozemlje) programi.

Program **PHARE**, za centralnoevropske i baltičke države, potpomaže proces kojim se države koje žele da pristupe EU pripremaju za buduće članstvo. To se postiže, uglavnom, kroz grantove za uspješno završavanje zahtjeva transformacionog procesa, ali i kroz mnoge druge aktivnosti, uključujući pod-programe prekogranične saradnje. U programu učestvuju regije smještene na spoljašnjim granicama ovih zemalja sa EU. Program sadrži dopunske pristupe inicijativama EU, kao što su INTERREG II A i INTERREG II C, i, prema tome, ima za cilj potpomaganje prekogranične i transnacionalne saradnje između država članica EU i država ne-članica. Takođe se promovišu multisektorski projekti.

Program **TACIS** potpomaže prenos znanja i razmjenu iskustava, osnivanje partnerstava i mreža, srodne i pilot projekte. Od 1996. regionalni programi imaju budžet za prekograničnu saradnju, koji finansira projekte na granicama sa državama EU, kao i sa ostalim državama centralne i istočne Evrope. Njihov fokus su mreže, rješavanje ekoloških problema i saradnja na lokalnom nivou (u svakom slučaju na prekograničnoj osnovi).

Program **MEDA** finansira razvijanje saradničkih projekata i razmjenu iskustava između država članica EU i država ne-članica, koje okružuju južnu obalu Sredzemnog mora. Saradnja uzima u obzir sektorske politike koje imaju veliki uticaj na prostorni razvoj, kao što je transportna politika, i ima za cilj da potpomogne postepeno osnivanje slobodne trgovinske zone.

Podrška ekologije

LIFE je finansijski instrument za inovativne ekološke projekte koji promoviše saradnju u tom smislu između država članica EU. Održivo upravljanje zemljištem je glavno područje njegovog fokusa.

3.2 INTERREG II C Programi

Transnacionalni programi pokrivaju tri oblasti: opšta transnacionalna saradnja u oblasti prostornog razvoja, migracija i mjere za prevenciju suše. Opšti programi prostornog razvoja, odobreni od Evropske komisije kao osnova finansiranja (trenutno ih ima sedam), opisani su dalje u tekstu. Za razliku od INTERREG II A programa (prekogranična saradnja), transnacionalna saradnja, u skladu sa II C, pokriva mnogo veće područje (vidjeti Mapu, 4 poglavlje A.4.3). Zemlje učesnice (ili njihove regije) prikazane su na Mapi 7. Ciljna kombinacija zasnovana je na odredbama INTERREG II C, koje su u skladu sa konceptom ESDP-a.

Ciljevi su:

- doprinos uravnoteženom prostornom razvoju Evropske unije, tj. promocija ekonomske i socijalne kohezije kroz regulisanu i, koliko god je moguće, optimalnu dodjelu prostorno efikasnih mjera, razvoj

odgovarajućih komunikacionih mreža, smanjenje razvojnih razlika i razvoj strategija održivosti;

- poboljšanje prostornog uticaja politike Zajednice u pogledu prostornog razvoja;
- postizanje bolje saradnje, usmjerene na transnacionalna područja, između nacionalnih tijela odgovornih za prostorno planiranje, na način koji definiše razvojne prioritete za susjedna transnacionalna područja.

Programi saradnje u oblasti prostornog planiranja su:

- Regija Sjevernog mora,
- Regija Baltičkog mora,
- Područje Atlantika,
- Jugozapadna Evropa,
- Zapadno Sredozemlje i Latinski Alpi,
- Prostor centralne Evrope, Jadrana, Dunava, i jugoistočne Evrope (CADSES),
- Sjeverozapadno područje metropola.

Područje djelovanja/ Programa	Regija Sjevernog mora	Regija Baltičkog mora	Područje Atlantika	Jugozapadna Evropa	Zapadno Sredozemlje i Latinski Alpi	CADSES	Sjeverozapadno područje metropola
Razvoj procesa zajedničkog planiranja i integrisanih programskih strategija		X				X	X
Razvoj policentričnih urbanih sistema	X	X		X	X	X	
Razvoj ruralnih područja				X	X		
Poboljšanje odnosa između urbanih i ruralnih područja	X	X	X	X	X		X
Razvoj multimodalnih transportnih sistema i poboljšanje pristupa infrastrukturama	X	X	X	X	X	X	X
Poboljšani pristup znanju i informacijama	X		X				X
Racionalan pristup prirodnom i kulturnom nasljeđu	X	X	X		X	X	X
Ekonomski razvoj u oblasti turizma	X	X	X		X		
Tehnička pomoć	X	X	X	X	X	X	X

Programi usvajaju gore navedene ciljeve dajući im različit značaj i orijentaciju. U tu svrhu, za svaki program definisan je izvjestan broj prioriteta (podprograma, koji su razloženi na mjere i područja aktivnosti). U različitim kombinacijama, oni pokrivaju opcije politike navedene u poglavlju A.3.

3.3 Pilot akcije transnacionalnog prostornog razvoja prema članu 10 ERDF-a

ARCHI-MED – Jugoistočno Sredozemlje. Učesnici: Grčka, Italija (Kipar, Malta)

Ciljevi:

- Razvoj ekološki neškodljivih, multimodalnih transportnih sistema i integracija ostrva u međunarodni transportni sistem.
- Poboljšanje saradnje u oblasti špedicije, povećanje kvaliteta i efikasnosti očuvanja vode i sigurnosti na moru.
- Visokokvalitetan turizam, poboljšanje efikasnosti turističkih usluga i infrastrukture.
- Poboljšanje očuvanja prirode i ruralnih oblasti, kroz obezbjeđenje i povećanje raznovrsnosti vrsta.
- Preciznija i sistematičnija osnova znanja o stanju kulturnog naslijeđa i opasnostima koje mu prijete, zaštita i proširenje postojećeg naslijeđa u cilju povećanja kvaliteta ruralnih oblasti.
- Unapređenje životne sredine kao faktor razvoja Sredozemlja.

Sjeverna periferija. Učesnici: Finska, Švedska, Ujedinjeno Kraljevstvo, (Norveška)

Ciljevi:

- Najvažniji cilj je poboljšanje usluga i dodatne vrijednosti, kroz transnacionalnu razmjenu iskustava, u cilju postizanja održivosti. To obuhvata saradnju u oblasti prostornog razvoja, koja uključuje razvoj ekonomskih aktivnosti i socijalnih usluga u ovim ciljnim regijama. Cilj nije zajednički proces planiranja, već

poboljšanje razmjene iskustva.

- Zajednička strategija je usmjerena na sticanje novih znanja o inovativnim i odgovarajućim pristupima održivom razvoju. To obuhvata proizvodnju, usluge i korišćenje zemljišta, vodeći posebno računa o specifičnim uslovima perifernih regija na sjeveru. To su izuzeno niska gustina naseljenosti, velike udaljenosti i oštra klima.

Alpski prostor/Istočni Alpi. Učesnici: Njemačka, Italija, Austrija

Ciljevi:

- Dalji razvoj zajedničkih vizija i strategija prostornog razvoja, u kontekstu dokumenta “Principi evropske politike prostornog razvoja” (Lajpcig) /Principles for a European Spatial Development Policy/ i drugih važnih dokumenata (Venecija 1996.).
- Promocija transnacionalnih, prekograničnih i transevropskih mreža između lokalnih vlasti i regija u Alpima, naročito u oblasti prostornog razvoja.
- Poboljšanje i razvoj održivih socio-ekonomskih aktivnosti i ekološki neškodljivih lokalnih transportnih mreža, naročito u ekološki ugroženim područjima. Razvoj novih metoda povećanja svijesti lokalnog stanovništva, kako bi ih podstakli da se u većoj mjeri posvete brizi o osjetljivim i ugroženim područjima.
- Testiranje inovativnih pravaca djelovanja u područjima gdje postoji mogućnost sukoba između ekonomskog napretka i očuvanja prirode.

Sredozemna “kapija”. Učesnici: Španija, Portugalija (Maroko)

Ciljevi:

- Borba protiv propadanja i gubitka prirodnog i kulturnog naslijeđa.
- Doprinos evropskoj perspektivi prostornog razvoja, kroz unapređenje kulturne i prostorne raznovrsnosti.
- Identifikacija i procjena razlika između urbanog i ruralnog načina života.
- Povećanje konkurentnosti tri zemlje učesnice, kroz efikasniju upotrebu njihovog zajedničkog kulturnog naslijeđa.

Tri glavne oblasti razvojnog fokusa su:

- povećanje znanja o i procjena zajedničkog kulturnog nasljeđa;
- održiva i integrisana zaštita zajedničkog nasljeđa, uz pomoć studija trajnosti i izvodljivosti; i
- procjena arhitektonskog nasljeđa, kao faktora ekonomskog razvoja, na osnovu specifičnih projekata.

3.4 Prostorne vizije

Primjeri: “Vizija i strategije za regiju Baltičkog mora 2010”/Vision and Strategies around the Baltic Sea region, koju su pripremile Danska, Švedska, Finska, Norveška, Njemačka, Rusija, Estonija, Letonija, Litvanija, Bjelorusija i Poljska

Polazni položaj

Regija Baltičkog mora posjeduje vrijedna prirodna područja koja su ugrožena posljedicama brzog razvoja. U mnogim gradovima opada kvalitet životne sredine, kao rezultat povećanog obima drumskog saobraćaja, zagađenja vazduha i vode, starenja građevinskog materijala, neodgovarajućeg korišćenja zemljišta, neadekvatnog odlaganja otpada i drugih problema. U nekim područjima, životna sredine je oštećena u mjeri koja zahtijeva trenutne akcije za popravljavanje takvog stanja. Međutim, hitnost ovih problema ne smije spriječiti zemlje da razvijaju svoje ekonomske potencijale i pronađu rješenja koja su održiva na dugi rok. To je globalni cilj prostorne vizije za regiju Baltičkog mora.

Cilj i položaj

Prostorna vizija za regiju Baltičkog mora predstavlja prvi korak u cilju formulisanja dugoročnog okvira za saradnju u mnogim oblastima. Ona treba da pomogne da se izbjegnu nepovezane akcije i gubitak resursa. Ona nije “master plan”, ali odgovornim tijelima obezbjeđuje kontekst za donošenje vlastitih politika prostornog razvoja.

Ciljevi:

Ciljevi prostorne vizije za regiju Baltičkog mora su da obezbijedi:

1. urbani sistem od međunarodnog značaja;
2. efikasne i održive veze između gradova;
3. održivi razvoj specifičnih područja (primorske zone, ostrva, pogranična područja, ruralne oblasti, područja očuvanja prirode).

Povezana područja aktivnosti koncentrišu se na:

- promociju specifičnih akcija u skladu sa vizijom;
- promociju održivog razvoja u regiji Baltičkog mora;
- dalji razvoj prostrone vizije.

Do sada, realizovane su sljedeće aktivnosti:

- organizovanje redovnih sastanaka ministara odgovornih za prostorno planiranje, u cilju razrade vizije i strategija, i ažuriranja akcionog programa;
- predloženi su odabrani pilot projekti;
- razrada istraživačkog programa;
- podsticanje umrežavanja instituta prostornog istraživanja.

4 Osnovni podaci o pridruženim državama i državama članicama

Država	Površina u 1000 km ²	Stanovništvo 1997.		BDP 1997		Poljoprivreda		Nezaposlenost 1997. stopa nezaposl. u %**
		u milionima**	stanovn. po km ²	ECU-a po stanovniku (PPP)***	po stanovniku (PPP) EU-15=100	u % ukupne GVA 1997*	u % radne snage Besch. 1997*	
Mađarska	93,030	10,1530	109	8.900	47	6,7	7,9	8,1
Poljska	312,690	38,6600	124	7.500	39	5,9	20,5	11,2
Rumunija	238,390	22,5260	94	5.800	31	20,1	39,0	6,0
Slovačka	49,030	5,3870	110	8.900	47	6,0	8,6	11,6
Letonija	64,589	2,4584	38	5.100	27	7,4	18,3	14,4
Estonija	45,227	1,4538	32	7.000	37	6,3	9,9	10,5
Litvanija	65,301	3,7040	57	5.800	31	12,7	21,9	14,1
Bugarska	110,990	8,2830	75	4.400	23	15,4	24,4	15,0
Češka	78,870	10,2991	131	12.000	63	5,0	5,8	4,7
Slovenija	20,270	1,9849	98	13.000	68	4,4	10,1	7,3
CEEC 10	1.078,387	104,891	97					
Kipar	9,251	0,746	81	n.v.	n.v.	4,5	10,0	3,4
						u% ukupne GVA 1995**	u% radne snage 1995*	
Belgija	30,518	10,154	333	21.470	113	1,7	2,7	9,2
Danska	43,094	5,236	122	21.850	115	3,7	4,4	5,5
Njemačka	356,974	80,567	226	21.090	111	1,0	3,2	10,0
Grčka	131,957	10,266	78	12.920	68	14,7	20,4	9,6
Španija	504,782	38,910	77	14.820	78	3,7	9,3	20,8
Francuska	543,956	56,818	104	19.760	104	2,5	4,9	12,4
Irska	70,285	3,605	51	18.620	98	7,5	12,0	10,1
Italija	301,302	56,648	188	18.810	99	2,9	7,5	12,1
Luksemburg	2,856	0,416	146	30.140	162	1,5	3,9	2,6
Holandija	41,685	15,335	368	20.140	106	3,6	3,8	5,2
Austrija	83,845	7,906	94	21.280	112	2,4	7,3	4,4
Portugalija	92,27	9,848	107	13.300	70	5,1	11,5	6,8
Finska	338,144	5,112	15	18.620	98	5,2	7,8	13,1
Švedska	449,956	8,837	20	19.000	100	2,1	3,3	9,9
Ujedinjeno Kraljevstvo	241,752	57,854	239	18.810	99	1,6	2,1	7,0
EU15	3.233,376	367,512	114	19.000	100	2,4	5,3	10,7

* Izvor: Komisija Evropskih zajednica. Redovni izvještaji Komisije o približavanju država kandidata procesu pridruživanja. Brisel 1998. (Internet)

**Izvor: 15 članica EU - Eurostat 1999: Eurostatistika, Podaci za kratkoročnu ekonomsku analizu, Tema 1, Serija B. Brisel 1999; CEEC - Eurostat 1999: Statistički godišnjak o zemljama centralne i istočne Evrope 1998. Brisel 1999.

*** BDP po glavi stanovnika u PPP u zemljama centralne i istočne Evrope – podaci revidirani u skladu sa rezultatima Međunarodnog uporednog projekta 1996. u pogledu standarda kupovne moći (OECD, Eurostat u saradnji sa nacionalnim statističkim službama). Standardi kupovne moći upotrijebljeni su umjesto zvaničnog kursa razmjene kako bi se utvrdili različiti životni standardi. Zato ovaj pristup odražava različite troškove života u pojedinačnim državama.

Komentari

¹ European Spatial Development Perspective

² MERCOSUR: integracija Argentine, Brazila, Paragvaja i Urugvaja radi formiranja zajedničkog tržišta.

³ Sljedeće države su pristupile Monetarnoj uniji 1. januara 1999: Austrija, Belgija, Njemačka, Finska, Francuska, Irska, Italija, Luksemburg, Holandija, Portugalija i Španija.

⁴ Radi poređenja: SAD imaju više od 260 miliona stanovnika, koji naseljavaju površinu od 9,4 miliona km², i godišnji bruto domaći proizvod od oko 6 biliona ECU-a; ovaj iznos, pretvoren u standarde kupovne moći, skoro u potpunosti odgovara BDP-u Evropske unije (vidjeti Savezna statistička služba/Federal Statistical Office: Statistisches Jahrbuch 1998 für das Ausland, Wiesbaden, 1998).

⁵ Procjene Savezne uprave za izgradnju i prostorno planiranje (Federal Office for Building and Spatial Planning) (BBR), Bon.

⁶ Evropska komisija. Šesti periodični izvještaj / Sixth Periodic Report (u štampi).

⁷ U statističke svrhe, teritorija EU podijeljena je u 208 prostornih NUTS2 jedinica (ne računajući francuske prekomorske departmane); ukoliko nije drugačije navedeno, one su označene izrazom "regija".

⁸ Vidijeti: Evropska komisija. Šesti periodični izvještaj., st. 12 /Sixth Periodic Report (u štampi).

⁹ Vidjeti poglavlje 1, član 2 verzije Ugovora o Evropskoj uniji /Treaty on EU/ koji je potvrđen Ugovorom iz Amsterdama / Treaty of Amsterdam.

¹⁰ Svjetska komisija za zaštitu životne sredine i razvoj / World Commission on Environment and Development/: Naša zajednička budućnost / Our Common Future, Njujork, 1987.

¹¹ Savezno ministarstvo za regionalno planiranje, izgradnju i urbani razvoj /Federal Ministry for Regional Planning, Building and Urban Development/: Grundlagen einer Europäischen Raumentwicklungspolitik (Principi evropske politike prostornog razvoja) /Principles for a European Spatial Development Policy/. Bon, 1995.

¹² Ibid.

¹³ Kao važan korak ka usklađenom prostornom planiranju, Dokument belgijskog predsjedništva o prostornom planiranju, Neformalni sastanak o regionalnoj politici i prostornom planiranju, Liège 12-13 novembar 1993.

¹⁴ Ministarstvo za nacionalnu ekonomiju /Ministry of National Economy, Ministarstvo za zaštitu životne sredine, prostorno planiranje i javne radove / Ministry for the Environment, Physical Planning and Public Works, neformalni Savjet ministara za regionalnu politiku i prostorno planiranje /Informal Council of Regional Policy and Spatial Planning Ministers: Zaključci predsjedništva i dokumenti, Krf 3-4- jun 1994, Atina, oktobar 1995.

¹⁵ U navedenom pasusu

¹⁶ Francusko predsjedništvo, Evropska unija 1995, Evropska perspektiva prostornog razvoja /European Spatial Development Perspective/, Neformalni Savjet ministara za prostorno planiranje i regionalne politike /Informal council of Ministers responsible for spatial planning and regional policies/, Strasburg, 30 i 31 mart 1995.

¹⁷ Ministerio de Obras Públicas, Transportes y Medio Ambiente, Bilans španskog predsjedanja Evropskom unijom u pogledu prostornog planiranja, serie monograficas, Madrid 1996.

¹⁸ Predsjedništvo Savjeta ministara /Presidenza del Consiglio dei Ministri/, Ministarstvo za usklađivanje komunitarnih politika /Dipartimento per il coordinamento delle politiche comunitarie/, Evropsko prostorno planiranje, Ministarski sastanak na temu regionalna politika i prostorno planiranje /Ministerial Meeting on Regional Policy and Spatial Planning /, Venecija, 3 i 4 maj 1996, Rim 1996

¹⁹ Odbor za prostorni razvoj /Committee on Spatial Development/, kojim predsjedava odgovarajuće predsjedništvo, čine delegati iz država članica koji su članovi državnih vlada odgovorni za oblast prostornog planiranja ili razvoja, i Komisija EU. Ona ima ulogu sekretarijata.

²⁰ Evropske zajednice /European Communities. Evropska perspektiva prostornog razvoja, Prvi zvanični nacrt, predstavljen na neformalnom sastanku ministara odgovornih za prostorno planiranje država članica Evropske unije, Nordvik, 9 i 10 jun 1997.

²¹ Ministarstvo za prostorno planiranje Luksemburga /Ministry for Spatial Planning of Luxemburg. Koncept za osnivanje "Evropske mreže za nadgledanje prostornog planiranja" / European Spatial Planning Observatory Network/ (ESPON), Echternach 1997.

²² Sastanak ministara odgovornih za prostorno planiranje Država članica Evropske unije, Glazgov, 8 jun 1998, Evropska perspektiva prostornog razvoja (ESDP), konačan nacrt

²³ Budućnost evropske politike prostornog razvoja – CSD i

ESDP poslije 1999, Izvještaj austrijskog predsjedništva, CSD Seminar u organizaciji Savezne kancelarije tokom austrijskog predsjedanja Evropskom unijom, 23-24 novembar 1998.

²⁴ Evropski parlament: Rezolucija o regionalnom planiranju i evropskom konceptu prostornog razvoja /Resolution on Regional Planning and on the European Spatial Development Concept, usvojena 2. jula 1998, Službeni list A4 – 0206/98.

²⁵ Komitet regija. Mišljenje Komiteta regija o evropskoj perspektivi prostornog razvoja, od 14 januara 1999 – Prvi zvanični nacrt, Brisel, 25 januar 1999.

²⁶ Ekonomski i socijalni komitet Evropske unije: Evropska perspektiva prostornog razvoja (ESDP) (vlastita inicijativa), Brisel, 9. i 10. septembar 1998.

²⁷ Evropski revizorski sud /European Court of Auditors: Godišnji izvještaj za finansijsku godinu 1997.

²⁸ Cilj 1: Razvoj i strukturno prilagođavanje zaostalih područja čiji dohodak po glavi stanovnika iznosi manje od 75% prosjeka Zajednice.

²⁹ Cilj 2: Prilagođavanje regija koje su posebno pogođene opadanjem industrije.

³⁰ Direktiva EZ o nitratima (91/676).

³¹ Na zahtjev Evropskog savjeta u njegovoj rezoluciji od 6 maja 1994. (94/C 135/02).

³² Konferencija Ujedinjenih nacija o životnoj sredini i razvoju /United Nations Conference on Environment and Development/, jun 1992, Rio de Janeiro. Agenda 21

³³ Konferencija Ujedinjenih nacija o ljudskim naseobinama / United Nations Conference on Human Settlements/ (Habitat II); Agenda o staništima. Ciljevi i principi, obaveze i globalni akcioni plan. Istanbul, Turska, 3-14 jun 1996

³⁴ Vidjeti Njemačka asocijacija gradova /German Association of Cities/, Austrijska asocijacija gradova, Grad Beč/Europaforum Beč u saradnji sa Saveznim ministarstvom za transport, izgradnju i stambenu izgradnju u Njemačkoj /Federal Ministry of Transport, Building and Housing in Germany/, Savezna kancelarija za izgradnju i regionalno planiranje u Njemačkoj / Federal Office for Building and Regional Planning in Germany/: Inicijativa za urbanu razmjenu /Urban Exchange Initiative/. Izvještaj o elementima održivog urbanog razvoja u Evropskoj uniji /Report on elements of a sustainable urban development in the European Union /. (Nacrt, mart 1999.)

³⁵ Komisija Evropskih zajednica /Commission of the European Communities/(izdanje). Evropski održivi gradovi /European sustainable cities/: izvještaj. 28 oktobar 1998. – COM/98/605 F, Luksemburg 1999.

³⁶ Strategija bioraznolikosti Evropske zajednice/ European Community biodiversity strategy/ (COM(98)42).

³⁷ Deklaracija iz Stokholma o politici održivog prostornog razvoja u regionu Baltičkog mora /Stockholm Declaration on Sustainable Spatial Development Policy in the BSR: Vizija i strategije za region Baltičkog mora 2010: Od vizije do akcije /Vision and Strategies around the Baltic Sea 2010: From Vision to Action. Četvrta konferencija Ministara za prostorno planiranje i razvoj. Stokholm, 22. oktobar 1996.

³⁸ Konvencija o zaštiti arhitektonskog naslijeđa Evrope / Convention for protection of Europe's architectural heritage. 3. oktobar 1985.

³⁹ Evropska komisija. Prvi izvještaj o ekonomskoj i socijalnoj koheziji 1996/First Report on economic and social cohesion. Brisel, Luksemburg 1996.

⁴⁰ Vizija i strategije za region Baltičkog mora 2010: Od vizije do akcije /Vision and Strategies around the Baltic Sea 2010: From Vision to Action. Četvrta konferencija Ministara za prostorno planiranje i razvoj. Stokholm, 22. oktobar 1996.

⁴¹ Pridružene države: obuhvataju države sa kojima su pregovori o pridruživanju započeti 1998: Estonija, Poljska, Slovenija, Češka, Mađarska i Kipar; i udružene države centralne i istočne Evrope koje su zvanično zatražile pristupanje: Bugarska, Litvanija, Letonija, Rumunija i Slovačka.

⁴²Osnova za razradu ovog poglavlja je Biehl, Dieter (Institut für ländliche Strukturforschung Frankfurt a. M.): Perspektive prostornog razvoja za proširenje Evropskih zajednica, 1998 (publikacija u pripremi). Prilikom pripreme ovog poglavlja, za vrijeme austrijskog predsjedavanja, sve pridružene države izrazile su svoju poziciju. Zajedno sa Švajcarskom i Norveškom, one su dale svoj komentar na "Prvi zvanični nacrt ESDP-a".

⁴³ MERCOSUR: integracija Argentine, Brazila, Paragvaja i Urugvaja radi formiranja zajedničkog tržišta.

⁴⁴ Krajnje periferne regije: francuski prekomorski departmani, Azorska ostrva, Madejra, Kanarska ostrva.

⁴⁵ Proračuni Saveznog istraživačkog instituta za izgradnju i regionalno planiranje (BBR) /Federal Research Institute for Building and Regional Planning, Bon.

⁴⁶ Evropa 2000: Izgledi za razvoj teritorije Zajednice/ Outlook for the development of the Community's territory. Luksemburg: Kancelarija za službene publikacije Evropskih zajednica/Office for Official Publications of the European Communities, 1991.

⁴⁷ Evropa 2000+: Saradnja na teritorijalnom razvoju Evrope/Co-operation for European territorial development. Luksemburg: Kancelarija za službene publikacije Evropskih zajednica, 1994.

⁴⁸ Eurostat – predviđanja, u: Statistisches Bundesamt: Die Bevölkerung der Europäischen Union heute und morgen, Wiesbaden 1998.

⁴⁹ Eurostat, Regio – Regionalna baza podataka (Regioni: Godišnjak 1997).

⁵⁰ Evropska komisija. Konkurentnost i kohezija: trendovi u regijama – Peti periodični izvještaj o socijalnoj i ekonomskoj situaciji i razvoju regija u Zajednici. Kancelarija za službene publikacije Evropskih zajednica, Luksemburg 1994.

Evropska komisija. Šesti periodični izvještaj o socijalnoj i ekonomskoj situaciji i razvoju regija Evropske zajednice. Kancelarija za službene publikacije Evropskih zajednica, Luksemburg 1999. (u štampi).

⁵¹ Evropska komisija. Prvi izvještaj o ekonomskoj i socijalnoj koheziji 1996. Kancelarija za službene publikacije Evropskih zajednica, Luksemburg 1996.

⁵² Proračuni Saveznog istraživačkog instituta za izgradnju i regionalno planiranje (BBR), Bon.

⁵³ Šesti periodični izvještaj o ekonomskoj i socijalnoj koheziji 1996. U navedenom pasusu, st. 55.

⁵⁴ Šesti periodični izvještaj o ekonomskoj i socijalnoj koheziji 1996.

⁵⁵ Wissen, van L., Regionalna demografija preduzeća u Evropi/ Regional demography of enterprises in Europe: pregled, Holandski međuuniverzitetski demografski institut/Netherlands Interuniversity Demographic Institute, 1997, Hag.

⁵⁶ Eurostat godišnjak 1997, Luksemburg 1997.

⁵⁷ Statistisches Jahrbuch 1998 für das Ausland, u navedenom pasusu, st. 366.

⁵⁸ Evropska perspektiva prostornog razvoja. Konačni nacrt. Glazgov 1998, strana 15 f.

⁵⁹ Svjetska banka: Pokazatelji svjetskog razvoja 1998/World

Development Indicators.

⁶⁰ Evropska agencija za zaštitu životne sredine (EEA)/European Environment Agency: Životna sredina Evrope. Dobro procjena. Kancelarija za službene publikacije Evropskih zajednica, Luksemburg 1995, st. 323 f.. Ovi radovi odnose se na cijelu teritoriju, uključujući centralnu i istočnu Evropu, kao i evropski dio Rusije. EEA iznosi da procjene emisije na svjetskom nivou nisu naročito pouzdane.

⁶¹ Isti izvor kao prethodno.

⁶² Isti izvor kao prethodno.

⁶³ ESDP, Konačni nacrt, u navedenom pasusu, st. 25.

⁶⁴ Isti izvor kao prethodno, st. 26.

⁶⁵ Nacionalna agencija za prostorno planiranje /National Spatial Planning Agency. Prostorni obrasci transporta, Atlas robnog transporta u Evropi, Hag, 1997, st. 6.

⁶⁶ Komplementarnost željezničkog/avio-saobraćaja (Studija Nacionalne agencija za prostorno planiranje), Stratagem, Amsterdam, 1997.

⁶⁷ U navedenom pasusu.

⁶⁸ ESDP, Konačni nacrt, u navedenom pasusu, st. 30.

⁶⁹ COM (98) 42-C4-0140/98.

⁷⁰ Statistisches Jahrbuch 1998 für das Ausland, u navedenom pasusu, st. 185.

⁷¹ ESDP, Prvi zvanični nacrt, u navedenom pasusu, st. 34.

**ЦИП - Каталогизација у публикацији
Централна народна библиотека Црне горе, Цетиње**

502.131.1:061.1EU

**EVROPSKA perspektiva održivog razvoja : ka
uravnoteženom i održivom razvoju teritorije
Evropske unije / [prevod Vesna Laković]. - Kotor :
EXPEDITIO - Centar za održivi prostorni razvoj,
2005 (Herceg Novi : Biro konto). - 95 str. :
ilustr. : 30 cm**

**Prevod djela: European Spatial Development
Perspective : Towards Balanced and Sustainable
Development the Territory of the European Union. -
Na nasl. str. : ESDP. - Tiraž 1000.**

ISBN 86-907269-1-8

**a) Одрживи развој - Европска унија
COBISS.CG - ID 9680656**